

EESTI PUNANE TÕUKARI

1919.—1939.

TOIMETANUD

ERIT.-SEKRETÄR AGR. A. MÄGISTE

EESTI PUNASEKARJA TÕUSELTSI VÄLJAANNE

NR. 12

1re 1846
this ward.

EESTI PUNANE TÕUKARI

1919.—1939.

TOIMETANUD

ERIT.-SEKRETÄR AGR. A. MÄGISTE

EESTI PUNASEKARJA TÕUSELTSI VÄLJAANNE

NR. 12

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

i 22 4477912

Saateks.

Käesoleval aastal möödus 20 aastat sellest, kui punase tõukarja (angleri) kasvatajad ja pooldajad koondusid, asutades tõuseltsi, et muutunud oludes iseseisva Eesti Vabariigi kodanikkudena nimetatud tõugu aretada ja levitada. Eesti Punasekarja Tõuseltsi 10. aasta tegevuse möödumist 1929. a. tähistati raamatu „Eesti Punasekarja Tõuselts 1919—1929” avaldamisega. See raamat võeti nii karja-kasvatajate kui ka põllutöökoolide õpilaste poolt soojalt vastu, nii et selle trükk oli juba aasta pärast otsas. Kuna nähtus, et niisuguse raamatu vastu on tarvidust ja huvi, otsustas tõuseltsi juhatus Seltsi 20. aastapäeva tähistamiseks samasisulise raamatu trükkis avaldada. Käesolevas raamatus on püütud anda lühidat pilti tõuseltsi juhatuse tegevusest ja tulemustest tõuaretuse alal esmajoonel tõuseltsi liikmetele, kuid ka kõigile asjast huvitatuile. Käesoleva raamatu algusse on 10. aastapäeva puhul ilmunud raamatu eeskujul sisse võetud väikeste muudatustega ka lühike punase tõukarja aretuse ajalugu, et raamat saaks anda tervikliku ülevaate punase tõukarja kohta.

Käesoleva raamatu avaldamisega on tahetud osalt kõrvaldada ka eesti punase tõukarja aretuse ja uuemate andmete koguna praeguse seisukorra kohta lühikest ülevaadet andva käsiraamatu puudumist. Loodame, et see raamat häatahtlikku vastuvõttu ja kasutamist leiab nii tegelikkude põllumeeste juures, kui ka selle aine käsitlel põllutöökoolides.

Käesoleva raamatu on toimetanud Seltsi erit.-sekretär, kuna selle kirjutamisel ja andmete vastavateks tabeliteks koostamisel on kõik praegused tõuseltsi tööjõud kaastegevad olnud.

Käesolevasse raamatusse on lahkesti avaldamiseks annud omi klišeetid „Põllumajanduse” toimetuse, Riigimõisade Valitsuse ja a/k „Agronomia” toimetuse, mis on Seltsile majanduslikuks toetuseks. Siinkohal avaldame nendele tänu.

Eesti Punasekarja Tõuseltsi juhatus peab omaks meeldivaks kohustuseks veel tänu avaldada kõikidele asutistele ja isikutele, kes Seltsi 20. tegevusaasta jooksul on häatahtlikult kaasa töötanud ja majanduslikult toetanud. Eriti olgu siinkohal tänatud Põllutööministeerium ja Põllutöökoda, kellede ainelisel toetusel on saanud tõuselts senises ulatuses tegutseda.

J u h a t u s.

November, 1939.

Sisukord.

Saateks.

Sisukord.

Eesti punase tõukarja aretamisloost.

Baltimaa mõisnike karjakasvatuse ühisused ja veiste tõuraamatud.

Eesti väikepõllumehe karja tõuaretusest kuni 1919. a.

Eesti Punasekarja Tõuseltsi arenemiskäik 1919.—1939. a.

Veiste Tõuaretuse Komitee.

Seltsi liikmed.

„ pääkoosolekud.

„ juhatus ja revisjonikomisjon.

„ tööjõud.

„ büroo.

Tõuraamatupidamine. — Tõuraioonid.

Tõuraam. märgitud lehmade toodangud.

„ „ „ välimik.

Sugupullide järglaste uurimine.

Sugulavade võistlused.

I kl. sugulavade kirjeldus.

Sugupullijaamad.

Suguloomade ost-müük

a) kodumaine

b) välismaine.

Noorkarja näitused.

Veiste osakonnad põllumajanduse näitustel.

Üldnõuanne Seltsi kaudu.

Seltsi majanduslikud võimalused.

*

Lühendused: Käesolevas raamatus on tarvitatud ruumi kokkuhoiu mõttes järgmisi tähtsamaid sõnade lühendusi: t. — talu; v. — vald; m. — mõis; as. — asundus; kg. — kilogramm; kg. p. — kilogrammi piima; kg. vrsv. — kilogrammi võirasva; a. — aasta; k.-a. — kontroll-aasta; sm — sentimeeter; sü — sööt-ühik.

Eesti punase tõukarja aretamisloost.

Tervikliku pildi saamiseks punase tõukarja aretamise ja tema praeguse olukorra kohta on tarviline lühidalt pilku tagasi heita Eesti karjamajanduse ajaloole — on tarviline vaadelda sündmusi, mis tingisid punase tõukarja — varemalt laialdaselt tuntud *angleri tõu* — arenemist ja levikut Eestis.

Karjapidamise olukorra kohta Baltimail, seega ka praeguses Eestis, umbes 100 a. tagasi on vähe andmeid ja kirjeldusi, kuid nendest vähestestki selgub, et sel ajal oli sinne karjapidamine primitiivne ja püsis sellena veel mõne aastakümne. Põllumajanduskultuuri alal olid siin esirinnas sammujateks suurmaapidajad — sakslased — mõisnikud. Meie väikepõllupidajad — eestlased, kes läinud aastasaja esimesel veerandil pärisorjusest vabanesid, jäid veel mõnekümneks aastaks teoorjusse ja põllumajanduskultuurilistes küsimustes rahulikeks pealtvaatajaks. Seni rahuldusid siinsed mõisnikud tuludega, mida andsid teravilja müük ja peenevillaliste lambakarjade pidamine.

Pöörde karjakasvatuse kasuks kutsusid esile mitmesugused maailmaturuga seotud asjaolud, peamiselt paremate transpordi võimaluste leidmine, mis paljude saaduste hinnad pani vähenevas suunas kõikumama. Auru masina leiutamine ja rakendamine laeva- ja raudteeliikumisele võimaldas kaugemate maade põllu- ja muude saaduste kiirema pääsemise Euroopa turule, mis kogu maailmas kutsus esile paljude ainete hindade kõikumisi. Näitena olgu mainitud Austraalia lambavilla tungimist Euroopa turule, mis siinsed villahinnad alla löi ja lambakasvatuse muutis ebatasuvaks. Samasugune nähe ilmnes ka teraviljade hindade alal. Üldiselt hakkasid siinsete Balti mõisnikkude tulud näitama kahanevat suunda. Seda ei võidud aga lubada, kuna sel ajajärgul Balti mõisnikkude kultuurilised nõuded õige kiiresti arenesid, mis aast-aastalt nõudsid ikka suurenevaid väljaminekuid. Need olid peapõhjused, mis sundisid siinseid mõisnikke teid

otsima, kuidas oma tulusid suurendada. Üheks tulusamaks majapidamise haruks hakkas kujunema veisekasvatus, sest karjasaaduste hinnad näitasid järjekindlat tõusu, mida omakorda mõjutas Baltimaile — eriti Eestimaale ligidal asuv Peterburi turg oma kasvavate nõudmistega.

Sel ajajärgul — s. o. möödunud sajandi keskpaigu — mil veisekasvatus rohkem esile kerkis, kujunes tähtsaks päevaküsimuseks Baltimail veiste tõuküsimus. — Juba 19. sajandi algupoolel veeti mõisnikkude poolt siia Lääne-Euroopast kultuurtõugu veiseid. Need sisseveetud tõud olid üksteisele hoopis vastupidiste omadustega. Piimatõugude — äärširid, hollandi-friisid, holmogarid ja lihatõu — šorthornide vahel ei puudunud ka Lõuna-Euroopa mägestiku tõugude esindajad — simmentalid, švitsid ja vogtlandid. Need impordid ja katsed olid siinsetele mõisnikele e.-v. moeasjaks ja juhuslikud ega avaldanud kuigi suures ulatuses siinsele karjale tõuliselt mõju, nii et läinud sajandi keskpaigani nii meie suur- kui ka väikemajapidamistes oli valdavas enamuses kohalik maakari.

Mõnelgi Balti mõisnikul oli lootus, et kohalikust maakarjast on võimalik parema pidamise, tugevama söötmise ja suguloomade valiku teel välja arendada kari, kes siinseid maapidajaid rahuldaks. Asutigi mitme mõisniku poolt maakarja tegelikule aretusele, kuid vaatamata sellele, et mõned katsed (W. v. Zuckerbecker) umbes 20 a. kestsid, ei annud nad soovitud tagajärgi.

Sel Baltimaa jaoks vastava veisetõu otsimise ajal hakati siia piimatõugu — anglereid — sisse vedama. Esimene, kes tähelepanu pööras angleri tõule, oli akadeemik A. v. Middendorff. Ta oli Liivimaal mõisate omanik ja tõi esimesena angleri tõugu veised oma Pööravere mõisa, Pärnumaal **1862. a.**

A. v. Middendorff oli üks esimestest, kes pöörde tõi tõugude valikul. Kui seni pandi pärähku veisetõu valikul toodangule ja muudele omadustele selle kodumaal ega vaadatud, kust valitav tõug on pärit ja kas ta ka meie kliima ja teiste oludega kohaneda suudab, siis tema võttis põhimõtteks, et sissetoodav veisetõug peab olema pärit maalt, kus kliima, söötmise ja pidamise olud oleks võimalikult sarnased selle maa oludega, kuhu ta tuuakse, et sissetoodud veised uute oludega kergesti harjuda võiks. Middendorffil oli võimalus reisida väga paljudes maades ja ühe oma läbisõidu puhul Angelni maakonnas, Põhja-Saksamaal märkas ta eriti suurt sarnadust ühel

maakohal tema Pööravere mõisaga, Pärnumaal. See asjaolu andis temale põhjust angleri tõule tähelpanu pööramiseks ja pääle ta põhjalikuma tundmaõppimise selle tõu enda majapidamisele soetamiseks ja kui kõige kohasema soovitamiseks Baltimaale.

Prof. dr. agr. J. Mägi.

Tõuseltsi asutaja-liige ja esimene sekretär 1919—1925. Oli Seltsi juhtimisest eemal 1926—1939. a., mil valiti uuesti juhatusse.

Sünd. 26. VII 1883, surnud 25. VII 39.

Middendorff'i, kui autoriteedi soovitusel järele toimetasiid paljud tolleaegsed mõisnikud ja soetasid omale angleri tõugu karjad. Angleri tõug levines erilise kiirusega Lõuna-Eesti mõisates — tookordsel Liivimaal. Kui nähti, et angleri tõug siin hästi edeneb ja eluõiguse on võitnud, võttis Liivimaa Üldkasulik ja Ökonoomia Sotsieteed ta aretamise oma kaitse alla (1883. a.) ja tunnistas angleri tõu

kohaliku maakarja paranduseks kõige kohasemaks, võttes seejuures arvesse nende kahe tõu väliskuju sarnasuse ja vanastajast arvatava suguluse.

Algaski maakarja parandamine angleri tõugu pullidega — seega vältava ristlemise teel maakarja muutmise angleri tõuks. Vältava ristlemisega tõu soetamine, nagu see siin maakarja abil angleri tõu aretusel tarvitati, on viimasel aidanud kohaneda, sest maakarja, kui kohalike oludega harjunud loomade kaudu oli angleritel võimalus järk-järgult uutesse oludesse kindlasti juurduda.

Vältava ristlemise teel tõu soetamine on ühtlasi odavam abinõu, kuna sel juhul algmaterjal lehmade näol oli olemas ja tarvitses väljaspoolt vaid häid sugupulle osta. Seepärast tuleb oletada, et meil vältava ristlemise kaudu palju maakarja on angleriteks muudetud. Seda tõendab ka asjaolu, et angleri tõu levik oli Baltimail väga kiire ja ulatuslikum, kui seda oleks suudetud imporditud veistega puhta tõu piirides aretuse kaudu. Nagu 1898. a. siinsetes mõisates korraldatud ankeet veisetõugude kohta näitab, oli sel aastal Liivimaal 36 887 angleri tõugu veist s. o. 52,7% kõikidest mõisate veistest ja 79,6% mõisates olevatest tõuveistest. Ülejäänud 23,1% tõuveiseid jagunes 12. imporditud kultuurtõu vahel, milledest esikohal arvu poolest oli hollandi-friisi tõug 17,6%-iga. Tookordses Eesti kubermangus — s. o. praeguses Põhja-Eestis olid friisid rohkem pinda leidnud; neid oli kultuurtõugu veistest 55,4% ja anglereid — 20,5%.

Võrreldes pikema laudasoleku perioodi ja osalt tugevama söötmise tagajärjel, kui nende algkodumaal — Angelnis, muutusid anglerid siin vähe raskemaks ja toodang ning tervis püsis hää. Kuid see ei rahuldanud enamarenenud suurmaapidajaid, kes soovisid veelgi kõrgemaid toodanguid ja raskemaid loomi saada, eriti taparaskust. Selle kiiremaks saavutamiseks hakkasid paremate angleri tõugu karjade omanikud l. sajandi 90. aastatest alates enda karjade aretuseks sisse tooma Saksamaalt Põhja-Schlesvigi punast piimakarja ja Taanimaalt n. n. füüni tõugu loomi, kuna nimetatud tõud ülesseatud nõudmistele enam vastasid, kui Angelnist importeeritud loomad. Seega hakati siinset angleri tõugu karja, kes ise — nagu eelpool nägime — sisaldas teatud määral kohaliku maakarja verd, segama Taani (füüni) ja Põhja-Schlesvigi punase piimaveise tõugudega. Selle tagajärjel karjakasvatajate keskel kerkis küsimus, kas võib Põhja-Schlesvigi ja eriti Taani punast

(füüni) tõugu pullide ristlemisel angleri tõuga saadud järglasi lugeda täisverd angleriteks ja neid ühisesse tõuraamatusse märkida. Selle küsimuse lahendamine oli Balti põllumeeste ja metsakasvatajate V kongressi kavas Riias 1899. a. tähtsamaks päevakorra punktiks. Autoriteetliku asjatundjana oli nimetatud kongressile palutud Saksamaalt dr. Benno Martiny, kes avaldas oma seisu-

Seltsi juhatus 1938. a.

Istuvad vasakult paremale Joh. Semper, Ed. Kello, R. Riives, A. Mägiste, ja seisavad K. Tamme, H. Leik ja A. Laur.

koha kokkuvõetult järgmisena: Kuna füüni tõu kujundamisel angleri tõug on tähtsat osa etendanud ja temaga on ligidalt sugulane, pole Balti anglerite paaritusel füüni tõuga karta tõu halvenemise ilmsiks tulekut ja neid võib oma vahel segada. Tema seisukoht leidis nim. kongressil poolehoidu ja sellest ajast päale algas Taani punase piimakarja suurem sissevedu Baltimaale, seega ka Eestisse. Selle tagajärjel sisaldasid enne ilmasõja algust suurem osa siinsetest angleri karjadest enam või vähem füüni tõu verd.

Baltimaa mõisnike karjakasvatuse ühisused ja veiste tõuraamatud.

Huvi tõusuga karjamajanduse vastu ja veisekasvatuse arenemisega Baltimaal tundus tõsine tarvidus karjakasvatajate ühisuse järele Lääne-Euroopa karjakasvatuse maade eeskujul. 1885. a. asutasidki Balti mõisnikud-karjakasvatajad Balti Karjakasvatajate Ühisuse, mis tegutsema hakkas Keiserliku Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomia Sotsieteedi alaosana. Sellest ajast pääle algas rohkem sihikindel veiste tõuaretus Baltimaal. Balti Karjakasvatajate Ühisusse koondusid kõigi Baltimaal aretatavate kultuurveisetõugude kasvatajad. Ühisus avas kohe „Balti parandatud karja tõuraamatu“, kuhu vastavate asjatundjate poolt esialgu 5 tõugu loomi märgiti: anglereid, friise, breitenburge, algäud ja ääršire. Tõuraamatusse võetud loomadele põletati pahemale sarvele tõumärk BS (Baltisches Stammbuch). Selle tõuraamatu pidamine niisuguses ulatuses ja trükkis avaldamine kestis 17 aastat. Tema viimasel ilmumisaastal (1901) oli üksikutest tõugudest tõuraamatusse märgitud järgmisel arvul loomi: 2756 angleri-, 624 friisi-, 55 äärširi-, 49 breitenburi- ja 8 algäu tõugu.

Nagu esitatud arvud näitavad, olid selles tõuraamatus ja samuti ka varemalt ilmunutes angleri tõugu veised suures enamuses.

Suurema pöörde veiste aretustöö korraldusse tõi 1901 aasta, mil Liivimaal — Eesti ja Kuramaa eeskujul — hollandi-friisi tõu kasvatajate ühisus asutati. Nüüd jäid Balti Karjakasvatajate Ühisusse ainult anglerite aretajad, mispärast see likvideeriti ja asutati Balti Anglerikarja Kasvatajate Ühisus, mis samuti kui esimenegi hakkas tegutsema Keiserliku Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomia Sotsieteedi osakonnana. Asutati ka uus tõuraamat „Balti anglerikarja tõuraamatu“ nime all, kuhu 1902. a. esimesed loomad märgiti, põletades nende sarvele BA (Baltischer Angler). Sellest aastast algab prof. P. Stegmann'i tegevus angleri tõu aretamise alal, kes Ühisuse juurde instruktoriks valiti. Ta pooldas suu-remaid ja raskemaid anglereid ja avaldas ses suunas oma mõju nende aretusele.

Balti anglerikarja tõuraamatut ilmus trükist kokku 12 aasta-
käiku — 1902.—1914. aastani — Balti Anglerikarja Kasvatajate
Ühisuse väljaandel. Tõuraamatu ilmumine jäi seisma sõjaolude
tõttu, mil tookordse võimu — Vene valitsuse — poolt keelati saksa-
keelsete raamatute trükkimine. Nimetatud aja jooksul oli tõuraa-
matusse märgitud kokku 791 pulli ja 12 119 lehma. Angleri tõugu
veiste tõuraamatusse märkimine jätkus Balti Anglerikarja Kasvata-

Seltsi revisjonikomisjon 1938. a.

Vasemalt paremale agr. A. Ränkel, E. Haljasmaa ja R. Panksepp.

jate Ühisuse poolt ka maailmasõja ajal ja vähesel määral päale Eesti
Vabadussõjagi, kuid need andmed on seni avaldamata.

1909. a. alates palkas Balti Anglerikarja Kasvatajate Ühisus
oma teenistusse kontrollassistente, kes asusid karjakontroll-
inspektori juhatusel karjade kontrollimisele. Kuid pea algav maa-
ilmasõda (1914. a.) ei võimaldanud selle töö laialdasemat teostamist.

Eelpool kirjeldatud Ühisustel on suur tähtsus meie angleri tõu
aretusloos ja nende eeskujul hakkasid kohalikud väikepõllupidajad
organiseerima angleri tõugu karja aretuse otstarbel.

Eesti väikepõllumehe karja tõuaretusest kuni 1919. aastani.

Alles käesoleva sajandiga alates kerkis päevakorrale avaliku arutusalana Eesti väikepõllumehe veiste tõuküsimus, mis kindlama sihi omandas Eesti põllumeeste Seltside keskkorralduse loomisega 1907. a. — Enne seda olid aga mõisate karjad tõu seisukohalt avaldanud suurel määral mõju siinsetele talukarjadele. Mõisad, kes põllumajanduskultuuriliselt taludest ees sammusid, olid meie väikepõllumehele eeskujuks. Kuna kohalik maakari taludes oli viletsa pidamise, söötmise ja veresuguluse tagajärjel kängu jäänud, püüdsid talupidajad omale mõisatest tõuvasikaid muretseda, et nendest üleskasvatades suuremaid, ilusa välimikuga ja majanduslikult tasuvamaid loomi saada. Paljudest mõisatest anti vasikaid talupidajatele, et neid täiskasvanutena mõisale tagasi osta, mille puhul maksti korralikult kasvatatud loomade eest võrdlemisi hääd hinda. Sellega on seletatav, et mõisates asuvad veisetõud oma ümbruskonna talu karjadele mõju avaldasid, mis oli seda suurem, mida kauemat aega ja sihikindlamalt mõis ühte veisetõugu aretas. Võib öelda — sama palju, kui meie endistes mõisates oli veisetõuge, leidis neid ka meie taludes, kas puhtal või segatud kujul.

Kuna meie talude karjad olid tõuliselt muutunud mitmekesisteks ja mõisatest vasikate toomise tagajärjel meie maakari suurelt osalt hävinenud, kerkis päevakorrale küsimus — misugune siin leiduvatest veisetõugudest on meie väikepõllumehele kõige kohasem. Selle küsimuse üle kõneldi, vaieldi ja kirjutati, kuid ühisele lõppotsusele ei jõutud. Käesoleva sajandiga alates hakkasid meie talupidajad-karjakasvatajad üldiselt rohkem tähelepanu veisekasvatusele pöörama. Selle arenemisele aitas tunduvalt kaasa esimeste karjakasvatuse instruktorite — nimelt A. Lilienblatt'i ja A. Kalmi ametisse palkamine (1909. a.). Samal aastal alustas tegevust ka esimene väikepõllumeeste karjajärgkontrollühisus Vändras. Sellele järgnes kontrollühisuste asutamine Taalis-Pärnumaal, Rõngus — Tartumaal ja mõne aastaga kattus Eesti — ehkki esialgu hõreda — kontrollühisuste võrguga. Kontrollühisuste asutamisega käsikäs hakati ka pulliühisuste tähtsust selgitama, neid abirahastama ja tegevusse rakendama.

Ühispiimatalituste asutamine andis suurel määral hoogu piimakarja pidamisele ja meie talude karjamajandus sai seeläbi suure tõuke edasi, et Tartu Eesti Majanduse Ühisus Eesti Laenu ja Hoiu Ühisuse ainelisel toetusel esimese piimanduse instruktori J. Embliku ametisse palkas (1910. a.), kelle õhutusel ja kaastegevusel asutati hulk piimaühisusi.

Kõik need eelpool mainitud asjaolud tingisid, et Eesti veiste tõuküsimus saaks kindlasti otsustatud ja sellepärast oli ta paljudel põllu-

Seltsi töõjõud 1939. a.

Istuvad vasakult paremale V. Logina, A. Mägiste, J. Tõnuma ja seisavad H. Matvei, A. Tiks ja E. Sihver.

meeste koosolekul tel põnevaks päevaküsimuseks. Nendest koosolekutest tähtsamaks võiks nimetada Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseksi karjaparanduse toimkonna poolt kokkukutsutud koosolekut Valgas (2. XII. 1912), millest osa võttis rohkesti põllumeeste seltside saadikuid. Sellel koosolekul tunnistati kohaseks aretada päale maakarja ainult angleri tõugu ja otsustati Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseksi juures asuda Eesti väikepõllumehe anglerikarja tõuraamatu pidamisele. Mitmesugustel takistavatel põhjustel ei saadud aga tõuraamatu-

pidamist enne alustada kui 1914. a. suvel, mil P.-Liivimaa Põllutöö Keskseks ühise tõuraamatu avas angleri tõu ja maakarja jaoks — „Eesti põllumehe veiste tõuraamatu” nime all. Loomi tõuraamatusse valisid ja märkisid veisekasvatuse eriteadlane agr. J. Mägi, kontroll-inspektori k.-t. P. Kallit ja instr. H. Kalm. Esimesed loomad märgiti tõuraamatusse 20. VIII. 1914. a. Vahi talus, Tartumaal. Seega möödus käesoleval aastal 25 aastat punase tõu-
karja tõuraamatupidamise algusest.

Eestimaa Põllumeeste Keskseks juures algas veiste tõuraamatupidamine vähe hiljem — nimelt oktoobrikuul 1915. a. Ka siin tunnistati angleri tõu ja maakarja aretus meie väikepõllumehele kõige kohasemaks. Tõuraamatupidamisel otsustati ühineda P.-Liivimaa Põllutöö Keskseks, milleks koostati mõlematele keskseltsidele ühised tõuraamatupidamise määrad. Need määrad jagunesid üldisteks — mis maksvad olid nii angleri tõu kui ka maakarja registreerimisel ja erimäärad, mille järele võeti anglereid ja maakarja tõuraamatusse.

Tõuraamatupidamise otstarve oli esijoones Eesti põllumehe karjamajanduse tõstmiseks kaasaaitamine angleri tõugu ja maakarja loomade registreerimisega ja nende põlvnemise ja muude omaduste kohta võimalikult täieliste teadete kogumisega. Ka peeti tarviliseks kogutud teated tõuraamatusse märgitud loomade kohta laialdastele põllumeeste ringidele trükkis avaldamise kaudu teatavaks teha. Sel otstarbel ilmus P.-Liivimaa Põllutöö- ja Eestimaa Põllumeeste Keskseks ühisel väljaandel agr. J. Mägi koostatuna „Eesti põllumehe veiste tõuraamat I — 1914—1917” (Tartus, 1918. a.). Selles tõuraamatus on avaldatud teateid kokku 1782 veise kohta, kellest 1586 angleri tõugu ja 196 maakarja looma.

Sõjaolude tagajärjel lõpetasid peaaegu kõik karjakontrollühisused oma tegevuse, mis alles hiljuti algas. Ka suur enamus Põllumeeste Keskseks tegelasi oli sõjaväes, mispärast siin tegevus soiku jäi ja seega ka karja tõuaretustöös seisak tuli kuni 1920. a. alguni, mil Eesti Anglerite Kasvatajate Selts tegevusse asus. Sõjaajal ei ilmnunud karjamajanduse alal mitte ainult seisak, vaid koguni suur tagasimineku, mis Eesti iseseisvuse algul ennast teravalt kümme aastat tunda andis.

Eesti Punasekarja Tõuseltsi arenemiskäik 1919.—1939. a.

Vabadussõja lõppedes, Eesti iseseisvaks saamisega avanesid uued laialdasemad ja vabamad võimalused — kui seda kunagi varem — meie majandusliku elu arendamiseks tema kõikidel aladel. Oli tarvis kiiresti ja hoogsalt asuda tööle, et neid haavu parandada, mis sõda oli tekitanud ja jätkata seda tööd, mis sõjaoludes jäi pooleli. 1919 ja 1920 olid aastad, mil Eestis erakordselt rohkesti ühisusi ja ettevõtteid asutati. Sel ajajärgul hakkasid ka ärksamad angleri tõu

Tasuja talu II klassi sugulava kari.

Omanik J. Nutt, Väinjärve v. Järvamaal.

kasvatajad teostama ühinemise mõtet. Ühinemiseks andis omalt poolt tõuke tookordne Põllutööministeeriumi Loomakasvatuse Peavalitsus, kes lubas asutatavat seltsi toetada. Selle tagajärjel astusid 1919. a. kevadel kokku mõned anglerite kasvatajad ja poolehoidjad agr. J. Mägi eestvõttel ja otsustasid ülekodumaalise anglerite kasvatajate ühisuse asutamiseks hakata otsekohe samme astuma. Kõige peält pöörduiti ringkirjaliselt anglerite pidajate poole, kelle veised olid võetud Keskseitside tõuraamatusse ja küsiti nende arvamist Seltsi asutamise kohta. Kuna kõik ringkirjale saadud vastused olid jaatavad, kutsus esialgne korraldav toimkond Tartusse kokku ülemaalse anglerite kasvatajate koosoleku 31. aug. 1919. a. Selle

koosoleku päevakorras oli kaks kõnet küsimuse tähtsuse selgitamiseks. Pääle läbirääkimiste asus koosolek seisukohale, et meil leiduvatest veisetõugudest on kõige kohasem angleri tõugu karja pidada ja aretada ning otsustati anglerite kasvatajate selts otsekohe ellu kutsuda. Ühtlasi harutati läbi agr. J. Mägi poolt esitatud põhikirja kavand ja valiti ajutine eestseisus, kes põhikirja lõplikul kujul redigeeriks, kinnitusele saadaks ja korraldaks muid Seltsi asutamisega ühenduses olevaid küsimusi.

Kuna Viljandi- ja Pärnumaal juba tookord leidis palju anglerikarja kasvatajaid, kellel aga Tartusse koosolekule sõit seotud raskustega, otsustas Tartu koosolek teise anglerite kasvatajate koosoleku pidada Viljandis. Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi korraldusel peetigi 12. okt. 1919. a. Viljandis karjakasvatajate koosolek, mis ka omalt poolt anglerite kasvatajate ühisuse asutamise tarviliseks tunnistas ja põhikirja kavandi kui ka ajutise eestseisuse poolt astutud sammud hääks kiitis.

Seltsi nimeks võeti „Eesti Anglerite Kasvatajate Selts” — millise nime all Seltsi põhikiri 7. nov. 1919. a. Tartu-Võru Rahukogu juures registreeriti. — Ehkki see põhikiri töötati välja õige laiaulatuslik, olid temasse sattunud mõned vead, mis Seltsi edaspidisel tegevusel said peagi takistuseks. Juba Seltsi 1922. a. aprillikuul peetaval pääkoosolekul kerkis päevakorrale põhikirja muutmise küsimus, kuid see polnud lihtne teostada ja kulus 6 aastat, enne kui sai põhikiri muudetud. Tema muutmist tingis see paragrahv, mis määras pääkoosolekust osavõtjate liikmete hulga ja pääkoosoleku otsusevõimulisuse. Kuna Seltsi liikmete hulk oli suur ja juba 1921. a. lõpuks kasvas üle 1000, kes asusid laiali üle kogu kodumaa, ei saadud esimest korda kokkukutsutud koosolekut kunagi otsusevõimulisena ära pidada, sest põhikirjas nõuti selleks liiga suurt koosolekust osavõtjate liikmete hulka. Igal aastal tuli kaks korda pääkoosolek kokku kutsuda. See oli suure tüli ja kuluga seoses ja päälegi viis Seltsi liikmed ebateadvusele koosolekule sõitmise asjas.

Alles 1928. a. pääkoosolekul saadi üle kõigist põhikirja muutmisega seoses olevaist formaalsustest ja muudeti põhikiri niipalju, kui seda nõudsid tookordsed olud — nii pääkoosoleku kokkukutsu-
mise korra kui ka teistes küsimustes. Samal koosolekul muudeti põhikirjas ka Seltsi nimi ja võeti uueks nimeks

Eesti Punasekarja Tõuselts.

Seltsi nime muutmise tingisid järgmised asjaolud.

1. Nagu ülalpool nägime, on meie punane tõukari (anglerid) aretatud nelja tõu osavõtul — maakari, angleri-, Põhja-Schlesvigi- ja Taani punane piimatõug. Kolm viimast tõugu on omavahel ligidalt sugulased ja rohkesti sarnased, kuid siiski selleks nii oma sisemiste kui ka väliste omaduste poolest lahkuminevad, et nende kaastegevusel välja kujunes meie angleri tõug, kes täpselt ei sarnanenud ühelegi tema aretusest osavõtnud tõule. Siinsele angleri tõu arenemisele eriomadustega tõuks avaldasid teataval määral mõju veel majanduslikud ja kliimaatilised olud. Prof. J. Mägi teadusliku töö *),

Sõmerpalu riigimõisa kari.

mis pühendatud Eesti angleri tõu uurimisele, tulemused tõendavad veel omakorda, et meie angleri tõugu kari tema loomisest osavõtnud ühelegi tõule täielikult ei sarnane nii oma välimiste kui ka sisemiste omaduste poolest. Sellelt seisukohalt võib meie „angleri” nimetust võtta kui ajalooliselt jäänud nime, mida ta pole õigustatud kandma.

2. Tõuseltsi endine nimi „Eesti Anglerite Kasvatajate Selts”, ei öelnud sisuliselt, et siin on tegemist karjaga, mis segadust sünnitas nendes maades, kus sõna „angler” oli tundmatu.

3. Taheti loobuda võõrast ja saada eestikeelne omapärane nimi.

4. Tõu kui ka tõuseltsi nimetus olid tarvitusel kolmel kujul — angler, angeln, angel — mis sünnitas segadust.

*) J. Mägi doktori väitekirj — Angleri tõugu kari Eestis, eriti tema eksteriöörilised omadused. (Trükkis avaldamata.)

Vastavalt tõuseltsile võetud uuele nimele — „Eesti Punasekarja Tõuselts” — võeti ka tõu nimetuseks „e e s t i p u n a n e t õ u k a r i”.

Hiljem on tõuseltsi põhikirja muutmise osutunud vajaliseks Põllutöökoja soovil, et Põllutöökoja esindaja saaks olla tõuseltsi juhatuses ja selle tegevust ühtlustada Põllutöökoja sihtidega. Sel põhjusel muudeti Eesti Punasekarja Tõuseltsi põhikiri 1938. a. pääkoosoleku poolt ja võeti põhikirja § 24 juurde järgmine täiendus:

„Juhatuse koosolekule kutsutakse Põllutöökoja esindaja hääleõigusega, kui Põllutöökoda on annud tõuseltsi käsutusse rahasumme või oma teenistuses olevaid töäjõude.”

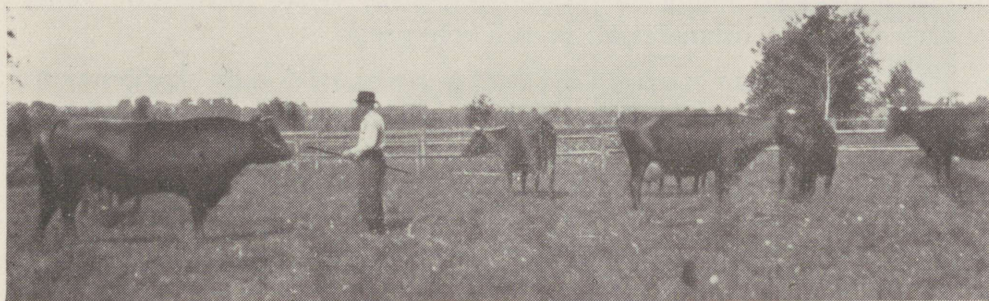
Põllutöökoja esindajaks tõuseltsi juurde on määratud Jüri Ottas — Kuuste vallast.

Esimene aastakümme Tõuseltsi tegevuses möödus asutamise, üksikute tegevusalade organiseerimise ja sihtide rajamise tähe all. Järgnev aastakümme s. o. 1929.—1939. a. oli aga määratud juba töö süvendamiseks ja laiendamiseks. Kuid Tõuseltsi juhatus kavade ja eelarved ei saanud sel perioodil kaugeltki täituda. Vahepeäl tulid rasked kriisiaastad 1932.—1934. a., mis end eriti teravalt meie karjamajanduses tunda andsid. Loomade ja loomasaaduste hinnad langesid enneolematule madalale tasemele ja veisekasvatuse tasuvusest ei saanud olla juttu. See kriisiaeg oli suur koondamise ja kärpimise ajajärk, mis end õige valusalt ka tõuseltsi tegevuses tunda andis. Tõuseltsile määratud toetused vähenesid võrreldes ennecriisiaegsega mitmekordselt kõigil aladel. Töäjõudude palgade kärpimisega käsikäes tuli ka osa töäjõude vallaandada. Nii oli sunnitud Seltsi juhatus kuuest Seltsi juures töötavast töäjõust 1. veebr. 1932. a. vallaandama instruktorid J. Tarumi ja K. Kassi. Tõuseltsile makseti abiraha sellest ajast pääle ainult kahe instruktori ja sekretäri paljadeks. Seltsi juhatus otsustas aga, arvesse võttes töö rohkust, ametisse jätta kolm instruktorit — seega ühele maksta palga enda tuludest. Kuna aga kriisiajal ka Seltsi enda tulud vähenesid, seisis Seltsi juhatus fakti ees, et Seltsil hakkas tekkima isegi võlg, mis 1933./34. a. lõpuks kasvas ligi 1120 krooni.

Kriisiajal peetud juhatus koosolekute päevakorras olid järjekindlalt küsimused, mis käsitlesid koondamisi ja kokkuhoidu. Nii näiteks otsustati 1. veebruarist 1934. a. alates kärpida instruktorite palku 80 kroonile kuus — varem oli nende palk 110 krooni. See kärpimine oli kehtiv vaid paar kuud, sest üks instruktoritest valla-

dati 28. märtsil 1934. a. poliitilistel põhjustel ja tema asemele otsustati esialgu uut instruktorit mitte võtta, vaid maksta nüüd ainult kahele tõuseltsi juure ametisse jäänud instruktorile palka endises suuruses. Loomulikult mõjus Seltsi tööjõudude koondamine ja üksikutele aladele suunatud abirahade — nagu sugupullijaamadele, noorkarja näitustele jne. vähendamine Seltsi tegevusele tagasikiskuvalt, mis allpool nende tegevusalade üksikasjalikuma vaatluse juures selgesti nähtub.

1932. a. aprillikuuga algas tegevust Põllutöökoja, millega ühenduses tõuselts hakkas Põllutöoministeeriumi asemel saada riiklikke abirahasid Põllutöökoja kaudu. See muudatus ei mõjunud

Kastli t. kari koplis. Om. J. Linno.

Seltsi tegevusele ja Selts võis ehkki kriisi-olukorras endises suunas edasi tegutseda. Põllutöökoja tööle rakendumisel otsustati asutada uus põllumajanduse ajakiri „Põllumajandus” ja seni loomakasvatuse eriseltside poolt väljaantav „Karjamajandus” likvideerida. Viimane oli kahjuks kas ebaratsionaalse majandamise või laiutamise tagajärjel võlgadesse sattunud. Neid võlgu Põllutöökoja üle ei võtnud, mispärast nad tulid väljaandjatel tasuda. E. Punasekarja Tõuseltsil — kui „Karjamajanduse” kaasväljaandjal tuli oma osa tasuda ja olgu siinkohal kinninaelutatud see fakt — et ainukordselt Seltsi ajaloos seda summat kohtupristav Eesti Seakasvatajate Seltsi nõudel sisse kasseeris.

Need on mõned üksikud viiped nähetele ja raskustele, millega tõuseltsi juhatusel tuli kriisiaegadel tegeleda.

Õnneks 1934. a. alates hakkas kriis karjamajanduses pehmenema, milleks väga palju kaasa aitas piimasaaduste hindade kindlus-

tamine Vabariigi Valitsuse poolt, piimaseaduse maksmahakkamine ja suguloomade eksport Nõukogude Venemaale.

Tõuseltsi majanduslikkude olude paranemisele mõjus see, et Seltsi poolt aastaid soovitud ja nõutud tõuaretuseks määratud abirahade jaotuse alused 1934. a. alul maksma pandi. Nende määruste alusel hakati 1934./35. a. alates abirahasid tõuseltsidele maksma proportsionaalselt nende tõuloomade hulga ja töörohkusele, mille tagajärjel Punasekarja Tõuselts võrreldes endiste aastatega hakkas rohkem abiraha saama sugupullijaamade asutamiseks, noorkarja näituste auhindadeks ja üldkuludeks. Tööjõudude palkadeks abiraha maksmisel ja tööjõudude arvus muudatusi ette ei võetud ja siin püsib senini eba-proportsionaalsus veiste tõuseltside vahel võrreldes nende tõumaterjali ja töö rohkusega.

1935. a. algas hoogne tõusu periood meie karjamajanduses ja seega ka Tõuseltsis, mis jätkus käesoleva aasta sügiseni. Möödunud suvi aga oma erakordse põuaga — eriti Lõuna-Eestis ja eelnenud ebasoodsa talve tagajärjel hävinenud põlluheina puudusega on viimastel aastakümnetel karjamajanduse seisukohalt üks raskemaid. Heinapuudusele lisandub veel toorsööda puudus, sest viimane ebaõnnestus põua tagajärjel. Nii sööda-juurvilja kui ka kartuli saak olid nõrgad. Ka on valgurikka jõusööda saamisega raskusi, sest sõjaolud Lääne-Euroopas on sulgenud selle transpordiks teed. Nendest asjaoludest tingitult järgneb paratamatult veiste hulga ja toodangute vähenemine.

Nende ridade kirjutamise ajal teostub sakslaste Eestist ümberasustamine Saksamaale. See ei jäta ka tõuseltsi puudutamata, kuna Seltsi liikmete hulgas leidis 54 saksa rahvusest karjakasvatajat, mis kogu Seltsi liikmetest on 4,5%. Kuuldavasti lahkuvad nad kõik Eestist ja loodetavasti ei anna nende lahkumine meie üldises karjamajanduses ja punase tõukarja aretuses end negatiivselt tunda.

Need ülalloeteldud üksikud faktid püüavad tõuseltsi minevikust esile manada tähtsamaid sündmusi ja lühidalt iseloomustada neid muresid ja rõõme, mis tõuseltsi tegelased on pidanud kaasa elama. Üldiselt peab aga tehtud töötulemustega meie oludes rahul olema, teades et nii meie valitsusasutised, tõuseltsi tegelased kui ka üksikud tõuseltsi liikmed on püüdnud kõik teha, mis olud võimaldasid.

Vaatamata praegustele sõjaoludele Euroopas ja välispoliitiliselt segasele olukorrale võib siiski meie põllumees-karjakasvataja julgel sammul vastu minna tulevikule, sest sisepoliitiliselt oleme kindla-maks kujunenud. Kui poliitiliste parteide võitluse ajajärgul ka veiste tõuseltsid jaotati poliitiliste parteide järgi —, mis muidugi nõuandjate tegevust raskendas ja polnud tõuaretustööle endale kasuks — siis poliitiliste parteide kaotamisega 1934. a. on seski mõttes olukord muutunud palju rahulikumaks ja positiivset tööd soodustavaks. Ka

Sõnni talu kari koplis. Om. H. Erdel.

on majanduslikust seisukohast väljavaated karjamajanduslikuks nõu-andetööks ja seega ka E. Punasekarja Tõuseltsi tegevuseks kindla-mad, kui varematel aastatel. 1938. a. 1. jaanuarist maksmahakkanud veisekasvatuse aretuse fondi seadus kindlustab karjakontrollile ja veiste tõuaretuseks tarvilised toetused.

Veiste Tõuaretuse Komitee.

Juba Vabariigi algaastatel tunti tarvet Põllutöoministeeriumis karjamajanduse küsimustes nõuandva asutise järele ja 1920. a. moodustati n. n. Karjakasvatuse Nõukogu, kuhu kutsuti veisekasvatuse alal juhtivad isikud. Hiljem see Nõukogu nimetati „Veiste Tõuaretuse Komiteeks”, milline kuni Põllutöökoja asutamiseni oli Põllutöoministeeriumi juures. Pääle Põllutöökoja tööle rakendumist viidi Veiste Tõuaretuse Komitee Põllutöökoja juurde, kus ta senini tegut-

seb. Veiste Tõuaretuse Komitee on ellu kutsunud veiste tõuaretustöö sihtide määramiseks ja muude tõuaretustöösse puutuvate küsimuste selgitamiseks ning püsiva koostöö edendamiseks ja ühtlustamiseks veiste tõuseltside, Põllutöökoja ja teiste asutiste vahel.

Veiste Tõuaretuse Komitee ülesanded on:

1. Ühtlustada veiste tõuseltside, Põllutöökoja, Põllutööministeeriumi ja teiste asjaomaste asutiste tööd veisekasvatuse, eriti aga aretustöö edendamise alal;

2. veiste puhtatõu piirkondade kindlaksmääramine ja muutmine ning selleks vastavate aluste väljatöötamine;

3. abirahastatavate pullijaamade ning noorkarja näituste asukohtade kindlaksmääramine;

4. veiste tõuaretusse puutuvate eeskirjade, kavade ja määruste läbiarutamine;

5. muude ülesannete lahendamiseks veisekasvatuse alal kaasaaitamine, mis esitatakse Komiteele seisukohavõtuks.

Veiste Tõuaretuse Komitee liikmeteks on:

1. Põllutöökoja Nõuandetalituse juhataja,

2. Põllutöökoja loomakasvatuse nõunik,

3. Iga tunnustatud tõuseltsi poolt vastava seltsi sekretär ja üks esindaja (esimees),

4. Põllutööministeeriumi loomakasvatuse nõunik,

5. Põllutööministeeriumi Veterinaartalituse esindaja,

6. Tartu Ülikooli loomakasvatuse professor,

7. Karjakontrollühingute Liidu sekretär ja

8. P. K. „Võiekspordi” esindaja.

Veiste Tõuaretuse Komitee koosolekuid on tarvidust mööda peetud aastas 3 kuni 4. Veiste Tõuaretuse Komitee koosolekutel tehtud otsused astuvad jõusse nende kinnitamisega Põllutöökoja direktori poolt.

Seltsi liikmed.

Liikmed kõigis organisatsioonides on olulisema tähtsusega, sest on ju nad koondunud teatud ühiste sihtide taotlemiseks ja mida tublimaid ning suuremal arvul neid on, seda kindlam on organisatsiooni edu. Sellepärast vaatleme lühidalt tõuseltsi liikmete koosseisu tema tegevusaja kestel.

Karjapidajate huvi tõuseltsi vastu on tema asutamisest saadik olnud elav ja tõuseltsi liikmete arv on kogu Seltsi tegevuse kestel olnud suur — eriti kui arvesse võtta väikest Seltsis töötajate tööjõu-

1936. a. pääkoosolekust osavõtjaid ETK Põltsamaa karjaga tutvumas.

dude hulka, kes Seltsi liikmete juures on pidanud töötama ja omaks võetud põhimõtte järele vähemalt kord aastas kõikide liikmete majapidamisi külastama.

Seltsi algaastatel oli tõuseltsi liikmete hulk üksikutel aastatel kõikuv. Nii näiteks oli Seltsil 1921. a. juba 1029 liiget, mis aga järgneval 1922. a. langes 827-le. Seda nähet tuleb panna erakordsete aegade arvele, mil maareformi teostamise tagajärjel tulid mõisate karjad likvideerimisele. Kuna sooviti, et tõuveised satuksid majapidamistesse, kus neid edasi arendataks — mida loodeti tõuseltsi liikmetest, astusid paljud niisugused isikud Seltsi liikmeteks, kellel ainult huvi oli eesõigustatult mõisa laudast mõnda lehma kätte saada. Varsti läksid olud harilikku rööpassse ja niisugused liikmed langesid Seltsi liikmete nimestikust välja.

Tõuseltsi liikmeteks jäid need karjapidajad, kellel oli kindel soov oma karja aretada ja selle kaudu omi tulusid suurendada.

Tõuseltsi liikmete arvu ja jagunemise kohta maakondade järele üksikute aastatel 1929.—39. a. annab ülevaate tabel nr. 1.

Tabel nr. 1. S'i liikmete arv maade järele 1929—1939.

Aasta	Viljandi	Tartu	Pärnu	Võru	Valga	Viru	Harju	Järva	Lääne	Petseri	Saare	Kokku	Karja- kontroll ühingute liikmeid
1929	197	163	66	49	42	83	21	56	4	5	1	687	516
1930	202	170	64	48	39	84	20	58	7	7	3	702	572
1931	238	188	60	51	45	96	22	68	5	7	3	783	565
1932	206	185	63	46	43	104	21	72	5	7	3	755	570
1933	169	158	43	46	59	86	12	71	7	3	—	654	548
1934	169	161	43	49	63	90	13	73	7	11	—	679	545
1935	158	161	41	45	56	90	13	73	7	11	—	655	576
1936	163	175	43	51	59	98	14	78	7	11	—	699	652
1937	190	213	49	55	61	130	17	98	8	11	6	838	786
1938	221	241	54	64	70	175	22	115	12	14	9	997	961
1939	244	260	71	78	75	205	25	125	15	14	12	1124	(—)

Nagu sellest tabelist nähtub, on olnud Seltsi liikmete hulk e.-v. staabiilne, kõikudes 650 ja 780 vahel, väljaarvatud viimased kolm aastat, mil liikmete arvus on olnud suur tõus. Kõige suurem Seltsi tegevuse aja kestel oli liikmete arv 1. I 1939. a., mil see tõusis 1124-le.

Vaadeldes liikmete arvu maakonniti, oli kuni 1935. a. esikohal selle poolest Viljandimaa, kuid nim. aastast alates on Tartumaa liikmete arv (260) vähe suurem kui Viljandimaal (244). Suhteliselt kõige rohkem liikmeid on viimasel aastakümnel juure tulnud Virumaal, milline nüüd on oma 205 liikmega maakondadest kolmandal kohal. Sellele liikmete arvu poolest järgneb Järvamaa. Kõige vähem on tõuseltsil liikmeid Saare- (12) ja Petserimaal (14).

*

Kogu Seltsi tegevuse kestel on liikmemaks püütud hoida niivõrd madal, et kõik karjapidajad, kes tõuseltsi liikmed soovivad olla, majanduslikel põhjustel siit eemale ei jääks. Nii on Seltsi ühe-

kordselt tasutav sisseastumismaks 50 senti ja liikmemaks aastas 1 kroon. Põhikirja alusel moodustub sisseastumismaksudest põhikapital, mis ka on teostunud ja põhikapitali summa seisab seni Seltsil pangas tähtajalisel arvel puutumatult. 1923. a. alates hakati tõuseltsi eluaegseid liikmeid vastu võtma ja selleks määrati ühekordne 10 krooni suurune maks. 1. I 1939. a. oli Seltsil 190 eluaegset liiget.

Seltsi pääkoosolekud.

Seltsi pääkoosolekute võimupiirkonda kuuluvad aruannete, eelarve ja tegevuskava kinnitamine, uute liikmete vastuvõtmine, juhatuse ja revisjonikomisjoni liikmete valimine, põhikirja muutmine jne., ühesõnaga kõige tähtsamate Seltsi tegevusse puutuvate küsimuste otsustamine. Pääkoosolek on koht, kus kõik liikmed võivad kaasa rääkida ja otsustada Seltsi tegevuskavade määramisel. Nagu eelpool mainitud, raskendas Seltsi põhikiri pääkoosolekute pidamist suurel määral. 1922.—1928. aastani tuli igal aastal pidada pääkoosolekuid kaks korda, mille tõttu ei ilmunud kummagile koosolekule soovitud arvu liikmeid. Ka ei saanud selle tagajärjel Seltsi juhatusele pääkoosoleku asukohta vabamalt valida vaid pidas kõik pääkoosolekud Tartus, kus asus ka tõuseltsi büroo. Pääle Seltsi põhikirja muutmise (1928. a.) peeti Seltsi 1929. a. pääkoosolek esmakordselt väljaspool Tartut ja hiljem on pääkoosolekuid peetud paljudes kohtades, et säälsuvatele tõuseltsi liikmetele võimaldada soodsamat pääkoosolekust osavõttu.

Moment S'i pääkoosolekult Vahi talus 1939. a.

Pääkoosolekute kokkukutsumise ajaks on pääkoosolekute poolt hääks kiidetud ja traditsiooniks kujunemas pühapäev enne jaanipäeva, kui see ei ole Võidupüha.

Viimasel aastakümnel on pääkoosolekud toime tulnud järgmiselt:

Aeg	Koht	Osavõtjaid liikmeid
15. VI 30.	Jõgeva mõisas	64
28. VI 31.	Kuremaa mõisas	125
19. VI 32.	Olustvere mõisas	60
2. VII 33.	Vasula kodumajanduse koolis	27
17. VI 34.	Kirepi Tamme talus	41
16. VI 35.	Tooma Sookatsejaamas	63
14. VI 36.	Põltsamaal	93
20. VI 37.	Jõgeva mõisas	48
10. VII 38.	Viljandis	92
18. VI 39.	Vahi koolide talus	131

P./K. „Võiekspordi“ ümbriku üleandmine parima sugulava omanikule G. Vernikule — 1939. a. pääkoosolekul.

Nagu ülaltoodust nähtub, on S'i pääkoosolekud juunikuul, e. v. ühel ja samal ajal toime tulnud. Viimastel aastatel toime tulnud pääkoosolekute puhul on korraldatud pääkoosolekust osavõtjaile ühine lõuna ja ekskursioonid ümbruskonna majapidamistesse. Eriti viimaste vastu on olnud tõuseltsi liikmetel suur huvi. — Pääle tõuseltsi liikmete on kõigist koosolekuist osa võtnud külalistena ka hulk mitteliikmeid. Pääkoosolekutel pole puudu-

nud ka kõned karjamajanduse ja loomatervishoiu päevaküsimuste üle.

Seltsi juhatus.

Tõuseltsi põhikirja järele koosneb seltsi juhatus 6. liikmest, kelledest iga aasta tulevad ametivanaduse järele ümbervalimisele 2 liiget. Sekretäri valib juhatus. Juhatus on Seltsi seaduslikuks esindajaks ja

korraldab Seltsi tegevust põhikirja ja pääkoosoleku poolt antud juhtnõu-
 rde alusel. Juhatuse otsusi täidab sekretär, kes ka üldse Seltsi
 asjaajamist juhib ja jooksvas asjaajamises väljaminevatele kirjadele
 alla kirjutab. Seltsi juhatuses on järgmised ametid: esimees, abiesi-
 mees, laekahoidja, sekretär ja 3 ametita juhatuse liiget.

Ülevaate selle kohta, kes
 viimase 10. aasta jooksul on
 olnud Seltsi juhatuses, an-
 nab tabel nr. 2. Nagu sel-
 lest selgub, on Seltsi juha-
 tuse koosseis olnud
 võrdlemisi püsiv. Prae-
 gustest juhatuse liikmetest
 on kõige kauem juhatuses
 tegutsenud E. Kello, kes
 on 1926. a. saadik Seltsi esi-
 meheks ja 1929. a. alates
 H. Leik — Uusnast.

Seltsi juhatuse liikmed
 ei saa tasu, vaid see on au-
 amet. Otsekohesed kulud
 aga, mis seotud juhatuse
 koosolekutele ja teiste Seltsi ülesandel tehtud sõitudega, tasutakse
 Seltsi poolt. Need on Seltsilt keskmiselt aastas nõudnud väljamine-
 kuid paarisaja krooni ümber. Seltsi juhatuse koosolekuid on viimase
 10. a. kestel peetud ja nendest osavõtjaid on olnud järgmiselt:

1939. a. pääkoosolekust osavõtjad O. Pärline
 Soojamaa talu külastamas.

Aasta	Koosolekute arv	Keskm. osavõtjaid koosolekul
1929	8	4.4
1930	5	4.6
1931	4	4.0
1932	3	4.3
1933	3	4.0
1934	6	4.3
1935	5	4.4
1936	3	4.7
1937	5	5.8
1938	3	6.0

Tabel nr. 2. Seltsi juhatuse koosseisud 1930.—1939. a.

Aasta	Esimees	Abi- esimees	Laekur	Sekretär	Ametita juhatuse liikmed
1930	E. Kello	O. Pärilin	G. Ottas	A. Mägiste	H. Leik, O. Lassmann, B. Maydell
1931	„	„	„	„	„ „ „
1932	„	„	„	„	„ „ „
1933	„	„	„	„	„ H. Zernask „
1934	„	„	„	„	„ „ „
1935	„	„	„	„	„ „ „
1936	„	„	„	„	„ K. Tamme A. Laur
1937	„	R. Riives	J. Semper	„	„ „ „
1938	„	„	„	„	„ „ „
1939	„	„	„	„	„ J. Mägi „

Koosolekuid on peetud tarvidust mööda aastas 3 kuni 8. Koosolekuist osavõtjate juhatuse liikmete hulk on olnud eriti suur viimasel kahel Seltsi tegevusaastatel, mil seitsmest juhatuse liikmest keskmiselt igal koosolekul on olnud 6 juhatuse liiget. See tõendab, et Seltsi juhatuse liikmed on huviga ja järjekindlalt Seltsi tegevuse juhtimisest osa võtnud.

Seltsi revisjonikomisjon.

Põhikirja alusel on Seltsi revisjoni komisjon kolme-liikmeline. 1929—39. aastani on olnud Seltsi revisjonikomisjoni liikmeteks:

1929	R. Riives,	G. Lukk,	E. Vaher
1930	—, —	—, —	—, —
1931	—, —	—, —	—, —
1932	—, —	K. Grünfeldt,	—, —
1933	—, —	—, —	—, —
1934	—, —	—, —	V. Otsa
1935	—, —	—, —	—, —
1936	—, —	A. Ränkel,	—, —
1937	E. Haljasmaa,	—, —	R. Panksep
1938	—, —	E. Piirimäe,	—, —
1939	—, —	—, —	—, —

Revisjonikomisjon on igal aastal Seltsi tegevust, arvepidamist ja varanduse seisu revideerinud.

Päale Seltsi enda revisjonikomisjoni on viimase 10. tegevusaasta kestel üks kord Põllutöökoja poolt — nimelt aprillis 1935. a. — Seltsi tegevust põhjalikumalt revideeritud ja see korras leitud.

Seltsi tööjõud.

Oma sihtide taotlemiseks ja omale võetud ülesannete teostamiseks, s. o. Eesti karjamajanduse, eriti aga punase tõukarja aretamiseks ja levitamiseks tegevusse asudes on Eesti Punasekarja Tõuselts ametisse palganud vastavad tööjõud. Tööjõududeks Seltsil on olnud eriteadja-sekretär ja instruktorid, keda hiljem on nimetatud

A. Laur'i Reinu t. kari koplis.

konsulentideks. Kuni 1. X 1936. a. olid tööjõud Seltsi teenistuses, kelleledele palkade maksmiseks sai Selts abiraha, varem Põllutööministeeriumilt ja hiljem Põllutöökojalt. 1. oktoobrist 1936. a. läksid tõuseltsi tööjõud Põllutöökoja teenistusse, kes nendele palga maksab. Tööjõud on nüüd komandeeritud tõuseltsi juurde nende ülesannete täitmiseks, mis Seltsil on. Selle muudatusega ühenduses muutus Seltsi tööjõudude seisukord majanduslikult kindlamaks ja paremaks. Kuigi Põllutöökoja teenistusse minekuga ei kerkinud Seltsi tööjõudude palgad, kuuluvad nad nüüd Põllutöökoja juures oleva haige- ja pensioni-kassade alla. Ka tegutseb Põllutöökoja juures vastastikune oma-abi kassa, mille liikmed on peaaegu kõik tõuseltsi tööjõud. Põllutöökoja koosseisus praegust Seltsi

juures töötavatest kuuest töøjõust on 5, kuna kantselei töøjõud on seni Seltsi teenistuses.

Möödunud 20. aasta jooksul on tõuseltsi teenistuses kokku olnud 20 isikut, kelledest 14 on Seltsi teenistusest lahkunud. Lahkunud on Seltsi tegevuse esimesel aastakümnel 10 isikut ja teisel aastakümnel 4 isikut, mis näitab, et Seltsi töøjõudude koosseis on teisel Seltsi tegevuse aastakümnel võrreldes esimesega püsivamaks muutunud. Viimasel aastakümnel tõuseltsi teenistusest lahkunud isikutest on kaks vallandatud kriisiaegse majandusliku surutise tagajärjel ja üks poliitilistel põhjustel.

Viimasel tõuseltsi tegevuse aastakümnel on Seltsi teenistusest lahkunud:

Karl Kass — instr.-asjaajaja — 1. XI 1927 — 1. II 1932.

Johannes Tarum — instruktor — 10. VIII 1928 — 1. II 1932.

Hendrik Siiman — instruktor — 25. IV 1920 — 28. III 1934.

Evald Raudsepp — konsulent — 1. VI 1935 — 1. VIII 1937.

Töøjõudude vahetust tõuseltsi juures ei saa hääks pidada, sest tõuseltsi töö on erinev ja selleks kulub tükk aega, et temaga tutvuda ja võib isegi öelda — tõuaretuse töösse kasvada. Nõuandjad tõuseltsi juures ei peaks mitte ainult tundma kõiki karju ja karjakasvatajaid, kus nendel töötada tuleb, vaid ka üksikuid paremaid pulle ja lehmi, et nende järglasi otstarbekalt tõuaretuseks kasustada. See nõuab aga aega ning asjasse süvenemist ja tingib, et nõuandjad püsivalt ja pike-mat aega Seltsi juures töötaks — muidugi kui nende töö ja tegevus on nii Seltsi liikmetele, kui ka juhatusele vastuvõetav.

Praegu töötavad Seltsi juures järgmised töøjõud:

1. A k s e l M ä g i s t e, agr. — eriteadja-sekretär — ametis Seltsi juures 1. II. 1923. instr.-asjaajajana ja 1. I. 1926. a. alates sekretärina. Alaline asukoht Tartus. Tema ülesandeks on üldine Seltsi tegevuse juhtimine pääkoosoleku, põhikirja ja juhatuse poolt antud juhtnõõride alusel.

2. H i n d r e k M a t v e i — konsulent — ametis 1. VIII. 1924. a. alates. Alaline asukoht Tartus. Tema tegevuspiirkonnaks on Loode-Tartumaa, Ida-Järvamaa, Kirde-Viljandimaa ning Harju-, Lääne- ja Saaremaa.

3. Elmar Sihver — konsulent — ametis 10. VIII 1927. a. alates. Alaline asukoht Tartus. Tegevuspiirkonnaks on temal Lõuna-Tartu-, Valga-, Võru- ja Petserimaa.

4. Juhan Tõnuma (Tõnisson), agr. — ametis 15. IV 1936. a. alates. Alaline asukoht Viljandis (aadr. Viljandi Maavalitsus). Tema tegevuspiirkonnaks on Viljandimaa (väljaarvatud Põltsamaa ümbrus), Pärumaa ning läänepoolne osa Järvamaast.

5. Alfred Tiks, agr. — ametis 1. X 1937. a. alates. Alaline asukoht Tartus. Tema tegevuspiirkonnaks on Kirde-Tartu- ja Virumaa.

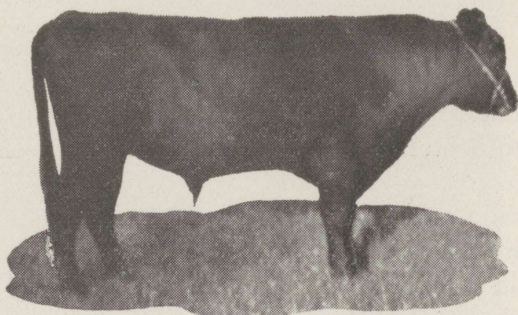
6. Veronika Logina — asjaajaja — ametis 18. VI 1934. a. alates. Tema on rakendunud Seltsi büroos ettetulevatele mitmesugustele töödele.

Kogu Eesti on konsulentide vahel jagatud neljaks tööpiirkonnaks. Kolme Seltsi konsulendi asukohad on Tartus — Seltsi büroo juures, kuna üks konsulentidest —

agr. J. Tõnuma — asub alaliselt Viljandis. Et konsulendid Tartus büroo juures asuvad on häduseks asjaolu, et nad oma tööringreisude vaheaegadel saavad kaasa aidata büroo töödel, mis viimastel aastatel tõuraamatu pidamisega ja sugupullide järglaste uurimisega on õige suureks paisunud. Sõidukulude kokkuhoiu mõttes on tõuseltsi juhatus kaalunud kõikide Seltsi konsulentide paigutamist nende tööpiirkondade keskkohadesse, kuid on sellest mõttest loobunud, sest see töö hulk, mis konsulendid büroos teevad, kaalub kaugelt üles need lisakulud, mis on seotud kaugemate sõitudega.

Kokkuvõtliku ülevaate saamiseks selle kohta, missugustel aladel tuleb Seltsi tööjõududel tegutseda, on tabelis nr. 3 esitatud Seltsi tööjõudude tegevuse aruanne 1938. a. kohta.

Nagu üldiselt põllumajanduse nõuande alal tegutsevate agronomiliste tööjõudude palgad on püsinud võrreldes teiste kutsealadega madalad, nii on ka tõuseltsi tööjõudude elutingimused ses

Pull „Kajus“ AT 3089. Om. B. Mäydell — Udeva.

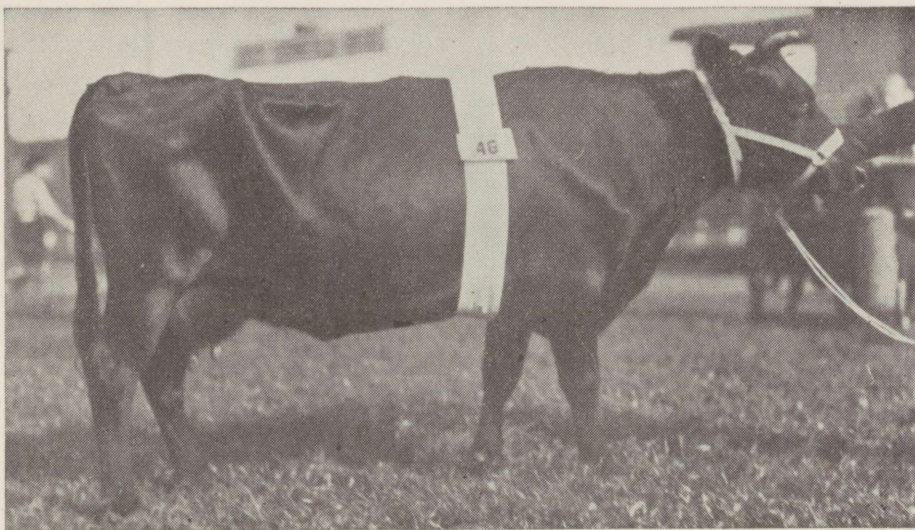
Nimi	Amet	Tööpäevade jaotus							Veiseid tõurm. märkinud	Majapidamistes käidud korda
		Näitustel	Kursustel, koosolekutel	Sugulavade hindamisel	Veiste märkimisel	Mitme- sugust	Büroos	Kokku päevi		
A. Mägiste	sekretär	12	21	48	—	16	193	290	—	232
H. Matvei	konsulent	11	7	9	94	8	151	280	387	350
E. Sihver	„	13	33	21	111	15	86	279	408	315
J. Tõnuma	„	12	—	15	84	12	146	269	446	436
A. Tiks	„	9	7	8	92	—	162	278	476	316
V. Logina	asjaajaja	5	1	—	—	—	276	282	—	—

mõttes olnud väga tagasihoidlikud, eriti kui võtta arvesse seda tööd, mis Seltsi tööjõududel lasub. Tööhulga kasvamisega ühenduses eriti viimastel aastatel ja töö intensiivsemaks muutmise otstarbel on Seltsi konsulendid endile muretsenud mootor-rattad, sest jalgrattal väga rohked sõidud on väsitavad ja pikema aja järele tervisele negatiivselt mõjuvad. Tõuseltsi tegevuse suurenemisega kõigil tegevusaladel, eriti aga sugulavade võistlustest osavõtvate majapidamiste arvu tõusust tingitult muretseti tõuseltsile 1939. a. kevadel auto, milline anti sekretäri kasutusse. Praegused erakordsed ajad teevad takistusi mootorsõidukite kasutamisel, sest bensiin on kallis ja selle saamine piiratud, kuid loodame, et see on ajutine nähe ja tõuseltsi tööjõud edaspidi motoriseeritult saavad intensiivselt tegutseda.

Seltsi büroo.

Seltsi põhikirja järele on Eesti Punasekarja Tõuseltsi juhatuse asukohaks Tartu. Sellest tingitult on Seltsi büroo kogu tema tegevuse kestel olnud Tartus. Seltsi esimestel tegevusaastatel oli Seltsi büroo ühes tookordse sekretäri J. Mägi korteriga Lootuse tn. 2a. 1922 a. sügisest kuni 1. X 1929. a. asus Seltsi büroo Tartu Maavalitsuse ruumes. 1. X 1929. a. alates kuni 1. IX 1933. a. s. o. neli aastat oli Seltsi büroo ühes sekretär A. Mägiste korteriga esialgu Kit-sas tn. 6 ühe aasta, millest ta oli sunnitud lahkuma maja uuele omanikule üleminekul ja selle nõudmisel; hiljem asus büroo kolm aastat Maarjamõisa tn. 52.

Kriisiajal — 1933. a. sügisel, kui Seltsi töäjõudude hulk oli väiksem, kolis Seltsi büroo K./S. „Oma” majja Riia tn., kus bürooks oli vaid üks tuba. Pääle kriisiaja aga töö- ja töäjõudude hulga suurenedes tekkis hädavajadus suuremate ruumide järele ning 1936. a. sügisel kolis Seltsi büroo tema praegusesse asukohta — Riia tn. 49, kus bürool on kasutada kolm tuba. Pääle Seltsi büroo ruumide on Seltsil välja üüritud 2 tuba ja köök, kus allüürnikuks on konsulent H. Matvei.

Lehm „Asta“ AT 16619 AE 112. Toodang 1938/39 — 7098 — 283 — 3,98.

Omanik G. Vernik — Soootsal.

Kogu oma tegevusaja kestel on Tõuseltsi büroo asunud 6. kohas — seega rohkesti rännanud. Ideaaliks oleks tõuseltsil oma maja, millega oleks kindlustatud bürool jäädav alaline asukoht. Majakapitali kogumist algatatigi Seltsi 10. a. juubelikoosolekul, mil üks Seltsi liikmetest algkapitaliks kinkis 50 krooni, kuid seni ei ole nim. kapital nimetamisväärselt suureks kasvanud ja vaevalt küll täitub nim. kapitali asutamise puhul avaldatud soov, et tõuselts 25. a. juubelit saaks pidada omas majas.

Tõuraamatupidamine.

Tõuraamatute pidamine on olnud tähtsaks abinõuks kõikide loomatõugude aretamisel. Kõige varem terves maailmas tehti algust tõuraamatute pidamisega Inglismaal. On ju Inglismaa üldtuntud oma kuulsate aretatud tõugudega kõikide loomaliikide alalt — alates hobuse, veise ja seaga ning lõpetades kodulindudega. Juba 1793. a. ilmus trükist täisverd inglisis-hobuste tõuraamat. Järgmisena ilmus sääl 1822. a. šorthorni tõugu veiste tõuraamat. Inglismaa eeskujule järgnesid teised maad. Saksamaal asuti veiste tõuraamatuid pidama 1865., Hollandis 1879. ja Taanis 1880. aastal. Nagu ülal nägime alustati Baltimaal siinsete mõisnike poolt veiste tõuraamatupidamist 1885. aastal ja meie talumajapidamistes 1914. aastal. Tahtmatult kerkib esile küsimus —

mis tähtsus on tõuraamatupidamisel?

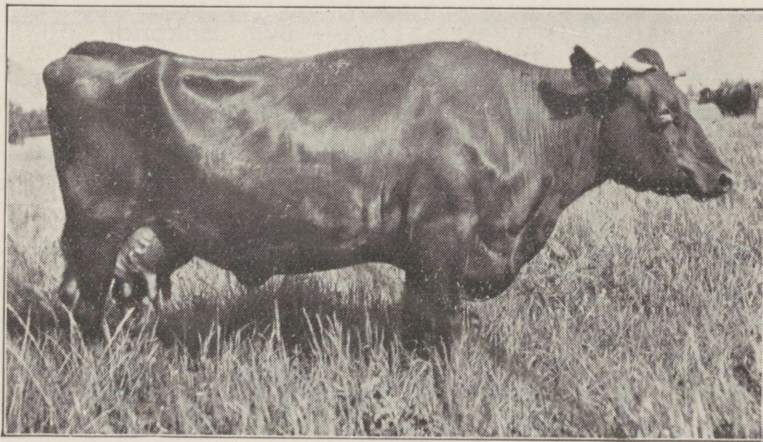
Veiste tõuaretustöö põhjeneb peamiselt pärivussaadustel ja ta ülesandeks on loomades aretada nende pidajatele majanduslikult kasulikke omadusi. Veiste tõuvalikul on aluseks n. n. sugukonnale põhjenev pärivus. Seega ei jätku ainult sellest, kui teame nende loomade omadusi, kelledest järglasi valime, vaid me peame tundma mitu põlve nende eellasi (esivanemaid) ja nende omadusi. Mida rohkem tunneme valitava sugulooma eellaste põlvkondi ja mida ühtlasemad on olnud nende omadused, seda kindlmini esitab valitav suguloom endas oma eellaste omadusi. Piimakarja aretusel ei tohi piirduda ainult hää jõudlusvõime saavutamisega, vaid seejuures tuleb silmas pidada ka teisi väga tähtsaid omadusi nagu seda on välimik, vastupidavus, tervis, tõutüüp, iseloom jne. Kõigi nende omaduste tundmaõppimiseks ja järjekindlaks registreerimiseks ongi tarvitusele võetud tõuraamatute pidamine.

Tõuraamatupidamine Eesti Punasekarja Tõuseltsis teostub vastavate määruste alusel. 1938. a. muudeti tõuraamatupidamise määrusi ja ühtlustati nad senisest suuremal määral meil aretatava kolme tõu vahel. Need määrused on täies ulatuses avaldatud „Eesti punasekarja tõuraamat VII”, mis ilmus 1939. a. Nende määruste järele on punase tõukarja tõuraamatul kolm osakonda.

A. Eliit — AE osakond.

Eliit s. o. erivalik osakonda võib kanda:

a) Täisvereste veiste osakonna lehmist need, kelle toodang on olnud vähemalt 200 kg võirasva aastas ehk kahel üksteisele järgneval aastal keskmiselt 180 kg võirasva 3,5%-lise piimarasvasuse alammääraga. Nimetatud toodangu-aastail ei tohi poegimisvahemik ületada 15 kuud. Välimiku hinne peab olema vähemalt 37,5 punkti (50).

Lehm „Tolli“ AT 17795 AE 188. Toodang 1937/38 — 5440 — 269 — 4,94.

Omanik ETK Põltsamaa Tehased.

b) Pullidest need tõuraamatus olevad pullid, kelle:

1) tütardest on vähemalt 5 eliit-osakonda kantud, ning omab vähemalt 25 kuue kuu vanust järglast, kellede kohta on teostatud üksikajalik hinnang,

2) järglaste võimed on tõu keskmisega võrreldes väljapaistvalt head;

3) tütarde keskmine toodang vähemalt 3300 kg piima, ning piimarasvasus tõu keskmisest kõrgem;

4) kes ei ole langetanud tütarde jõudluse omadusi pärilikkuse uurimuste tulemusel.

Eliit osakonna tõuraamat peetakse Põllutöökojas.

B. Täisvereste — AT osakond.

Täisvereste veiste osakonda märgitakse:

a) Pullid, kes vähemalt 1½ a. vanad, ning omavad vastava põlvnemise; kellede ema ja isa-ema toodang vähemalt 120 kg võirasva (6 a. vanuselt) 3,6%-lise piimarasvasusega. Varemalt oli alammääraks 100 kg võirasva.

b) Lehmad, kes omavad vastava põlvnemise, ning on tootnud vähemalt 100 kg võirasva (6 a. vanuselt) 3,4%-lise piimarasvasusega. Varemalt oli alammääraks 80 kg võirasva.

D. Segavereste — AS osakond.

Segavereste veiste osakonda märgitakse lehmad, kes põlvnemiselt sisaldavad vähemalt pool punase tõukarja verd, tõutüübilt vastavad ning on tootnud vähemalt 100 kg võirasva (6 a. vanuselt) 3,4%-lise piimarasvasusega. Varemalt oli alammääraks 80 kg võirasva.

Veiseid tõuraamatusse märgivad konsulendid, väljaarvatud eliit-osakond, kuhu veiseid märgib komisjon, mis koosneb Seltsi eriteadja-sekretärist ja konsulendist. Pullide eliitosakonda kandmist aga teostab komisjon, kuhu kuuluvad: Põllutöökoja, Põllutööministeeriumi, Karjakontrollühingute Liidu ja vastava tõuseltsi esindaja.

Angleri tõuaretustöö E. Põllumeeste Keskseitsidelt Eesti Anglerite Kasvatajate Seltsile 1919. a. ülemannes võeti väikeste muudatustega omaks Keskseitside aegsed tõuraamatupidamise määrad ja jäädi ka tookordse märkimisviisi juure, s. o. põletati märgitud veistele sarvedesse vastavad tõumärgid ja järjekorra numbrid. Kuna see märkimisviis osutus tülikaks, võeti 1924. a. lõpul tarvitusele veiste märkimine autokrotaal-kõrvaplekkidega, milline on tänini Seltsis püsinud.

Praegust kehtivate tõuraamatupidamise määruste järele märgitakse veised järgmiselt:

a) Täisvereste osakonda võetud pullidele ja lehmadele kinnitatakse autokrotaal-plekk parema kõrva ülemisse äärde. Pleki ühele küljele lüüakse tõumärk AT ja teisele tõuraamatu number, millede järjekorrad on:

1) pullidel järjekorras: 1, 2, 3, 4, 5, jne.

2) lehmadel paaritud: 1, 3, 5, 7, 9 jne.

b) Segavereste osakonna lehmadele kinnitatakse auto-krotaalplekk p a h e m a kõrva ülemisse äärde. Pleki ühele küljele lüüakse tõumärk AS ja teisele küljele tõuraam. nr. nr., millised on paarisarvulised — 2, 4, 6, 8 jne.

Ülevaate tõuraamatusse märgitud punase tõukarja veiste hulga kohta annab tabel nr. 4, milles on toodud andmestik põllumeeste konventide järele. Andmed näitavad märgitud veiste hulka tõuseltsi tegevusest, s. o. 1919. a. alates, kuni 1. oktoobrini 1939. a.

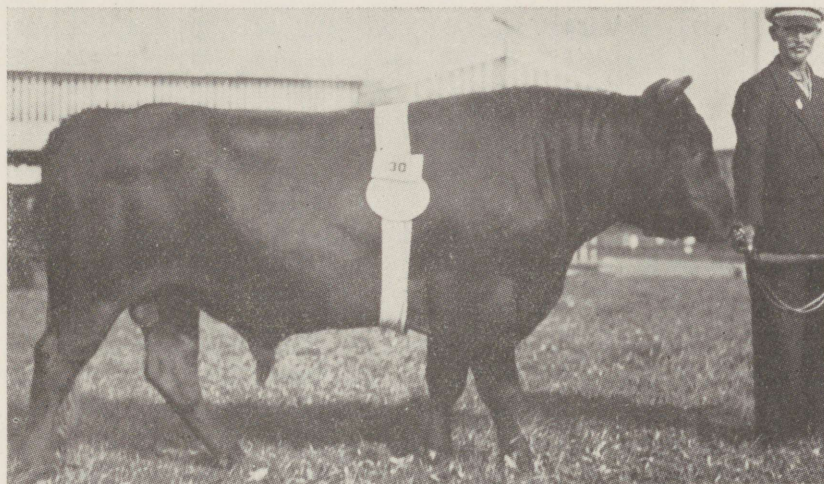
Tabel nr. 4. Tõuraamatusse märgitud veiseid ja pullijaamad 1. X 1939. a.

Maa	Konvent	Pulle	Lehmi	Kokku	Neist eliit AE osk.		Pulli- jaamu
					pulle	lehmi	
Tartumaa	Alatskivi	22	304	326	—	—	6
	Elva	69	942	1011	1	10	12
	Jõgeva	72	935	1007	—	29	23
	Kambja	68	490	558	—	2	11
	Otepää	25	315	340	—	—	9
	Raadi	71	873	944	—	—	18
	Tartu	91	1158	1249	—	11	14
	Torma	4	12	16	—	—	1
	Voldi	37	500	537	—	4	17
	Võnnu	26	321	347	—	—	7
Viljandimaa	Kõpu-Paistu	126	1439	1565	—	16	7
	Suure-Jaani	59	741	800	—	5	8
	Pilistvere	85	1187	1272	—	5	9
	Põltsamaa	55	892	947	1	29	15
	Tarvastu	72	699	771	—	3	11
	Viljandi	145	1671	1816	—	10	13
Pärnumaa	Abja	101	1462	1563	—	10	7
	Audru	1	131	132	—	—	1
	Pärnu	17	193	210	—	—	1
	Pärnu-Jaakobi	13	138	151	—	—	—
	Saarde	18	300	318	—	—	1
	Vändra	37	452	489	—	1	4
Valgamaa	Helme	71	1002	1073	—	4	4
	Sangaste	57	684	741	—	7	15
	Valga	33	171	204	—	11	5
Võrumaa	Antsla	48	370	418	—	8	10
	Kanepi	31	423	454	—	1	9
	Põlva	21	313	334	—	—	2
	Räpina	27	376	403	—	—	9
	Rõuge	10	20	30	—	—	4

Maa	Konvent	Pulle	Lehmi	Kokku	Neist eliit AE osk.		Pulli- jaamu
					pulle	lehmi	
Virumaa	Võru	43	622	665	1	17	6
	Vastseliina	3	10	13	—	—	3
	Jõhvi	33	233	266	—	2	12
	Iisaku	28	34	62	—	—	14
	Haljala	4	17	21	—	—	—
	Kadrina	23	168	191	—	—	—
	Lüganuse	16	122	138	—	1	10
	Narva	10	59	69	—	—	2
	Rakvere	25	245	270	—	—	5
	Simuna	32	293	325	—	2	15
	Vasknarva	7	8	15	—	—	5
Järvamaa	Viru-Jakobi	52	462	514	—	5	10
	Väike-Maarja	96	781	877	1	40	17
	Ambla	19	112	131	1	15	2
	Järva-Jaani	42	387	429	—	7	10
	Koeru	52	390	442	2	68	16
	Paide	49	330	379	—	12	8
Harjumaa	Türi	50	271	321	—	3	7
	Keila	4	74	78	—	—	—
	Kloostri	—	34	34	—	—	—
	Kohila	28	231	259	—	—	—
	Kose	7	71	78	—	—	—
	Kuusalu	18	145	163	—	—	3
	Raasiku	7	76	83	—	—	—
	Rapla	2	71	73	—	—	—
Läänemaa	Tallinna	8	245	253	—	—	—
	Haapsalu	5	43	48	—	—	1
	Kullamaa	1	25	26	—	—	—
	Lihula	18	218	236	—	5	4
	Märjamaa	12	37	49	—	—	—
	Noarootsi	—	13	13	—	—	—
Petserimaa	Irboska	2	5	7	—	—	2
	Laura	6	47	53	—	—	2
	Petseri	12	20	32	—	—	1
	Värskä	1	—	1	—	—	—
Saaremaa	Kuressaare	4	18	22	—	—	3
	Pöide	9	16	25	—	—	7
	Pärsamaa	4	17	21	—	—	5
	Sõrve	2	10	12	—	—	—
Kokku		2246	24474	26720	7	343	423

Selgub, et tõuraamatusse on märgitud 2246 pulli ja 24474 lehma, kokku 26720 veist. Neist on eliit-osakonda kantud 7 pulli ja 343 lehma, kokku 350 veist.

Nimetatud hulgast oli tõuraamatusse märgitud tõuseltsi tegevuse esimesel aastakümnel, s. o. 1919.—1929. a. 913 pulli ja 15261 lehma, kokku 16174 veist. Seega on tõuseltsi tegevuse teisel aastakümnel, s. o. 1929.—1939. a. tõuraamatusse märgitud 1333 pulli, 9213 lehma, kokku 10546 veist.

Pull „Taata“ AT 3127. Ema kõrg. toodang 1936/37 — 7239 — 304 — 4,23.

Omanik I. Raamot, Ropka-Rajal.

Samas tabelis on toodud ka sugupullijaamade hulk konventides, andmeil 15. oktoobrist 1939. a.

Tõuraamatusse märgitud veiste hulga üle, viimasel aastakümnel maade ja üksikute aastate järele, annab ülevaate tabel nr. 5.

Tabelist nähtub, et kõige enam on tõuraamatusse märgitud veiseid Tartumaal, nimelt 2785 veist. Aastate järele on kõige viljakam olnud 1938. aasta, mil märgiti 1656 veist.

Märgitud veiste arvus aastate järele esinev mõõnaaeg 1932.—1934. a., langeb kokku meie samaaegse kriisiajaga.

Tabel nr. 5. Tõuraamatusse märgitud veiseid maade järele 1929.—1939. a.

Maa	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	K o k k u		
											pulle	lehmi	Kokku
Tartumaa	131	233	331	185	154	244	246	381	379	501	256	2529	2785
Viljandimaa	216	251	236	166	96	140	172	304	299	367	265	1982	2217
Virumaa	84	119	153	66	94	82	108	191	272	232	210	1191	1401
Järvamaa	77	74	103	60	43	29	86	151	158	167	134	814	948
Võrumaa	54	63	95	67	62	45	108	67	88	128	92	685	777
Pärnumaa	50	56	84	115	56	27	107	78	62	119	98	656	754
Valgamaa	42	60	96	53	55	64	40	99	91	78	98	580	678
Harjumaa	27	27	30	54	23	6	41	34	20	38	26	274	300
Läänemaa	—	—	5	3	19	—	15	3	33	19	14	83	97
Petserimaa	—	—	—	4	—	29	2	6	28	2	7	58	65
Saaremaa	—	—	—	—	—	—	—	11	10	5	12	14	26
Kokku	681	883	1133	773	602	666	925	1325	1434	1656	1212	8866	10078

Koos tõuraamatusse märgitud veiste arvulise kasvuga on aast-aastalt tõusnud ka nende väärtus. Seda eriti selgelt näitab tabel n r. 6, milles on toodud keskmised toodangud tõuraamatusse märgitud pullide emade ja isa-emade kohta. Nagu sellest nähtub, pole Seltsi tegevuse alg-aastatel kõikide tõuraamatusse märgitud pullide emade ja isa-emade kohta olnudki toodangu-andmeid. Alles 1930. a. alates pole tõuraamatusse märgitud pulle, kellel oleks puudunud emade ja isa-emade karjakontroll-andmed. Märgitud pullide emade ja isa-emade jõudlusandmed on järjekindlalt tõusnud nii piima hulga kui ka rasva %-i poolest. Kui näiteks 1920. a. olid 142. tõuraamatusse märgitud pullist kõigest 41. kohta emade ja 9. kohta isa-emade kontrollandmed ja nende keskmine toodang 3100 ja 3500 kg. p. ja rasva % vastavalt 3,51 ja 3,77, siis 1938. a. jooksul tõuraam. märgitud kõigi 219. pulli emade keskmine toodang oli 4555 kg. p. — 4,11 % — 187,4 kg. vrsv. ja isa-emadel isegi 5177 kg. p. — 4,24 % — 219,7 kg. vrsv.

Veiste tõuraamatusse märkimise eest on Selts kogu oma tegevusaja kestel võtnud tasu, et sellega katta märkimisega ühenduses olevaid kulusid. Praegused veiste tõuraamatusse märkimise tasu määrad on järgmised: AT pulli tõuraamatusse märkimine maksab 2 krooni, AT ja AS lehma märkimine — 1 kroon, vasika mär-

Tabel nr. 6. Tõuraamatusse märgitud pullide emade ja isa-emade keskm. toodangud
1914.—1938. a.

Aasta	Tõuraamatusse võetud pulle	Pullide emade kõrgeima aasta-toodangu keskmine				Pullide isa-emade kõrgeima aasta-toodangu keskmine			
		Arvestatud emade arv	Piima kg	Rasva %	Võirasva kg	Arvestatud i.-emade arv	Piima kg	Rasva %	Võirasva kg
1914—1919	45	35	3209	3,55	113,9	3	3518	3,58	126,1
1920	142	41	3122	3,51	109,6	9	3495	3,77	131,7
1921	72	10	3044	3,49	106,5	2	2931	3,33	97,6
1922	49	14	2778	3,61	100,4	5	2957	3,67	108,7
1923	110	34	3102	3,68	114,2	13	3693	3,85	142,2
1924	77	32	3088	3,69	113,9	9	4060	3,64	147,7
1925	78	51	2905	3,65	106,0	13	3406	3,84	130,8
1926	72	55	3053	3,67	112,1	29	3155	3,87	122,1
1927	98	88	3290	3,66	120,5	49	3454	3,78	130,8
1928	108	103	3543	3,76	133,4	78	3953	3,94	155,8
1929	79	79	3779	3,74	141,4	71	4137	4,24	176,3
1930	83	83	4090	3,86	158,0	83	4360	4,03	175,6
1931	85	85	4268	3,91	166,8	85	4676	4,00	187,2
1932	96	96	4383	3,87	169,5	96	4862	4,05	196,3
1933	101	101	4583	3,86	177,1	101	4969	4,11	204,0
1934	72	72	4316	3,88	167,3	72	5031	4,05	204,0
1935	108	108	4476	3,97	177,5	108	5058	4,12	208,5
1936	185	185	4468	3,99	178,1	185	5140	4,08	209,6
1937	184	184	4390	4,00	175,7	184	5238	4,14	216,9
1938	219	219	4555	4,11	187,4	219	5177	4,24	219,7

kimine — 50 senti, eliit-lehma märkimine — 2 krooni ja pulli eliit-osakonda kandmine 5 krooni.

Et andmeid tõuraamatusse märgitud veiste kohta laialdastele põllumeeste ringkondadele kättesaadavaks teha, on Seltsi juhatus avaldanud tõuraamatud trükis — niisuguses ulatuses, kui majanduslik jõud seda on võimaldanud. Tõuseltsi väljaandel ilmus esimene tõuraamat 1927. a. „Eesti Angleri karja tõuraamat II” nime all, sisaldades endas andmeid veiste kohta, kes tõuraamatusse märgiti 1918.—1925. a. (incl.). Kuna see oli sisuliselt Eesti Põllumeeste Keskseitside poolt väljaantud „Eesti põllu-

mehe veiste tõuraamat I" järg, leiti otstarbekohaseks teda nimetada tõuraamat „II-ks”.

1929. a. ilmus „Eesti punasekarja tõuraamat III”, mis sisaldas teateid kõikide 1926.—1928. a. tõuraamatusse võetud veiste kohta.

Seega avaldati trükis punase tõukarja aretuse esimese 15 aasta jooksul kolm tõuraamatut ja igaühel neist oli eri-nimi, vaatamata sellele, et nad olid üksteise järjeks. Tõuseltsi viimase 10 tegevusaasta kestel — 1929.—1939. a. on ilmunud kokku neli tõuraamatut, ja need kõik juba „Eesti punasekarja tõuraamatu” nime all. Eesti Punasekarja Tõuseltsi 20 aasta tegevuse ajal ilmunud kuus tõuraamatut moodustavad kokku 1664 leheküljelise raamatu.

Punasekarja tõuraamatute viimastes väljaannetes — V—VII, on toodud registrina teateid eliit-osakonna veiste kohta.

Eliit-tõuraamatu pidamise ja trükis avaldamise on omaks ülesandeks võtnud Põllutöökoda ja kuuldavasti ilmub see ligemas tulevikus koostatuna kõigi meil aretatavate kolme veisetõu eliitloomade kohta.

Veiste tõuraioonid.

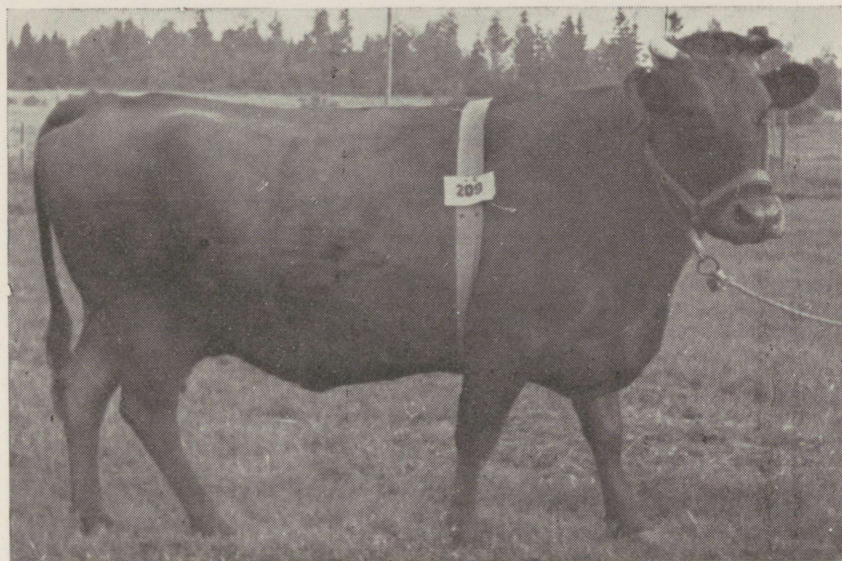
Et vältida meil aretatavate kolme veisetõu — punase tõukarja, friisi-, ja maakarja segunemist ja seda tihti isegi riiklikkude toetuste kaasabil — mil ühes külas tegutsesid riikliku abirahaga asutatud kõik ülalnimetatud tõugu pullijaamad, määrati 1924. a. esialgsed puhtatõuraioonid. Sel esialgsel „maajagamisel” jäi puhtatõuraioonide vahele küllalt suur maaala n. n. segaraiooniks.

Puhtatõuraioonis tohib asutada sugupullijaamu ja pidada noor- karja näitusi ainult raioonis määratud tõugu veistele. Soovib aga puhtatõuraioonis mõni karjakasvataja teist tõugu aretada, siis võib ta seda teha omal algatusel ja kulul — riiklikkude toetusteta.

Mis puutub segaraiooni, siis on võimalik siin abiraha saada kõigi meil tunnustatud tõugude aretamiseks. Kuna aga lõppsihiks on kujundada kogu Eesti puhtatõuraioonideks, siis püütakse tõugude se-

gunemist kõigiti takistada ja seepärast tulevad segapiirkonnas asutatavate sugupullijaamade ja korraldatavate noorkarja näituste asukohad otsustamisele ja kaalumisele Veiste Tõuaretuse Komitees.

Kui esialgu puhtatõu raioonid määrati väikesed ja segaraioon jäi võrdlemisi suur, siis viieteistkümne aasta jooksul on paljudes kohdades tõuaretuse suund tõu suhtes selgunud, mille tagajärjel on saadud suurendada puhtatõu raioone. Eriti suur on puhtatõu raiooni kasv olnud võrreldes teiste tõugudega punasel tõu-

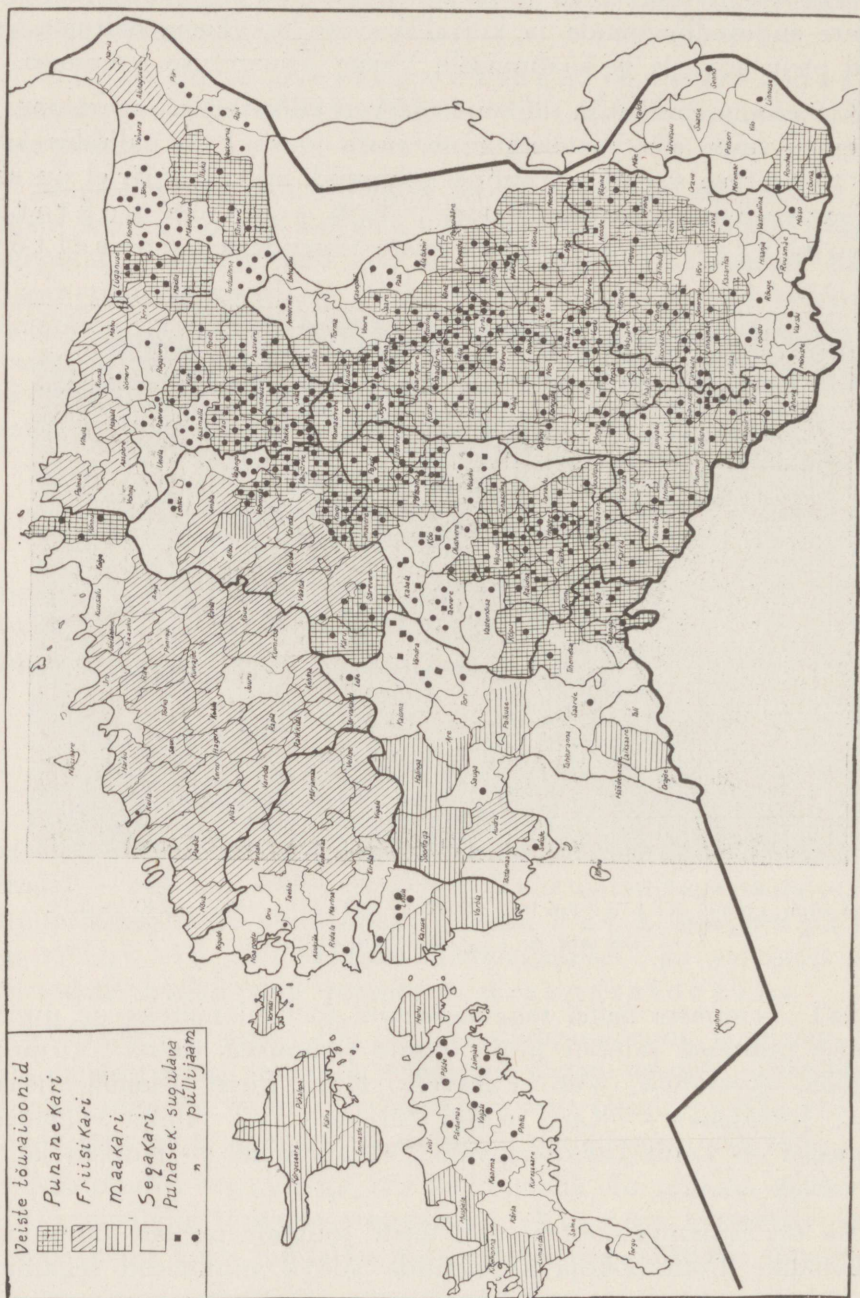

Lehm „Lonni“ AT 17119 AE 146. Toodang 1937/38 — 4496 — 240 — 5,34.

Omanik A. Laur, Põltsamaa-Reinul.

karjal. Viimaste Seltsi tegevusaastate jooksul näiteks on punase tõukarja puhtasse raiooni juure tulnud järgmised vallad: Virumaal — Salla, Avanduse, Vao, Paasvere, Küti, Püssi, Maidla, Iisaku, Illuka; Järvamaal — Kärü ja osa Särevere ning Alliku valdadest; Tartumaal — Laius-Tähkvere vald; Viljandimaal — Kurista ja Pajusi vallad.

Ka on esinenud nähteid, mil teiste tõugude puhtad tõuraioonid on kohalike Põllutöökoja konventide soovil muudetud segaraioo-

Veiste tõuraioonid novembris 1939.

neks, et saada õigust ja võimalust riikliku abiraha toetusel seal aretada punast tõukarja. Nii muudeti segaraiooniks Haapsalu ja Noarootsi konventide alad, mis oli friisitõu puhasraioon ning maakarja puhtast raioonist muudeti segaraiooniks Põide, Kuresaare, Sõrve ja Pärsamaa konvendid — Saaremaal ning Saarde Konvendist Saarde ja Tali vallad ja Pärnu konvendist Häädemeeste vald.

Pull „Tõnu“ AT 1745. Ema toodang 1926/27 — 4295 — 205 — 4,87.

Omanik varem Polli-, hiljem Sõmerpalu riigimõis.

Puhtatõu raiooni hoogne kasv näitab, et poolehoid karjapidajate keskel punasele tõukarjale on suur.

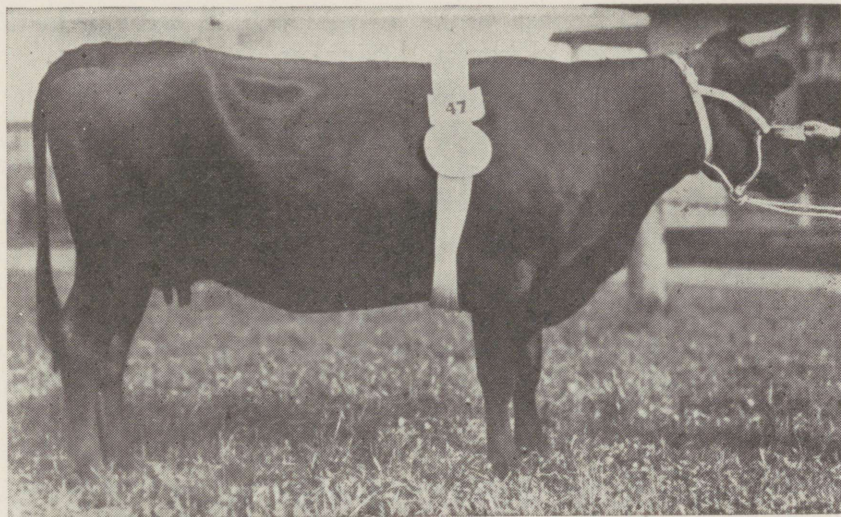
Üksikasjalise ülevaate tõuraioonide kohta nende ridade kirjutamise ajal annab tõuraioonide kaart (vaata lhk. nr. 44). Nagu sellest kaartist nähtub, on punase tõukarja levimisalaks Valga-, Võru-, Tartu-, Viljandi- ja Petserimaa ning osa Pärnu-, Järva- ja Virumaast. Üksikute pesadena ja karjadena leidub teda aga ka Saare-, Lääne- ja Harjumaal.

Tabel nr. 7. Kontrollialuste karjade koosseis juunis 1938. a.

Maa	Kontrolli- aluste leh- made %	Tõulehmi			Tõutüübilisi I.			Lehmnõorkari			Tõupulle			Tõutüübil-pulle		
		punaseid	frilise	maakarja	punaseid	frilise	maakarja	punaseid	frilise	maakarja	punaseid	frilise	maakarja	punaseid	frilise	maakarja
Viru		696	662	160	1897	605	385	2467	1399	740	223	497	207	141	28	38
%	14,1	10,1	9,7	2,3	27,6	8,8	5,6	35,9	48,9	25,9	7,8	17,4	55,1	37,5	13	2
Järva		609	891	238	1781	1051	390	3296	1161	1232	212	593	217	230	32	71,7
%	26,2	7,4	10,8	2,9	21,6	12,7	4,7	39,9	36,3	38,5	6,6	18,6	44,5	47,2	16	3,8
Harju		145	1648	75	889	2670	227	3678	361	2217	100	826	55	389	40	4
%	19,5	1,6	17,7	0,8	9,5	28,6	2,4	39,4	10,3	63,3	2,8	23,6	12,1	85,9	2	7,7
Lääne		120	250	60	324	533	157	1087	241	412	108	268	45	106	12	13,6
%	6,0	4,7	9,9	2,4	12,8	21,1	6,2	42,9	23,4	40,0	10,5	26,1	27,0	63,5	9	3,3
Saare		19	—	83	115	29	247	835	97	1	120	260	29	—	6	21,0
%	5,4	1,4	—	6,2	8,7	2,2	18,6	62,9	20,3	0,2	25,1	54,4	57,0	—	1	3,3
Pärnu		491	478	519	2299	739	720	2499	1029	608	489	578	281	132	60	49,5
%	17,2	6,3	6,2	6,7	29,7	9,5	9,3	32,3	38,0	22,5	18,1	21,4	53,0	43,0	30,0	15
Viljandi		1485	80	483	5533	194	520	2846	2783	135	298	483	587	30	17,5	16,4
%	22,6	13,3	0,7	4,3	49,7	1,8	4,7	25,5	75,2	3,6	8,1	13,1	88,0	4,5	6	8
Tartu		1603	329	142	4822	80	286	2756	2770	166	129	442	559	26	3,4	4,5
%	13,9	16,0	3,3	1,4	48,1	0,8	2,9	27,5	79,0	4,7	3,7	12,6	93,0	4,0	2	5
Valga		375	—	—	1796	36	10	665	824	—	1	53	169	4,0	3,3	13,7
%	16,3	13,0	—	—	62,3	1,3	0,3	23,1	93,9	—	—	6,0	99,1	—	1,2	29
Võru		458	34	43	1123	33	108	1379	819	22	31	241	167	7	—	11,2
%	7,0	14,4	1,1	1,4	35,3	1,0	3,4	43,4	73,6	2,0	2,8	21,6	93,4	3,9	1	60
Petseri		70	—	—	123	—	3	77	88	—	—	6	19	—	—	22,6
%	1,2	25,6	—	—	45,1	—	1,1	28,2	93,6	—	—	6,4	100,0	—	—	1
Kokku		6071	4372	1803	20702	5970	3053	21585	11572	5533	1711	4247	2235	1061	562	887
%	14,2	9,5	6,9	2,8	32,6	9,4	4,8	34,0	50,2	24,0	7,4	18,4	61,9	29,3	77,4	16,9

Punase tõukarja ja teiste tunnustatud veisetõugude leviku kohta üksikute Põllumeeste konventide järele annavad tõhusa pildi viimastel aastatel ilmunud „Karjakontroll-aastaraamatud”. Esitame käesolevas kokkuvõtte nimetatud andmetest tabel n.r. 7, mis näitab kõikide karjakontrolli all juunis 1938. a. olnud veiste jagunemist nii tõuraamatusse märgitud kui ka tõutüübiliste ja tõutute veiste kohta.*)

See tabel näitab, et üleriigiliselt on punase tõukarja tõuraamatusse märgitud lehmad võrreldes teiste tõugudega suures ülekaalus.

Lehm „Imbi“ AT 20791 AE 302. Toodang 1938/39 — 6386 — 303 — 4,75.

Omanik G. Vernik — Sangaste-Soootsal.

Kõikidest kontrolli all olnud lehmadest oli punasekarja tõuraamatusse märgitud 6071 lehma — ehk 9,5%, maakarja ja friise kokku 6175 lehma — ehk 9,7%. Seejuures ületas punase tõukarja tõuraamatusse märgitud lehmade hulk teised tõud Viru-, Viljandi-, Tartu-, Valga-, Võru- ja Petserimaal.

Tõutüübiliste punase tõukarja kontrollialuste lehmade protsent võrreldes teiste tõugudega on suur ja kõikidest kontrolli-

*) Eesti Karjakontroll-aastaraamat XVI — 1937./38. kontroll-aasta. Tallinn 1938.

alustest lehmadest on neid 20 702 — või 32,6%, teiste tõugude lehma kokku 12 023 — ehk 14,2%. Seejuures oli kontrollialustest tõutuid lehma 34%. Tõutüübiliste punase tõukarja lehmade hulk on ülekaalus samades maakondades, kus ülekaalus ka tõuraam. märgitud lehmad ja nendele lisanduvad veel Järva- ja Pärnumaa.

Kõigist kontrolli all olevatest lehmnoorloomadest oli punase tõukarja alla kuuluvaid 50,2%, teisi tõuge 31,4% ja tõutuid 18,4%

Tõuraamatusse märgitud pullid kontrollkarjades jagunesid järgmiselt: punase tõukarja pulle 61,9%, teisi tõuge 38,1%. Tõuraamatusse märgitud punase tõukarja pullide hulk on suurim kõigis maakonnis — väljaarvatud Harju-, Lääne- ja Järvamaa.

Tõutüübiliste pullide vahekord võrreldes teiste tõugudega on kõige rohkem punase tõukarja kasuks.

Punase tõukarja tüübilisi pulle oli 77,4%, teiste tõugude 22,6% ja tõutuid 16,9%. Väljaarvatud Harju- ja Läänemaa, oli punase tõukarja-tüübiliste pullide suur ülekaal kõigis maakonnis.

See tabel nr. 7 tõendab, et punane tõukari ei ole jäänud ainult Lõuna-Eesti veisetõuks, nagu seda tihti kuuldakse ka praegust väljendatavat, vaid ta on levinud kogu Eestis, seega ka Põhja-osas — eriti rohkel määral Viru- ja Järvamaal, kus ta endale on ka suure ala puhtatõu-rajooniks võitnud.

Tõuraamatusse märgitud lehmade toodang 1922/23—1937/38.

Põllumajandusliku looma väärtus oleneb peamiselt tema jõudlusvõimest — toota rohkesti ja tasuvalt kas piima, liha, villa, tööjõudu jne. või anda suguloomana väärtuslikke järglasi.

Meie veisekarja paranduse ja tõuaretuse sihiks on aretada hää kehaehitusega, tervet, hää söödakasutusega kaua vastupidavat ja kindla pärandusvõimega kõrgetoodangulist tõukarja, kelle toodangu väärtus seisab üldiselt rohkem võirasva toodangus, kohati aga, kus olud seda tingivad (näit. linnade ligidus), rohkem piimakvatumis.

Et E. Punasekarja Tõuseltsi 20. aastase tegevuse möödumisel saada ülevaadet punase tõukarja toodangust, selleks jälgime selle karjakontrollandmeid.

Seltsi tegevuse algaastail kontrollandmed tõukarjade kohta puuduvad või on puudulikud, kuna karjakontroll oli tol ajal veel vähe levinenud.

Korralikumad kontrollandmed on olemas 1922./23. k.-aastast alates. Sellest ajast punase tõukarja kohta olevaid andmeid kuni 1937./38. k.-a., viimane kaasaarvatud, on toodud tabelis nr. 8.

Tabel nr. 8. Tõuraamatu lehmade kontrollandmed.

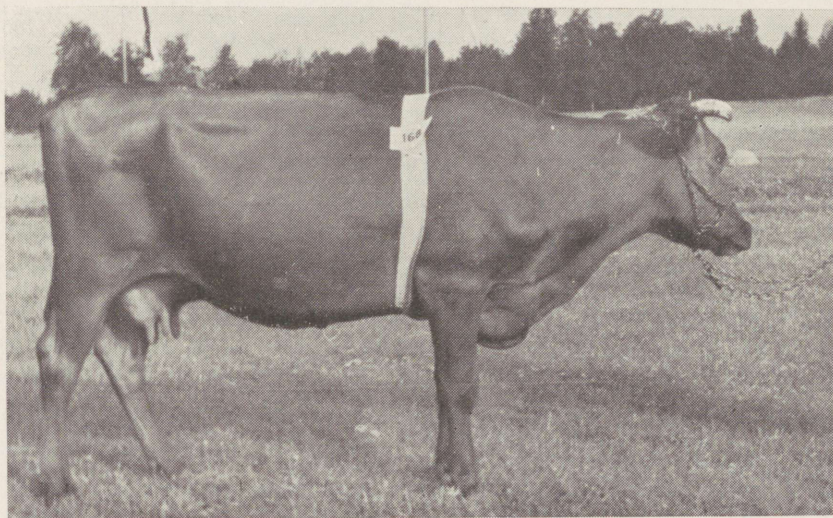
Kontroll- aasta	Lehmade			Keskmiselt lehma kohta aastas							
	Kogu- arv	Elus- kaal	Va- nus	Toodang			Söödakulutus			100 sü tootnud	
				Piima kg.	Või- rasva kg.	Rasva %	Kokku sü	Sellest jõusööte		Piima kg.	Või- rasva kg.
								sü	%		
1922/23	1510	386	8,0	2026	73,1	3,61	1766	355	20,1	114,7	4,14
—23/24	3200	390	7,7	1845	67,0	3,64	1666	354	21,3	110,7	4,03
—24/25	3982	390	8,0	2293	83,0	3,62	1859	394	21,3	123,4	4,46
—25/26	4197	405	8,4	2467	89,6	3,63	1959	438	22,5	126,0	4,57
—26/27	4015	405	8,9	2516	91,2	3,63	1953	438	22,4	128,8	4,67
—27/28	3827	409	9,1	2575	94,5	3,67	1971	430	22,8	130,6	4,79
—28/29	3620	415	9,0	2589	95,0	3,67	1974	419	21,2	131,1	4,81
—29/30	3732	426	9,0	2928	107,6	3,68	2135	447	21,0	137,1	5,04
—30/31	4171	431	8,7	3082	115,2	3,74	2243	510	22,7	137,4	5,14
—31/32	4454	461	9,2	3018	112,6	3,73	2205	462	21,0	136,9	5,16
—32/33	4168	437	8,7	2882	107,8	3,74	2131	370	17,4	135,2	5,02
—33/34	3999	443	8,7	2994	111,7	3,73	2227	423	19,0	134,4	5,01
—34/35	4046	453	8,8	3205	120,1	3,75	2377	499	21,0	134,8	5,05
—35/36	4738	447	8,5	3179	120,4	3,79	2382	518	21,8	133,5	5,05
—36/37	5289	458	8,4	3317	126,7	3,82	2458	536	21,8	134,9	5,15
—37/38	5735	461	8,2	3527	136,0	3,86	2558	537	21,0	137,9	5,32

Viimase, 1938./39. a. kontrollandmed puuduvad, kuna need on alles ümbertöötamisel. Järgnevalt võtame vaatluse alla viimase 10. kontrollaasta kontrollandmed, sest vanemaid kontrollandmeid on juba käsitatud raamatus „E. Punasekarja Tõuselts 1919.—29. a.”

1928./29. k.-a. esines tõuraamatu lehmade arvus langus, mis oli tingitud mitme kontrollühingu likvideerimisest, kus tõulehmi rohkemal arvul. Suurem tagasimineku tõulehmade arvus esineb veel 1933./34. k.-a., — s. o. kriisi ajal; siit peale näeme aga pidevat tõusu kuni käesolevani.

Lehmade keskmine eluskaal on üha suurenenud. Võrreldes 1922./23. a. lehmade eluskaalu 1932./38. a. omaga, on viimasel aastal keskmine lehma eluskaal (461 kg) suurenenud 75 kg võrra. Tõulehmade keskmine vanus on kogu ajal enamvähem ühtlane, pidevam vanuse langus esineb viimasel 3. kontr.-aastal.

Lehmade piima — kui ka võirasva toodangus on olnud pidev tõus kuni 1932./33. k.-aastani, mil esines toodangus tagasimeinek. Toodangu langus oli tingitud piimakarja söödatingimuste

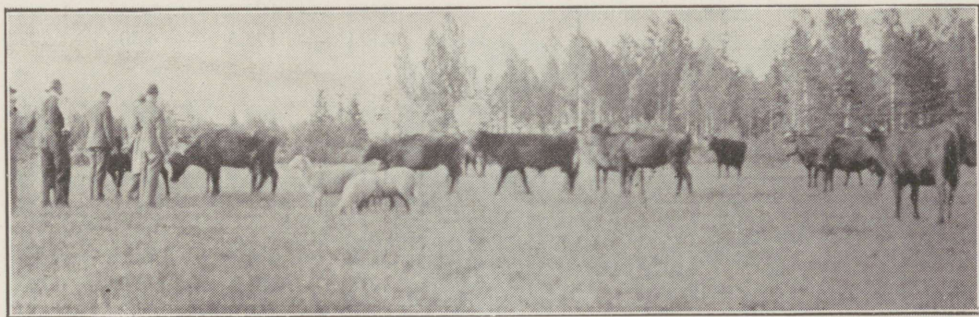
Lehm „Trilla“ AT 17263. Toodang 1936/37 — 5182 — 219 — 4,22.

Omanik A. Imakaevu — Vao-Lilleväljal.

üldisest halvenemisest. 1932. a. külma kevade ja põuase suve tõttu ikaldusid loomasöödad ja kujunesid väiksemateks eelmisest aastast, kuna ostujõusöötade kasutamist pidurdasid madalad ja järjest langevad võihinnad. Järgnev 1933./34. k.-a. ei olnud piimakarja söötmingimusilt kuigi palju parem, ent suurema ostu-jõusöötade tarvitamise tagajärjel, mida võimaldasid esiteks kindlustatud võihind ja teiseks soodsam või ja ostu-jõusöötade hinna vahekord, tõusis ka piima- ja võirasvatoodang. Siit peale on olnud nii piima kui ka võirasvatoodangus pidev tõus, mis kujunes rekordiliseks 1937./38. k.-aastal.

Toodangu tõus on olnud viimase 10. a. jooksul keskmiselt lehma kohta 938 kg piima ehk 36,2% ja 41,0 kg võirasva ehk 43,3%. Ka rasvaprotsendis on märgata pidevat tõusu. Viimase 10. a. jooksul on see paranenud 0,19% võrra — 16. a. jooksul on piima-toodang tõusnud 1501 kg ehk 74,1%, võirasva toodang 62,9 kg, s. o. 94,6% ja rasvaprotsent 0,25 võrra.

Käsi käes toodangu tõusuga märkame ka paremat söödatusuvust. Nimelt on 100 sü. 1937./38. k-a. tootnud enam 6,8 kg piima või 0,51 kg võirasva, kui 10 a. tagasi. Kogu aja, s. o. 16 a. jooksul on 100 sü. tootmisvõime veel enam paranenud, nimelt 23,2 kg piima ja 1,18 kg võirasva.

Pardiluha t. kari. Om. H. Järvesoon, Imaveres.

Toodangu tõusu on mõjutanud esijoones muidugi üha ratsionaalsemaks ja tugevamaks muutunud veiste söötmine, millele omakorda on palju kaasa aidanud ikka laiemalt karjapidajate keskel levinud karjakontroll. Kontrolli abil on olnud võimalik halvemaid lehma karjast leida ja neid kõrvaldada ning paremaid alles jätta.

Kuid ka tõuvalik ja -aretus on kahtlemata väga palju kaasa aidanud piima- ja võirasvatoodangu, eriti aga rasvaprotsendi suurenemisele.

Vaadeldes tõulehmade toodanguid üksikutes maades, on need tublisti erinevad. Esikohal on olnud Järvamaa, kuid 3. aastal ka Virumaa. Keskmise piirides on püsinud Viljandi-, Tartu-, Harju- ja Pärnumaa, alla keskmise Valga-, Lääne- ja Võrumaa, kuna viimastena on seisnud Petseri- ja Saaremaa. Viimasel aastal on Saaremaal toodang tublisti tõusnud ja rühib keskmiste poole.

Kõrgeima toodanguga karjad.

Edasi vaatleme kõrgeima toodanguga karju viimase 11. a. jook-sul. Esitame alljärgnevalt iga aasta kohta 3. parima karja andmed.

1928./29. a.

	aasta- lehmade arv	kg. p.	kg. vrsv.	rasva %	sü.
1) Maremaa, A. Laan, Tännasilma . . .	2,2	4465	— 168,2	— 3,76	— 2358
2) Järve, A. Einer, Ramma . . .	8,1	4447	— 166,0	— 3,73	— 2767
3) Udeva m., B. Maydell, Vahuküla . . .	39,2	4287	— 164,1	— 3,83	— 2777

1929./30. a.

1) Inno, M. Tammik, Koigi I . . .	3,0	4811	— 203,5	— 4,24	— 2857
2) Udeva m., B. Maydell, Vahuküla . . .	37,6	4659	— 183,2	— 3,93	— 2840
3) Koidu, J. Paju, Härjanurme . . .	6,4	4124	— 177,5	— 4,30	— 2434

1930./31. a.

1) Lillepuu, J. Kuusik, Viru-Jaagupi I . . .	4,9	5061	— 194,1	— 3,83	— 2966
2) Udeva, B. Maydell, Vahuküla . . .	36,9	4605	— 189,0	— 4,10	— 2956
3) Lillevälja, A. Imakaevu, V. Maarja I . . .	5,5	4625	— 176,6	— 3,82	— 2766

1931./32. a.

1) Udeva m., B. Maydell, Vahuküla . . .	37,8	4772	— 196,3	— 4,11	— 2961
2) Luusepera, V. Viilup, Poka . . .	9,6	4721	— 188,1	— 3,98	— 2953
3) Lillepuu, J. Kuusik, V.-Jaagupi . . .	4,8	4717	— 180,3	— 3,82	— 2772

1932./33. a.

1) Udeva, B. Maydell, Vahuküla . . .	36,7	4805	— 196,9	— 4,10	— 3077
2) Lillepuu, J. Kuusik, V.-Jaagupi . . .	3,9	4651	— 196,5	— 4,24	— 2899
3) Luusepera, V. Viilup, Poka . . .	10,2	4331	— 177,7	— 4,10	— 2810

1933./34. a.

1) Udeva, B. Maydell, Vahuküla . . .	29,6	5008	— 210,5	— 4,20	— 3264
2) Sootsa, G. Vernik, Korijärve . . .	6,1	4663	— 201,5	— 4,34	— 3000
3) Järve, A. Einer, Ramma . . .	4,3	4988	— 200,3	— 4,02	— 3180

1934./35. a.

1) Udeva, B. Maydell, Vahuküla . . .	35,3	4944	— 211,0	— 4,27	— 3341
2) Reinu, A. Laur, Põltsamaa II . . .	7,1	4191	— 198,4	— 4,73	— 2979
3) Järve, A. Einer, Ramma . . .	4,6	4720	— 197,5	— 4,18	— 3227

1935./36. a.

1) Reinu, A. Laur, Põltsamaa I . . .	7,0	4371	— 213,0	— 4,85	— 3198
2) Udeva, B. Maydell, Vahuküla . . .	43,7	4918	— 210,9	— 4,29	— 3307
3) Soo-otsa, G. Vernik, Korijärve . . .	3,9	5109	— 204,4	— 4,00	— 3252

1936./37. a.

		aasta- lehmade arv	kg. p.	kg. vrsv.	rasva %	sü.
1)	Soo-otsa, G. Vernik, Korijärve . . .	6,1	5730	— 237,0	— 4,14	— 3461
2)	Reinu, A. Laur, Põltsamaa II . . .	6,6	4799	— 225,4	— 4,70	— 3512
3)	Lillevälja, I. Imakaevu, V.-Maarja . .	6,3	5048	— 213,4	— 4,23	— 3176

1937./38. a.

1)	Lillepuu, J. Kuusik, V. Jaagupi . . .	3,3	5138	— 235,6	— 4,59	— 3330
2)	Reinu, A. Laur, Põltsamaa II . . .	7,8	4683	— 226,2	— 4,83	— 3509
3)	Jürina, T. Laar, Holstre I . . .	7,8	4777	— 213,2	— 4,46	— 3080

1938./39. a.

1)	Soo-otsa, G. Vernik, Võime . . .	5,3	6180	— 273,5	— 4,43	— 3938
2)	Lillepuu, J. Kuusik, V.-Jaagupi . . .	3,7	5956	— 269,3	— 4,52	— 3754
3)	Urboja, J. Ivask, Rõngu . . .	5,3	5649	— 232,7	— 4,12	— 3644

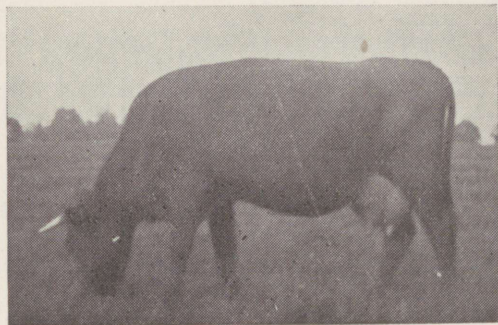
Kirikla t. kari. Om. A. Mägis,
Simunas.

Kõrgeima toodanguga karjade hulgas on püsinud kõige enam Udeva m. kari ja nimelt 8 aastat, kelle keskmine toodang selle aja jooksul on olnud 4750 kg piima 195,2 kg vrsv. 4,11%. Esikohal on Udeva kari olnud 4. aastal.

Kõrgeima toodanguga karja omanik on olnud G. Vernik, Soo-otsa t. Valgamaal, kelle karja väljalüps on olnud 6180 kg p. 273,5 kg vrsv. ja 4,43%. Kõrgeima keskmise rasvaprotsendiga karja omanik on G. Laur, Reinu t. Viljandimaal, kelle karja keskm. rasvaprot-sent on olnud 4,83.

Edasi ei ole huvitusetä vaadelda, kui kõrge toodangu on üksiku-tel aastatel andnud

Lehm „Fraksina“ AT 20585, AE 265. Toodang 1937/38 — 6241 — 275 — 4,41.

Om. A. Balodis — Kaagjärve-Ala-Purinal.

kõrgeima toodanguga punase tõukarja lehmad.

1928./29. a.

1) Punane AT 13397	.	.	6301	—	294,2	—	4,67%	—	3182 sü.	Innu t.
2) Nr. 1 AT 6691	.	.	6590	—	287,5	—	4,36%	—	3077 „	Kareda m.
3) Nr. 308 AT 8985	.	.	6362	—	245,6	—	3,86%	—	3305 „	Udeva m.

1929./30. a.

1) Punane AT 13397	.	.	6457	—	324,7	—	5,03%	—	3617 sü.	Innu t.
2) Nr. 308 AT 8985	.	.	6359	—	250,5	—	3,94%	—	3180 „	Udeva m.
3) Nr. 276 AT 8975	.	.	6800	—	249,9	—	3,68%	—	3185 „	—,—

1930./31. a.

1) Maus AT 13503	.	.	6620	—	314,7	—	4,75%	—	3235 sü.	Raja t.
2) Pruunik AT 14067	.	.	5689	—	256,8	—	4,53%	—	3461 „	Süntke t.
3) Nr. 308 AT 8985	.	.	6390	—	254,1	—	3,98%	—	3180 „	Udeva m.

1931./32. a.

1) Nr. 323 AT 10751	.	.	6496	—	264,9	—	4,08%	—	3287 sü.	Udeva m.
2) Nr. 11 AT 14437	.	.	5863	—	260,5	—	4,44%	—	3204 „	—,—
3) Nr. 52 AT 11047	.	.	6335	—	258,5	—	4,08%	—	3506 „	Kareda m.

1932./33. a.

1) Nr. 5 AT 13479	.	.	7983	—	302,6	—	3,79%	—	4154 sü.	Udeva m.
2) Nr. 11 AT 14437	.	.	6237	—	280,9	—	4,50%	—	3426 „	—,—
3) Nr. 10 AT 14435	.	.	6274	—	269,3	—	4,29%	—	3466 „	—,—

1933./34. a.

1) Nr. 5 AT 13479	.	.	6802	—	300,4	—	4,42%	—	3865 sü.	Udeva m.
2) Nr. 6 AT 13489	.	.	6105	—	268,9	—	4,36%	—	3645 „	—,—
3) Nr. 11 AT 14437	.	.	5986	—	267,1	—	4,46%	—	3294 „	—,—

1934./35. a.

1) Aita AT 16981 . . .	5331	—	256,6	—	4,81%	—	3395 sü.	Männiku t.
2) Nr. 8 AT 13477 . . .	5791	—	255,1	—	4,41%	—	3453 „	Udeva m.
3) Nr. 4 AT 13485 . . .	6645	—	253,1	—	3,81%	—	3561 „	—,,—

1935./36. a.

1) Delfa AT 14221 . . .	6730	—	316,4	—	4,70%	—	3875 sü.	Ala-Purine t
2) Nr. 3 AT 13487 . . .	6605	—	286,0	—	4,33%	—	3446 „	Udeva m.
3) Reedik AT 17029 . . .	6541	—	277,5	—	4,24%	—	4058 „	ETK tehased

1936./37. a.

1) Õunik AS 10996 . . .	6499	—	312,4	—	4,81%	—	3537 sü.	Vodi t.
2) Veera AT 14717 . . .	7239	—	304,0	—	4,20%	—	4182 „	Reinu t.
3) Asta AT 16619 . . .	6933	—	277,2	—	4,00%	—	3922 „	Sootsa t.

1937./38. a.

1) Ellik AT 16969 . . .	7024	—	334,4	—	4,76%	—	3971 sü.	Lillepuu t.
2) Õunik AS 10996 . . .	6418	—	332,0	—	5,17%	—	3992 „	Vodi t.
3) Siidik AT 17789 . . .	6971	—	291,2	—	4,18%	—	4351 „	ETK tehased

Pull „Leevi“ AE 5., 11 a.
vana. Om. Torma riigi-
mõis.

Ülaltoodust nähtub, et suurima arvu rekordlehma on andnud Udeva m. kari, Järvamaal. Kõrgeima võirasvatoodangu on välja lüpsnud J. Kuusk'i Lillepuu t. lehm „Ellik AT 16969”, kelle toodang 7024 kg. p. 334,4 kg. vrsv. 4,76% ning suurim rasvaprotsent on olnud Vodi t. „Õunik'ul”, nimelt 5,17.

1938./39. kontr.-aastal on kõrgeima toodanguga lehmaks G. Verniku, Soo-otsa talu lehm „Siidi AE 232”, kes tootis 8368 kg piima 373 kg võirasva 4,46%.

Kõrgetoodanguliste lehmade arv on viimastel aastatel väga suurel määral kasvanud. Kui 1926./27. k.-a. oli punase tõukarja tõu-

raamatusse märgitud lehmadest tootnud üle 200 kg. võirasva 11 lehma, siis 1937./38. k.-a. oli nende arv 256. Kõrgetoodanguliste — üle 200 kg. võirasva tootnud lehmade hulk üksikutel kontr.-aastatel on olnud järgmine:

1927/28 — 8 lehma	1933/34 — 39 lehma
1928/29 — 15 —,—	1934/35 — 61 —,—
1929/30 — 40 —,—	1935/36 — 87 —,—
1930/31 — 54 —,—	1936/37 — 134 —,—
1931/32 — 53 —,—	1937/38 — 256 —,—
1932/33 — 32 —,—	

Pull „Kristjan“ AT 2767. Ema toodang 6 a. keskm. 5850 — 230 — 3.94.
Rajangu. — Omanik A. Jänes Rinnal.

Sellest arvude reast peegeldub väga selgesti kriisiaeg ja kõrgetoodanguliste lehmade hulga vähenemine 1932/33 — 1933/34. k.-a.

Seltsi ideaaliks pole väga kõrgete rekord-toodangute tagaajamine, mis karjapidajatele võib kujuneda ebatasuvaks liiga suures võistluse tuhinas. Ideaaliks on aga korrapärase ja ratsionaalse söötmise juures saavutada kõigis Eesti karjapidamistes kõrgeid toodanguid võimalikult suurima tasuvusega peamiselt oma majapidamisest saadud söötadega. Siin on aga praegust vahed kõrgema- ja madalamatoodanguliste karjade vahel väga suured. Kui paremad

karjad on tootnud aastas keskmiselt lehma kohta üle 200 kg. võirasva, siis leidub ka kontrollialustes majapidamistes karju, kellede toodang on vaid 30—40 kg. võirasva.

Tõuraamatusse märgitud veiste välimik.

Eesti Punasekarja Tõuseltsi siht on aretada jõudlusvõimelist, tugeva ja ilusa välimikuga, vastupidavat, majanduslikult tasuvat koduseid sööte ümbertöötavat, kindlate ja ühtlaste sisemiste kui ka välimiste omadustega piimakarja. Veiste välimikuga on seoses veiste vastupidavus, tasuvus ja sellest peegeldub ka jõudlusvõime. Sellepärast on tõuraamatusse märkimisel pandud suurt rõhku veiste välimikule. Koos toodangu nõudmistega kõvendamisega on aast-aastalt hakatud tõuraamatu veiseid valima nõudlikumalt ka nende välimiku poolest.

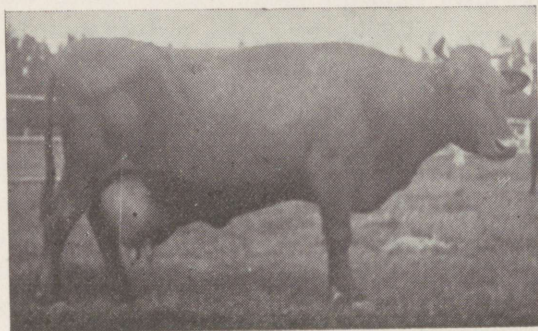
Et võimalik oleks üksikute veiste ja nende sugukondade välimiku häid ja nõrku omadusi tähele panna ja nende pärivust järglaste juures jälgida, mis tõuaretusel olulise tähtsusega, on veiste välimiku ja tüübi kirjeldusel tõuraamatus suur tähtsus. Sellepärast on tõuselts oma tegevuse algusest saadik tõuraamatusse märgitavate veiste kirjeldusele rõhku pannud. Veiste kirjelduse kõrval on 1929. a. alates tarvitusele võetud veiste välimiku hindamine. Hindamise abinõu on silm. Silm peab olema vilunud, et tõu piirides tihti õige sarnaste veiste seast paremaid leida. Seejuures tulevad vaatluse alla üksikud kehaosad, elundid, nende arenemine ja vahekord ning tõutüüp jne. Veiste välimiku hindamisel on abiks võetud punktide süsteem, millega iga tähtsam kehaosa märgitakse.

Praegust tarvitatakse veiste tõuraamatusse märkimisel, sugulavade hindamisel ja põllumajanduse näitustel järgmist 50. punktilist hindamise süsteemi:

	Lehmad	Pullid
Pea	3 punkti	3 punkti
Kael, laba, rind	8 „	8 „
Selg, küljed, tühimused, kõht	6 „	6 „
Lanne	4 „	4 „
Laudjas, ristluu, saba	7 „	7 „
Jalad, reied	5 „	7 „
Piimaorganid, märgid	7 „	— „
Üldmulje	10 „	15 „
Kokku	50 punkti	50 punkti

Veiste välimiku hindamisel on silmale abiks võetud mõõtriistu ja teostatakse tõuraamatusse märgitud täisvereste täiskasvanud veiste mõõtmisi. Segavereste (AS) — kui ettevalmistava osakonna — lehmade omadused on rohkem erinevad kui täisverestel, sellepärast neid ei mõõdetata, vaid tõuraamatusse märkimisel piirdutakse nende hindamisega.

Kirjeldades punase tõukarja välimikku võib mainida, et tal on kindel piimalooma tüüp. Lehmadel on tagakeha rohkem väljaarenenud kui esikeha. Piima produtseerivad organid — udar ja piimasooned on arenenud.

Lehm „Aali“ AT 17733, AE 172.
Toodang 1936/37 6099—253—4,15.
Om. O. Pihlapuu, Tartu-Pärna.

Eesti punane tõukari kuulub keskmise suurusega tõugude hulka. Lehmade keskmine turja kõrgus on 125 sm. ja pullidel 135 sm. Lehmade keskmine eluskaal on 460 kg ja täiskasvanud pullidel 850 kg. Üksikjuhtudel on lehmade eluskaal ületanud 700 ja pullidel 1100 kg.

Pea on lehmadel keskmise pikkusega (47 sm.) ja võrdlemisi kitsas (22 sm.). Sarved on lehmadel keskmised kuni peenikesed, keskmise pikkusega, enamikult sihiga kõrvale-ette-üles-sisse; pullidel on sarved jämedamad, rohkem kõrvale sihitud, enamasti valged — otsad mustad, kuid esinevad ka vahakarva, hallid ja kirjud — tumedate otsadega sarved.

Kael on lehmadel õhukene, pehmete nahavoltidega kaetud. Pullidel on kael tugev, lihasrikas. Vanematel pullidel koguneb kaelale rasva, mis sünnitab n. n. rasvaturja.

Rinna sügavus on enamasti hea (66 sm.), kuid rinna laius (40 sm.) jätab tihti soovida. Selg on keskmise pikkusega ja kül-

lalt lai, eriti landeosas. Laudjas on kaunis lai ja pikk. Tihti esineb kõrge ristлуу- ja sabajuurika seis — kui „füünide“ pärandus. Saba on enamasti pikk ja võrdlemisi peenike, mille otsas keskmise suurusega rohkemal või vähemal arvul valgeid karvu sisaldav tutt. Jalad on keskmise pikkusega (kõrgejalgsed loomad pole soovitatavad) ja jämusega ning lihasterikkad. Lehmadel esinevad harva peenikesed ja x-jalad. Nahk on keskmise paksusega, tihti õhuke, elastne ja lahtine.

Karva värvuse poolest esineb tõuraamatusse märgitute hulgas punaseid kuni mustjaspruune loomi. Pullid on üldiselt lehmadest värvuselt tumedamad. Pea, kaela ja esijalgade värvus on enamikult kehast tumedam. Lehmadel esinevad harva valged lapid udaral ja selle ümbruskonnas. Pullidel valgete lappide esinemine pole lubatud. Ninapeegel on tume- ehk tinakarva hall.

Sugupullide järglaste uurimine.

Veiste järglaste jõudlus-, välimiku- ja teiste omaduste pärilikkuse uurimise ülesandeks on selgusele jõuda, mis sihis ja millisel määral, eriti silmapaistvalt häade omadustega suguloomad — suguvõsad ja vereliinid, oma omadusi on pärandanud järglastele. Vereliinide ja suguvõsade analüüsi abil tehakse kindlaks üksikute suguloomade, suguvõsade ja vereliinide aretuslik väärtus, mille alusel neid püütakse võimalikult täielikult kasustada tegelikus tõuaretuses.

Sugupullide vereliinide uurimine on suurema tähtsusega kui lehmade, sest pull võib jätta võrreldes lehmaga väga palju järglasi, sellepärast ongi esijoones asunud sugupullide järglaste jõudlusvõime uurimisele. Eesti Punasekarja Tõuselts algas selle tööga 1930. aastal, võttes aluseks mõningate muudatustega Taanis tarvitatava meetodi. Esialgu ei saanud pullide järglaste uurimine olla kuigi ulatuslik ja usutavaid tulemusi andev, sest karjapidamise olude muutus päale Vabadussõja oli suur, mis ei võimaldanud ühtlastes tingimustes andmete saamist kahe põlve lehmade — s. o. emade ja tütarde — kohta. Aast-aastalt on ses suhtes olukord paranenud ja jõudlusomaduste andmestik kasvanud, mis on võimaldanud viimase 5. aasta jooksul seda tööd teostada selles ulatuses, kui on suutnud seda muu töö kõrval Seltsi kasutuses olevad tööjõud.

1935. a. töötati välja Katseasjanduse Nõukogu Zootehnika sektiooni poolt kõigi meil aretatavate veisetõugude kohta ühine veiste jõudlusomaduste pärilikkuse uurimise metoodika ja sellest ajast päale on sugupullide järglaste uurimine sündinud selle järele.

Nimetatud metoodika kirjeldus on täielikult avaldatud „Karjakontroll-aastaraamat XVI” lõpus. Selle järele tulevad esmajärjekorras võtta uurimisele paremate karjade ja sugulavade pullid, kes andnud või annavad suuremal arvul järglasi. Teises järjekorras tuleksid uurimisele vähemtähtsad tõuraamatusse märgitud pullid ja lehmad.

Uurimusele võetavad veised peavad vastama järgmistele nõuetele:

1. Olema terved ja täisveresed tõuloomad, kellede toodangud pole erakordsed.

2. Uuritavate järglaste arv peab olema küllaldane. Järglaste arv pullide piimajõudluse uurimisel ei või olla alla 15. looma, kahe täieliku kontrollaasta andmetega; erandjuhtudel võib piirduda vähemalt 10. järglasega, kellel igal vähemalt kolme täieiku kontroll-aasta andmed.

3. Uurimuseks võidakse kasutada ainult ametliku karjakontrolli kaudu saadud jõudlusandmeid.

4. Tütred ja soovitavalt ka nende emad peavad olema kasvatatud ja peetud võimalikult ühesugustes oludes ja söötmistingimustes.

5. Esimene poegimine ei või olla alla 2. aasta ega ulatuda üle 3. aasta vanuse.

Kui nendele nõuetele vastav veis leitud, kelle kohta soovitakse toimetada uurimust, siis võetakse tema järglased viimaste emadega omavahelisele võrdlusele, ja asutakse keskmiste jõudlusandmete arvutamisele ning lõpptulemuste koostamisele. Need lõpptulemused avaldatakse trükis, et karjapidajail võimalik oleks nendega tutvuda. Seni on E. Punasekarja Tõuseltsis uuritud üle 40 sugupulli järglased, neid emadega võrreldes. Nendest uuritud pullidest on andmed avaldatud 17. pulli kohta „Karjakontroll-aastaraamatus XIV — 1926. a. ja XVI — 1938. a.” Tabelis nr. 9 on esitatud kokkuvõtted nimetatud 17. uuritud pulli järglase võrdluse kohta nende emadega. Tabelis esitatud pullidest on 7 esimest kantud eliit-tõuraamatusse.

Tabel nr. 9. Pullide tütarde võrdlus nende emadega.

Pulli nimi ja tõuraamatu nr.		Paaride arv	Aastate arv	Keskmiselt			Toodangu tase %-%des		
				Piima kg	Rasva %	Võirasva kg	Üle 160 kg võirasva	120—160 kg võirasva	Alla 120 kg võirasva
1) Kristjan AT1427 AE1	Tütred	35	81	4657	4,29	200,8	77,1	20,0	2,9
	Emad	35	81	4391	3,81	167,1	57,1	37,1	5,8
	Tõus			266	0,48	33,7			
2) Lars-Kristoffer AE2	Tütred	13	43	4041	3,94	159,4	53,8	38,5	7,7
	Emad	13	43	3163	3,55	111,3	—	15,4	84,6
	Tõus			878	0,39	48,1			
3) Larson AT1689 AE3	Tütred	16	33	3948	4,05	159,9	37,5	50,0	12,5
	Emad	16	33	3188	3,83	122,3	6,3	43,7	50,0
	Tõus			760	0,22	37,6			
4) Tumm AT1049 AE4	Tütred	28	69	3019	3,96	119,8	7,1	39,3	53,6
	Emad	28	69	3114	3,58	111,5	—	42,9	57,1
	Tõus			—95	0,38	8,3			
5) Leevi AT1923 AE5	Tütred	17	49	3969	4,07	161,5	52,9	29,5	17,6
	Emad	17	49	3381	3,94	133,2	29,5	23,5	47,0
	Tõus			588	0,13	28,3			
6) Eske-Kirkebakke AE6	Tütred	17	40	4500	4,37	196,6	87,5	12,5	—
	Emad	17	40	4330	4,29	185,9	75,0	25,0	—
	Tõus			170	0,08	10,7			
7) Jens AT831 AE7	Tütred	34	161	3447	3,62	126,7	11,8	44,1	44,1
	Emad	34	161	2706	3,47	94,0	—	8,9	91,1
	Tõus			741	0,15	32,7			
8) Vilson AT663	Tütred	18	65	3905	3,71	144,8	27,8	55,5	16,2
	Emad	18	65	3031	3,64	110,2	—	27,8	72,5
	Tõus			874	0,07	34,6			
9) Lembit AT757	Tütred	32	117	3223	3,68	118,5	—	53,1	46,9
	Emad	32	117	2479	3,50	86,7	—	—	100,0
	Tõus			744	0,18	31,8			
10) Lipart AT975	Tütred	9	33	3447	3,84	132,4	22,2	44,4	33,4
	Emad	9	33	3078	3,55	117,3	—	33,4	66,6
	Tõus			369	0,29	15,1			

11) Ulf AT1383	Tütred	17	70	3389	3,72	125,9	6,2	58,5	35,3
	Emad	17	70	3342	3,72	124,4	—	47,0	53,0
	Tõus			47	0,00	1,5			
12) Uude AT1559	Tütred	22	69	3897	3,84	149,6	22,7	54,6	22,7
	Emad	22	69	3633	3,72	135,3	13,7	54,4	31,8
	Tõus			264	0,12	14,3			
13) Jeremias AT1685	Tütred	13	26	4146	3,73	154,5	30,8	69,2	—
	Emad	13	26	3742	3,70	138,5	30,8	38,4	30,8
	Tõus			404	0,03	16,0			
14) Järi AT1715	Tütred	17	47	3372	3,71	125,2	9,9	58,8	35,4
	Emad	17	47	2950	3,48	102,6	—	11,6	88,4
	Tõus			422	0,23	22,6			
15) Tõnu AT1745	Tütred	19	40	3248	3,84	124,8	—	68,4	31,6
	Emad	19	40	3093	3,61	111,8	—	36,8	63,2
	Tõus			155	0,23	13,0			
16) Kristjan AT1807	Tütred	18	40	3332	4,41	147,1	27,7	50,1	22,2
	Emad	18	40	3107	3,87	120,3	11,1	61,2	27,7
	Tõus			225	0,54	26,8			
17) Kaajus AT1837	Tütred	33	92	3367	3,72	125,9	6,1	54,5	39,4
	Emad	33	92	3295	3,59	118,4	—	39,4	60,6
	Tõus			72	0,15	7,5			

Sugulavade võistlused.

Tähtsaks abinõuks veiste tõuaretusel päale tõuraamatu pidamise ja sugupullide järglaste uurimuse on sugulavade võistlused. Tõuke sugulavade asutamiseks ja nende võistluste korraldamiseks andis päale Vabadussõja peagu kõikide suurmajapidamiste ja seega ühenduses suuremate karjade jaotamine, kes olid seni suurel määral meie väikemajapidamiste suguloomadega varustajad. Selle ülesande pidid nüüd endale võtma väikemajapidamised, kus selleks oli e.-v. vastav tõumaterjal ega puudunud muud tarvilised eeldused. Nendel motiividel tekkiski sugulavade asutamise ja võistluste korraldamise vajadus, mille kaudu loodeti asjast huvitatuid karjapidajaid nõuande ja võistluste abil juhtida kavakindlale tõuaretustööle.

Eesti Punasekarja Tõuselts on sugulavade võistlusi korraldanud 1925. a. alates. Kuni 1927. a. teostusid sugulava võistlustest osa-

võtvate karjade hindamised tõuseltsi oma määruste järele. Nimetatud ajast alates ühtlustati need määrused meil aretatavate kõigi veise-tõugude jaoks, et hindamise tulemused tõugude vahel oleks võrreldavad, kuna leiti, et võistluste siht ja ülesanded on kõikidel tõuseltsidel samad.

Sugulavade võistluste määrusi on hiljem kaks korda muudetud — 1933. ja 1937. aastal. Neil mõlemil puhkudel on olulisemateks muudatusteks olnud määrustes karjade tervisliku seisukorra hindamine ja selles osas nõudmiste suurendamine.

Kuna praegu kehtivad sugulavade võistluste määrused on tegeliku elu nõuete kohaselt väljakujunenud ja loodetavasti siisugustena pikemaks ajaks püsima jäävad, ei ole ülearune nende toomine käesolevas täielikul kujul.

Veiste sugulava-võistluste määrus.

Võistluste ülesanne.

§ 1. Sugulava-võistluste ülesandeiks on:

- 1) leida paremaid tõukarju ning arendada sugulavu, kust laiemad karjakasvatajate ringkonnad võivad enestele muretseda head sugumaterjali;
- 2) leida paremate pullide ja lehmade suguvõsu, teha võistluste kaudu teatavaks nende vereliine ja kasutada neid sihikindla tõuaretuse otstarbeks.

Võistlustest osavõtjate õigused ja kohustused.

§ 2. Võistlustest võivad võtta osa vaid eesti maakarja, eesti holl.-friisi ja eesti punase tõukarja majapidamised, kes kuuluvad Põllutöökoja poolt tunnustatud karja kontrolli alla ja kelle karjus paaritatakse lehma ainult sama tõugu täisverd sugupullidega. Sugulava nimetuse saamisel peab tõukarjas olema vähemalt 5 tõuraamatusse märgitud lehma.

§ 3. Võistlejad majapidamised, kes on esinenud võistlustel heade tagajärgedega vähemalt kolm aastat, omandavad karjamajapidamise väärtusele vastavalt I, II või III klassi sugulava nimetuse.

Majapidamised, kes esinenud võistlustel alla 3 aastat, loetakse sugulava kandidaatideks. Samuti loetakse sugulava kandidaatideks

majapidamisi, kes ei ole omandanud sugulava nimetust peale 3 aastat võistlustest osavõttu, kuni sugulavaks saamiseni.

Sugulava-võistlustel võistlevate karjade ühest majapidamisest teise üleviimisel, karja omaniku või pidaja vahetusel ja teistel sarnastel juhtudel võib Veiste Tõuaretuse Komitee vastava tõuseltsi ettepanekul teha erandeid eelvõistluse aja kestvuses.

§ 4. Võistlustest osavõtja tõukarja omanik või pidaja on kohustatud:

- 1) andma karja tervisliku kontrolli alla;
- 2) pidama karjaraamatuid tõuseltsi nõuete kohaselt;
- 3) õigel ajal märkima kasvuvasikaid vastavalt tõuseltsi poolt antud juhtnööridele;
- 4) varustama müüdavaid suguloomi tarvilikkude tunnistustega;
- 5) ja andma vastavale tõuseltsile alati tarvilikke aruandeid ja seletusi oma karja ning karjamajapidamise kohta.

§ 5. Sugulavadeks tunnustatud majapidamised jäävad vastava tõuseltsi kontrolli alla. Kui sugulava väärtus tulevikus langeb või tõuseb, on tõuselts sellest kohustatud teatama hindamiskomisjonile, kelle otsusel võib sugulava paigutada alamasse või ülemasse klassi, või temalt ära võtta sugulava nimetus.

Sugulava hindamine.

§ 6. Sugulava hindamist võistlustel teostab hindamiskomisjon, mille koosseisu kuuluvad:

- 1) Põllutöökoja loomakasvatuse eriteadlane kui esimees;
- 2) Põllutööministeeriumi loomakasvatuse ja loomateravishoiu nõunikud ja
- 3) tunnustatud tõugude tõuseltside sekretärid, kusjuures hinnatava karja tõuseltsi sekretär on esimehe asemikuks.

Komisjon on otsustamisvõimne, kui kohal on vähemalt kolm liiget, nende hulgas komisjoni esimees ja tema asemik.

§ 7. Sugulava hindamist toimetatakse üksikasjalikult järgmistel alustel:

Hindamisel võetakse arvesse
ja antakse punkte järgmiselt:

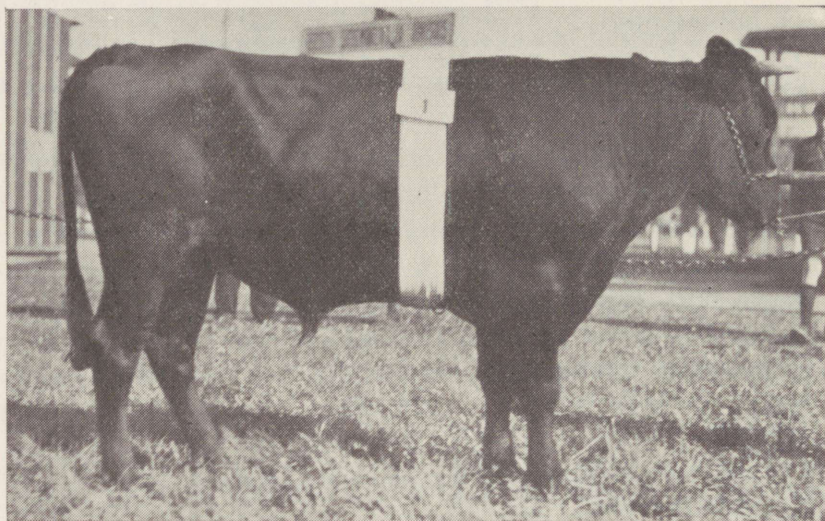
	Punktide ülemmäär üksikult	Kokku	I klassi saada	II pääsemiseks punkte	III vaja vähemalt	Punktide lähem arvestamise kord vaata §§
1) Lehmade väärtus:						
a) põlvnemine . . .	12	12	10	8	6	8
b) välimik . . .	50	50	40	35	30	9
2) Pullide väärtus:						
a) põlvnemine . . .	12	12	10	8	6	8
b) välimik . . .	20	20	17	15	14	9
c) vastavus tõuaret. otstarbele . . .	5	5	4	3	3	—
3) Noorkarja kasvata- mine	10	13	11	9	7	10
Noork. võrdlus vana karjaga	3					11
4) Karja ühtl. tüüb. . .	20	25	21	18	15	12
„ ühtl. toodang. . .	5					13
5) Karja tervislik seisu- kord:						
a) tiisikuse levik . .	10	30	25	20	15	17
b) üldtervishoid . .	9					18
c) udara haigused . .	7					19
d) suguaparaat ja su- guelu korrap. . .	4					20
6) Kogukarja keskmine toodang	—	—	30	25	20	21
7) Karja söötm., pidam., hoid ja laut:						
a) söötmine . . .	10	25	20	18	15	22
b) lüpsmine . . .	4					23
c) puhastamine . .	3					24
d) lauda asukoht ja sisseseade . . .	3					
e) lauda valgustus, õhuvah., tempe- ratuur	5					25

1. ja 2. Lehmade ja pullide väärtus.

§ 8. Põlvnemise ja välimiku hindamisel võetakse aluseks üksikute lehmade ja üksikute pullide hindamisel saadud punktide keskmised arvud.

1) Üksikute lehmade (ka pullide) põlvnemise hindamisel arvestatakse punkte järgmiselt:

a) esimese põlve (isa ja ema) põlvnemise teadete eest antakse à $1\frac{1}{2}$, kokku kuni 1 punkt;

Pull „Gvidon“ AT 3277. Ema toodang 1936/37 — 4567 — 201 — 4,40.
Om. Mooste riigimõis.

b) järgnevate põlvede põlvnemise teate eest à $\frac{1}{4}$ punkti, kokku kuni 1 punkt;

2) suguvõsade väärtuse ja põlvnemise kindluse eest kuni 2 punkti;

3) eellaste toodangu hindamisel võetakse aluseks kõrgeim aastane võirasva-toodang ning antakse punkte järgmiselt:

a) ema 120 kg võirasva toodangu eest antakse 4 punkti. Iga täis 15 kg võirasva eest, mis on ema 120 kg võirasva toodangust rohkem või vähem, suureneb või väheneb punktide arv $\frac{1}{2}$ punkti võrra, kuid kogusummas mitte üle 5 punkti;

- b) isa-ema 120 kg võirasva toodangu eest antakse 2 punkti. Iga täis 15 kg võirasva eest, mis on isa-ema 120 kg võirasva toodangust rohkem või vähem, suureneb või vähe-
neb punktide arv $^{1/2}$ punkti võrra, kuid kogusummas mitte üle 3 punkti. Kõik kokku kuni 12 punkti.
- 4) Ema võirasvatoodangut võib arvutada ka 5 tütre ja isa-ema võirasvatoodangut 10 lehmjärglase keskmise võirasvatoo-
dangu järgi.
- § 9. Välimiku ja tüübi hindamisel antakse punkte järgmiselt:

	lehmadel kuni	pullidel kuni
a) pea	3 p.	3 p.
b) kael, õlgmik, rindkeha	8 „	8 „
c) selg, küljed, tühimused ja kõht	6 „	6 „
d) lanne	4 „	4 „
e) laudjas, ristluu, saba	7 „	7 „
f) jalad, reied (tugev., seis., käik)	5 „	7 „
g) piimaorganid	7 „	— „
h) üldmulje	10 „	15 „

Kokku kuni: lehmale 50 punkti, pullile 50 p.

Pullide välimikku (§ 7 2. p. b) hinnatakse nagu toodud ülemal, kuid punktide üldarv jagatakse 2,5-le.

3. Noorkarja kasvatamine.

§ 10. Noorkarja kasvatamise all hinnatakse noorkarja arene-
mist, söötmist, hoolet, ruume, noorkarja kopleid ja jooksu-
aedu.

§ 11. Noorkarja võrdlusel vana karjaga hinnatakse eriti noor-
loomade valikut, tüübi ühtlust vanakarjaga.

4. Karja ühtlus tüübis ja toodangus.

§ 12. Karja ühtluse all hinnatakse tüübi ühtlust, kogu karja
välimikulist ühtlikkust ning kooskõla ja vastavust soovitava tõu
tüübiga.

§ 13. Karja toodangu ühtluse all hinnatakse üksik-lehmade
toodangu ühtlikkust, kogu karja toodangupüsivust ümber aasta ja
kontrollaastail.

5. Karja tervislik seisukord.

§ 14. Võistlevate majapidamiste karjade tervisliku seisukorra juurdlus ja hindamine teostub vastava piirkonna veterinaar-instruktori poolt. Juurdlused ja hindamised teostatakse tiisikuse, brutselloosi, udara- ja suguaparaadihaiguste ning vigade ja karja üldtervishoiu kohta.

§ 15. Sugulavade karjus ei või esineda brutselloosile (nakkavale nurisünnitusele) positiivselt ega kahtlaselt reageerijaid, samuti ka kettpisikute udarataudi (aglactia streptococcica) põdevaid veiseid.

Tuberkuliinile jaatavalt ja kahtlaselt reageerijate veiste arv ajutiselt, s. o. kuni 1942. aastani ei või tõusta üle 25% veiste üldarvust. 1942. aastast võib sugulavaks kuulutada üksnes tuberkuliini reaktsiooni vabu karju. Arvestuse aluseks on veiste üldarv talundis terve juurdluse päeval.

§ 16. Kõigil võistlusest osavõtjail majapidamiste omanikel või pidajail tuleb vastava piirkonna veterinaar-instruktori kaudu sõlmida Loomatervishoiu osakonnaga tiisikuse tõrje kohustusleping kujul, nagu see kehtima pandud Loomatervishoiu osakonna poolt.

Igal aastal juure tulnud võistluskarjad peavad astuma kohustuslepingu vahetkorda esimese võistlusaasta jooksul.

§ 17. Tiisikuse leviku hindamisel arvestatakse punkte järgmiselt: tuberkuloosi-vabade karjade eest antakse 10 punkti; iga täis 5% tuberkuliinile reageerivust (positiivselt ja kahtlaselt) vähendab punktide arvu maksimum arvust 1 punkti võrra.

On majapidamises, kus tuberkuliinile positiivselt ja kahtlaselt reageerivate veiste arv ületab 25%, nõuete kohaselt läbi viidud noorkarja eraldamine reageerijaist ja kui peetakse tervet veiste gruppi lahus reageerivast grupist ja kui reageerivas osas teostub vähemalt iga 6 kuu järele pidev kliiniline ja bakterioloogiline juurdlus, võib karjale (kuni 1942. aastani) anda tiisikuse leviku hindamisel 5 punkti ja majapidamist kuulutada III klassi sugulavaks.

§ 18. Karja üldtervishoiu all hinnatakse haigusi ja vigu, mis edasikantavad pärandamise teel ja mis olenevad pidamise ning toitmise vigadest. Samuti hinnatakse laudahügieeni tauditõrje seisukohalt.

§ 19. Haigustest vabade udarate ja nisade arvel antavate punktide maksimum on 7. Iga täis 10% uadara riketega veiseid vähendab antavate punktide määra maksimum arvust 1 punkti võrra.

Kui sugulava nime omandanud või sugulava nimele võistlevates karjades esineb udara kettapisikutetaudi (Agal. streptococcica), peab taudi likvideerimine teostuma 1 aasta vältel, arvatud taudi kindlaks-tegemise momendist.

§ 20. Suguaparaadi juures hinnatakse selle üksikosade haigusi (vaginitis, metritis jne.) ja vigu, eriti silmaspidades sünnipäraseid häireid. Suguelu korrapärasuse hindamisel arvestatakse ümber inna-

Vana-Antsla mõisa noorloomi koplis. — Tagaplaanil laudad.

mistega, ahtrusega ja muude suguelu ebareeglipärasustega, mis ravimisel ei ole lasknud end kõrvaldada.

Iga 10% suguaparaadi- ja suguluhäiretega veistest vähendab antavate punktide arvu maksimumi arvust 1 punkti võrra.

6. Kogukarja keskmine toodang.

§ 21. Kogukarja keskmise aastatoodangu hindamisel antakse iga täis 5 kg võirasva eest 1 punkt. Sugulava klassi määramisel on hindamiskomisjonil õigus kogukarja toodangu punktide arvu 2 punkti võrra suurendada, kui teised hindamisalad vastava klassi normi välja annavad. Lisapunkte ei anta karjadele, kelle toodang on alla 100 kg võirasva. Lisapunkte kogupunktide summasse ei arvestata.

7. Karja söötmise ja pidamine.

§ 22. Karja söötmise all hinnatakse veiste söötmise kohasust normidele, söötmise korda, söötmise otstarbekohasust, söötade koosseisu ning söödapindalade korrastust ja söötade tootmist.

§ 23. Lüpsmise all hinnatakse lüpsikorda ja viisi.

§ 24. Puhastamise all hinnatakse loomade puhtust, puhastamise järjekindlust ja korda ning asemete korrashoidu.

§ 25. Lauda juure hinnatakse lauda asukohta, sisustuse otstarbekohasust, lauda üldist korda, korraspidamist, valgustust, õhuvahetust ning temperatuuri.

Kuremaa riigimõis. Lüpskoplis.

§ 26. Sugulava klassi määramisel võetakse arvesse hindamisel saadud punkte (v. § 7) ja verepuhtust, kusjuures:

I klassi sugulava kogukarjas peab olema vähemalt 90% sama tõugu täisverelisi veiseid.

II klassi sugulava kogukarjas peab olema vähemalt 75% sama tõugu täisverelisi veiseid.

III klassi sugulava kogukarjas peab olema vähemalt 50% sama tõugu täisverelisi veiseid.

Kooli ja katseasutuste majapidamiste karjas, kus õppe- või katse otstarbel peetakse ühe peatõu kõrval teisi veisetõuge, on lubatud hindamiskomisjoni äranägemisel teha täisvereliste veiste %-is erand.

Sugulavadele autasude andmine.

§ 27. Sugulava võistlustest osavõtjaile sugulava-majapidamiste pidajaile või omanikele antakse diplomeid ja järgmisi auhindu:

1) rändauhinnad;

2) auhinnad väärt- või tarbeasjades I, II ja III auhinnaks;

3) autasud rahas või väärt- või tarbeasjades.

§ 28. Rändauhinnad antakse igal aastal Põllutöoministeeriumi poolt iga tõu parima sugulava pidajale või omanikule, kelle majapidamine võistlustel pääsenud vähemalt II-se sugulava klassi.

§ 29. Rändauhinna saab sugulava pidaja või omanik jäädavalt omale, kui tema majapidamine võistlustel on tunnustatud parimaks 3 aastat järjest, või 5 aastat vaheldumisi. Rändauhinna jäädavalt mitte omandanud sugulava omanik või pidaja on kohustatud selle andma tagasi Põllutöoministeeriumile hiljemalt 1. juuniks.

Vasikate jootmine Mooste riigimõisas.

§ 30. Auhinnad väärt- või tarbeasjades antakse Põllutöökoja poolt I-eks, II-eks ja III-ks auhinnaks iga tõu kolme parima vähemalt II-se klassi sugulava pidajale või omanikule.

§ 31. Ülejäänud sugulavade pidajaile või omanikele võidakse anda autasusid.

§ 32. Asutused ja eraisikud võivad määrata eriauhindu sugulava võistlustest osavõtjaile. Need auhinnad antakse välja hindamiskomisjoni kaudu ja selle otsusel käesoleva määruse alusel eraldi maskma pandud korra järgi.

§ 33. Rändauhinnad, auhinnad, autasud ja diplomid antakse välja peale sugulavade võistluste hindamise kokkuvõtete esitamist, kontrollimist ja kinnitamist.

§ 34. Ahhindade ja autasude suuruse määrab ning hindamise tulemused kinnitab igal aastal Põllutöökoda hindamiskomisjoni ettepanekul.

*

Nendes määrustes on ajajooksul paaril korral suuremas ulatuses muudetud karjade tervise hindamise aluseid ja ses suhtes mindud nõudlikumaks. Kui varem lasus karjade tervisliku seisukorra uurimine jaoskonna loomaarstidel, siis 1935. a. alates läks see töö loomatervishoiu nõunike kätte, millised uued ametkohad loodi Loomatervishoiu osakonna juure. Hiljem anti loomatervishoiu nõunikele veterinaar-instruktorite nimetus. Veterinaar-instruktorid on praegu ametis viis, kellest üks töötab riiklikes majapidamistes ja neli loomaarsti neile määratud piirkondades, asukohtadega Tallinnas, Rakveres, Tartus ja Viljandis. Veterinaar-instruktorid teostavad sugulava võistlustest osavõtjates karjades terviskontrolli, olles ühtlasi karjapidajaile nõuandjaks loomatervishoiu küsimustes. Nad teostavad karjade tervisliku seisukorra hindamist ja esitavad hindamise tulemused määrustes ettenähtud korras tõuseltsile. Sugulavade võistlustest osavõtjad karjapidajad on kohustatud sõlmima raiooni veterinaar-instruktoriga n. n. tauditõrje lepingu ja nende korraldusi täitma, mille puhul riik võtab suure osa tervise kontrolliga ühenduses olevatest kuludest oma kanda.

Sugulavade ja sugulava kandidaatide arvu kohta viimase aastakümne jooksul annab ülevaate tabel nr. 10.

Tabel nr. 10. Sugulavu ja kandidaate üksikuil aastail.

	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39
I klass	—	1	1	1	—	1	—	2	3	3	5
II „	2	3	4	8	9	6	11	11	16	27	42
III „	11	13	17	17	11	15	12	9	15	20	24
Kokku sugulavu . .	13	17	22	26	20	22	23	22	34	50	71
Sugulava kandidaate .	15	26	33	40	46	44	42	47	66	68	74
Kokku võistlejaid . .	28	43	55	66	66	66	65	69	100	118	145

Sellest tabelist nähtub, et nii võistlustest osavõtvate kui ka sugulavadeks tunnustatud majapidamiste üldarv on kasvanud. Kui 1928./29. a. oli punase tõukarja sugulavu 13 ja võistlejaid majapidamisi kokku 28, siis 1938./39. a. oli 71 sugulava ja 74 kandidaati — seega kokku 145 majapidamist. 1939./40. võistlusaastal on see arv tõusnud isegi 170-le.

Sugulavade arvu kasvamisega koos on ka sugulavade väärtus järjekindlalt tõusnud. See peegeldub osalt kõikide sugulava-karjade keskmistest toodangutest üksikuil aastail, millised esitatud tabelis nr. 11.

Tabel nr. 11. Sugulavade karjade toodangud.

Aasta	Sugulavade arv	Kokku aasta-lehmi	Keskmiselt aasta-lehmi	T o o d a n g			Söödakulutus	
				Piima kg	Võirasva kg	Rasva %	Keskmiselt sü	Jõusööta %
1928/29	13	440,7	33,9	3186	118,2	3,71	2343	32,5
29/30	17	599,3	35,2	3266	121,4	3,72	2394	30,0
30/31	22	820,1	37,3	3219	121,3	3,77	2445	28,5
31/32	26	930,0	35,5	3192	117,6	3,68	2385	27,7
32/33	20	376,0	18,8	3151	116,9	3,71	2215	20,1
33/34	22	409,2	18,6	3305	123,6	3,74	2385	23,5
34/35	23	561,7	24,4	3460	128,2	3,71	2519	22,3
35/36	22	462,5	21,2	3320	124,9	3,76	2525	22,7
36/37	34	675,0	19,8	3665	140,4	3,83	2742	27,8
37/38	50	977,4	19,6	3733	144,7	3,88	2791	25,9
38/39	71	1316,5	18,5	3891	151,0	3,88	2806	26,3

Sugulavade arvu kasvamisega on tunduvalt suurenenud sugulavades leiduvate lehmade arv, kuid seejuures keskmine lehmade arv üksiku majapidamise kohta on vähenenud, mis näitab, et viimastel aastatel on sugulavadeks tunnustatud rohkem väikemajapidamisi. Kui 1930./31. a. oli keskmine lehmade hulk sugulavas 37,3, siis 1938./39. a. langes see arv 18,5 a.-lehmale.

1928./29. a. sugulava keskmist toodangut lehma kohta võrreldes 1938./39. a. toodanguga selgub, et aastakümne jooksul, vaatamata pidurdavale kriisiajale, mis ka tabelis selgesti ilmneb, on tõus olnud 705 kg piima — 32,8 kg vrsv. — 0,17%.

Sugulavade omanikele on antud a u t a s u s i d, varem Põllutöoministeeriumilt ja hiljem Põllutöökojalt. Esialgu anti autasud

sularahas, kuid hiljem hakati neid andma väärtasjus, mis jääksid pikaks ajaks tarbe- ja mälestusesemetena majapidamisse. Pääle selle on lasknud käiku Põllutööministeerium veel rändauhinna, mille võib jäädavalt omandada korduvalt hindamisel parimaks tunnustatud sugulava omanik. Nii ongi kaks rändauhinda karjapidajate poolt jäädavalt omandatud — B. Maydell — Udeva as. — hõbedast eesti taarikannu ja A. Laur — Põltsamaa, Reinu — hõbedast veinivaadi. Kolmanda rändauhinnana on Põllutööministeeriumi poolt rändama pandud hõbedast piimakann, mis esimest aastat väljaantuna on Sangaste-Soootsa t. G. Verniku käes.

Pole ülearune allpool lühikest ülevaadet anda pidevalt I. klassis püsinud kolme sugulava — nim. Soootsa, Reinu ja Ala-Purine majapidamiste kohta.

Soootsa talu I. klassi sugulava.

Parim punasekarja sugulava viimasel võistlusaastal.

Omanik Gustav Vernik, Sangaste vallas, Valgamaal. Talu üldsuurus 31 ha, sellest põldu 21 ha.

Soootsa talu on rakendatud peamiselt tasuva kõrgetoodangulise piimakarja pidamisele.

Kavakindlale karjaaretusele asuti 1927. a. Kuna tol ajal oli suur propaganda maakarja aretuse kasuks, oli ka Soootsa talu peremees teelahkmel tõukarja valikul, kas punane tõukari või maakari. Et maakarja hädad materjali vähe oli saada, valis ta punase tõukarja.

Esimesed väärtuslikud tõuveised, kaks lehma, osteti Puurmani mõisast, Taanist toodud pull „Kalev” AT 983 järglased. Need lehmad, Murel AE57 ja Siidi AE56, kujunesidki Soootsa talu karja tüveks.

Karjapidamise arengu kohta annab ülevaate toodangute tabel nr. 12, alates 1936./37. kontrollaastast. Nii oli karja keskmine toodang 1926./27. kontr.-a. 1985 kg piima, 74 kg vrsv., 3,71%, olles kontrollühingus toodangu suuruse järele eelviimane. Alates 1928./29. kontr.-aastast, on püsinud ühingus esikohal. Viimasel, s. o. 1938./39. kontr.-aastal oli toodang keskmiselt lehma kohta: 6180 kg piima, 273 kg võirasva, 4,43%. Soootsa t. karja keskmine võirasva hulk 1938./39. k.-a. on suurim, mis Eestis üldse karjakontrolli kes-

Tabel nr. 12. Soootsa talu karjapidamine 1926/27—38/39 k. a.

Kontr.-aasta	Aasta-lehmi	Piima kg	Võirasva kg	Rasva %	Jõusööda %	Karjamaad sü	Kokku sü	Lehmade keskmine		Sugulava klass
								põlv-nem.	välimik	
1926/27	9,0	1985	74	3,71	5,5	899	1801			
27/28	7,7	2183	83	3,79	0,6	982	1967			
28/29	6,2	3293	130	3,95	21,8	947	2293			
29/30	5,0	3667	157	4,27	15,3	1105	2459			
30/31	6,9	3319	136	4,10	18,7	863	2265			
31/32	8,0	3773	170	4,51	17,2	1011	2720	6,3	38,8	
32/33	7,6	3721	161	4,32	14,1	1159	2697	7,5	38,9	
33/34	6,1	4663	202	4,32	20,8	1350	3000	8,1	39,0	II
34/35	5,7	4014	165	4,10	17,7	1238	2892	8,0	39,2	II
35/36	4,0	5109	204	4,00	13,7	1875	3252	8,5	39,7	II
36/37	6,1	5730	237	4,14	22,9	1520	3461	11,7	40,9	I
37/38	6,2	5348	214	3,99	25,1	1522	3369	11,9	40,5	I
38/39	6,3	6180	273	4,43	30,8	1418	3938	12,0	41,5	I

G. Vernik — Sangaste-Soootsa I klassi sugulava ja 1938./39. a. Eesti rekordkarja omanik.

tel on toodetud. Nagu andmestikust nähtub, ei ole vastavalt saadud toodangule jõusööda annus mitte suur olnud. Saadud edu on võimaldanud peamiselt järglaste valik parimaist lehmist, karja seisukohalt nõrgemate lehmade kiire väljamüük, õnnestunud üksikud toodanguvõimsad tõuloomad ning perenaise ja peremehe isiklik hoolitsemine iga looma eest selle nõuete kohaselt.

E. P. Tõuseltsi liikmeks astus G. Vernik 20. VII. 1929. a. Sugulava võistlustest hakkas osa võtma 1931./32. kontr.-a. 1938./39. a. hindamise alusel tuli parimaks punase tõukarja sugulavaks ja sai enda kätte k. a. Põllutöoministeriumi rändauhinna — hõbedast piimakannu. Omab teenete eest veisekasvatuse edendamise alal Põllutöoministri diplomi.

Talu kõrgeima toodanguga lehm on Siidi AE232, kes tootis viimasel kontroll-aastal 8368 kg piima 373 kg võirasva 4,46%.

Sõmerpalu riigimõisa noorkari koplis.

Reinu talu I. klassi sugulava.

Omanik August Laur, Põltsamaa vallas, Viljandimaal. Talu üldsuurus 24 ha, sellest 15,5 ha põldu.

Reinu talu kari on tähelepanuvääriv oma kõrge rasvasisaldusega piima tootmisvõime poolest.

Karja kõrge piimarasvasus on pärilikkuse tulemus lehm „Looljast” AE96, kes on kujunenud Reinu karja tüsedaks tüveks. Loolja põlvneb Lustivere mõisa karjast, milline kari on avaldanud mõju ka ümbruskonna teiste majapidamiste karjadele, piimarasvasust tõst-

valt. Loolja kõrgeim toodang oli: 4351 kg piima 226 kg võirasva 5,20%.

Talu kõrgeima toodanguga lehm on „Veera” AE 108, kelle kõrgeim toodang: 7239 kg piima 304 kg võirasva 4,23%.

Reinu talu karjapidamise arengu kohta annab ülevaate tabelisse nr. 13 koondatud andmestik 1921./22. kontr.-aastast alates.

Tabel nr. 13. Reinu talu karjapidamine 1921/22—1938/39 k. a.

Kontr.-aasta	Aasta-lehmi	Piima kg	Võirasva kg	Rasva %	Jõu-sööda %	Kokku sü	Lehmade keskmine		Sugulava klass
							põlvnem.	välimik	
1921/22	3,7	2066	84	4,07	15,0	1777			
22/23	3,4	2473	99	4,01	13,1	2000			
23/24	6,1	1949	80	4,10	14,4	1682			
24/25	6,7	2496	101	4,05	16,3	1869			
25/26	6,3	2910	110	3,78	15,3	2016			
26/27	7,0	2371	98	4,12	16,6	1826			
27/28	7,2	2916	113	3,88	19,2	2115			
28/29	8,7	3156	124	3,92	28,0	2055			
29/30	9,7	3524	144	4,08	26,1	2330			
30/31	9,2	3789	165	4,37	26,5	2522	8,0	36,6	
31/32	10,0	3579	154	4,30	15,5	2290	8,6	36,1	
32/33	8,1	3228	141	4,38	10,1	2405	9,8	37,5	III
33/34	8,3	3879	181	4,67	12,8	2781	10,5	38,5	III
34/35	7,1	4191	198	4,73	17,2	2979	10,5	39,2	II
35/36	7,0	4391	213	4,85	19,6	3198	10,5	40,0	I
36/37	6,6	4799	225	4,70	24,8	3512	11,0	40,3	I
37/38	7,8	4683	226	4,83	23,4	3509	11,2	40,5	I
38/39	7,5	3742	177	4,73	29,0	3110	11,0	40,2	I

Sellest nähtub, et karja madalaim toodang oli 1923./24. k.-a.: 1949 kg piima 80 kg võirasva 4,10%, ning kõrgeim toodang oli 1937./38. k.-a.: 4683 kg piima 226 kg võirasva 4,83%.

Karjaaretuse edule on tõhusalt kaasa aidanud ka järjekindel esmajärguliste sugupullide kasutamise võimalus — ETK Põltsamaa majapidamisest.

Tõuseltsi liikmeks astus A. Laur 21. III. 1921. a. Sugulavade võistlusest hakkas osa võtma 1930./31. k.-a. Olles kestvalt meie parima sugulava omanikuks, omandas ta jäädavalt 1938. a. Põllutöoministeeriumi rändauhinna — hõbedast veinivaadi. Omab karjaaretuslike teenete eest Põllutöoministri diplomi.

Ala-Purine talu I. klassi sugulava.

Omanik Anna Balodis, Kaagjärve vallas, Valgamaal. Talu üldsuurus 66,6 ha, sellest 33 ha põldu.

Ala-Purine talu on täiuslik loomapidamise majapidamine. Talus leiduvad kõik mõeldavad majanduslikud kodulooma-liigid. Loomapidamine on perenaise lemmik-alaks. Karjatõuaretusega alustati juba 1911. a., kuid kavakindlale aretusele saadi asuda alles 1929. a., mil ellu kutsuti Kaagjärve karja-kontrollühisus „Edu”.

Anna Balodis. Kaagjärve Ala-Purine I klassi sugulava omanik.

Praegune kari põlvneb emade poolt Hummuli- ja Roope mõisa karjadest. Kiiret edu karjaarengus põhjustas: 1) sugupull „Dairus” AT 2403, kes põlvneb Udeva karjast, ning kes on praeguse karja lehmade enamiku isaks; 2) nõrgemate lehmade kiire väljamüük; 3) karja eest eeskujulik hoolitsemine.

Karjapidamise arengu kohta annab ülevaate andmestik 1929./30. k.-a. alates, mis koondatud tabel nr. 14. Esimesel kontrollaastal oli toodang 3372 kg piima 124 kg võirasva 3,69%, ning äsja lõppenud kontrollaastal — 5118 kg piima 213 kg võirasva 4,17%.

Kõrgeima toodanguga lehm talus oli Delfa AE 113, kelle kõrgeim toodang: 6730 kg piima 316 kg võirasva 4,70%.

Tabel nr. 14. Ala-Purine karjapidamine 1929/30—38/39 k. a.

Kontr.-aasta	Aasta-lehmi	Piima kg	Või-rasva kg	Rasva %	Jõu-sööda %	Kokku sü	Lehmade keskmine		Sugulava klass
							põlvnem.	välimik	
1929/30	17,6	3372	124	3,69	11,7	2013			
30/31	15,9	3888	140	3,60	18,5	2137	7,1	37,5	
31/32	15,0	4031	145	3,61	22,5	2192	7,3	37,4	
32/33	11,8	3333	124	3,71	18,8	2133	8,3	38,6	II
33/34	10,0	3577	136	3,81	26,5	2327	9,0	39,0	II
34/35	5,2	3672	143	3,89	25,2	2775	8,0	39,0	II
35/36	7,7	4610	183	3,97	26,7	2945	10,9	40,2	I
36/37	11,5	4321	172	3,98	32,0	2846	11,4	41,0	I
37/38	13,0	4848	207	4,26	31,7	3287	11,7	41,0	I
38/39	13,2	5118	213	4,17	31,9	4812	11,8	41,2	I

Tõuseltsi liikmeks astus A. Balodis 26. IX. 1926. a., ning sugulavade võistlustest hakkas osa võtma 1931./32. k.-a. Tähelepanuväärsete teenete eest karja tõuaretuse alal, omab Põllutöoministri diplomi.

Sugupullijaamad.

Olevate tõukarjade tootmisvõime tõstmiseks ning meie arvuka segakarjade tõustamiseks, on jätkunud sugupullijaamade asutamine ka tõuseltsi teisel tegevuse aastakümnel.

Käesolev ülevaade sugupullijaamade tegevuse kohta 1929.—1939. a. on jätkuks tõuseltsi esimese aastakümne tähistamiseks avaldatud brošüüris „Eesti Punasekarja Tõuselts 1919—1929”.

Viimasel aastakümnel on olnud sugupullijaamade asutamise korras muudatusi. Alates 1932. a. laekuvad tõuseltsile sugupullijaamade toetused Põllutöökajalt, kuna varem — Põllutöoministriumilt. Ka on muudetud abirahastamise määrusi. Olulisemad nõuded sugupullijaama asutamisel on järgmised: 1) Pullijaama soovija esitab selleks avalduse tõuseltsile kohaliku Põllumeeste konvendi kaudu, kelle nõusolek sugupullijaama asutamiseks on vajalik. 2) Abirahastatava pulli põlvnemis-toodangu alammääraks nii ema kui ka isa-ema poolt nõutakse 130 kg võirasva. 3) Pullijaama pidaja võtab enesele tõuseltsi poolt vastuvõetava sugupulli pidamise kohustuse 4. aastaks. 4) Lepingu kestvus, s. o. 4. a. jooksul on

vajalik paaritada vähemalt 180 lehma, kusjuures vähemalt pooled lehmad peavad olema väljaspoolt sugupullijaama pidaja majapidamist. 5) Lepingu mitte täitmisel tuleb katmata jäänud abirahaosa tagasi maksta. 6) Abirahastatakse ainult terveid sugupulle, mida tõendagu loomaarsti tunnistus.

Teisel tõuseltsi tegevuse aastakümnel asutatud pullijaamade kohta annab ülevaate siinjuures toodud sugupullijaamade tegevuse andmestik, mis koondatud tabel nr. 15.

Tabel nr. 15. Punasekarja sugupullijaamade tegevusest 1929.—1938. a.

Aasta	Asutatud pullijaamu	S u g u p u l l i						Pulli kohta abiraha kr.	Paaritatud lehmi		Pullijaamu	
		ema tootnud			isa-ema tootnud				kokku	pulli kohta	aasta	nime- line arv
		piima kg	võirsv. kg	%	piima kg	võirsv. kg	%					
1929	25	4035	154	3,83	4413	181	4,22	217.80	6253	42,6	147	
1930	25	4215	166	3,95	4083	165	4,04	214.20	6435	46,6	143	
1931	22	4332	169	3,90	4474	187	4,17	240.00	5576	45,0	131	133
1932	25	4536	181	3,98	4677	190	4,07	206.88	5197	47,2	127	131
1933	38	4286	168	3,93	5390	225	4,17	130.55	5586	56,4	114	118
1934	22	4597	184	4,00	5662	243	4,30	151.23	5970	61,0	117	120
1935	43	4364	177	4,05	5279	232	4,39	173.80	6808	65,5	130	141
1936	64	4399	177	4,01	5145	213	4,13	166.77	9540	67,4	142	189
1937	76	4650	187	4,01	5394	226	4,19	175.30	15842	75,0	211	265
1938	113	4850	199	4,11	5223	225	4,31	193.20	22034	79,0	279	345
1939*)	124											423

Sellest nähtub aastate järgi: 1) asutatud pullijaamade hulk, 2) üksikute aastate jooksul abirahastatud pullide keskmine põlvnemise väärtus, 3) keskmiselt pulli kohta makstud abiraha Kr., 4) paarituste hulk ja paaritusi keskmiselt pulli kohta, 5) aruande aastal tegutsenud aasta-pulle ning 6) pullijaamade üldarv.

Tabelist selgub, et pullijaamade asutamise arvulise suurenemisega, on tõusnud ka abirahastatavate pullide põlvnemise väärtus. Järjekindlat tõusu on näidanud ka paarituste hulk keskmiselt pulli kohta. Sellest tuleb järeldada, et huvi punase tõukarja soetamise ja aretamise vastu ja arusaamine häade pullide järglaste saamise tähtsusest on karjapidajate keskel järjekindlalt kasvanud.

*) Kuni 15. X. 1939. a.

Ühe pulli paarituste hulga seniseks rekordiks aastas oli 1938. a. 220 paaritust.

Tõuselts on asutanud ajavahemikul 1929. a. kuni 15. okt. 1939. a. kokku 577 pullijaama. Esimesel tegevuse aastakümnel, s. o. 1920.—1929. a. asutati 244 pullijaama. Seega on asutatud kokku 821 pullijaama.

Andmeil 15. oktoobrist 1939. a. oli tõuseltsil 423 nimelist pullijaama. Nende asetuse kohta põllumeeste konventide järele annab ülevaate tabel n. r. 4 ja tõuraioonide kaart 44. leheküljel. Nähtub, et kõige tihedam pullijaamade võrk on Jõgeva konvendis, kus tegutseb 23 sugupullijaama.

Nõukogude Liitu müüdud veiseid Elvas karanteenis.

Et pullijaamade tegevus oleks viljakam, selleks korraldatakse kõigi jaamade vahelist võistlust vastavate erimääruste järele, kusjuures eriti hindamist leiab: 1) suurem paarituste hulk, 2) pullijaama pullist kasvuvastikate hulk, 3) pullipidamine ning pullijaama asjaajamine.

Pullijaama hindamise aluseks on pullijaama pidajalt tõuseltsile saadetud tegevuse aruanne ja kohapealne ülevaatus.

Edukamate pullijaamade pidajate nimistu esitab tõuselts Põllutöökojale vastavate preemiate saamiseks. Nii said 1938. a. pullijaamade tegevuse aruande põhjal preemia osalisteks 20 punasekarja pullijaama pidajat.

Sugupullide kindlustus Seltsi kaudu

on tõuseltsis sugupullijaamade tegevuse korraldamisega seoses tekkinud tööala. Leping, mis sõlmitakse tõuseltsi ja sugupullijaama pidajate vahel, sisaldab endas nõudmise, et kõik sugupullijaamade pullid peavad olema õnnetuste ja haiguste vastu kindlustatud. Selle nõudmise täitmine tekitas sugupullijaama pidajaile raskusi ja osa pulle jäid kindlustamata. Et sugupullijaama pidajatele pullide kindlustamist lihtsustada ja seda teostada soodsail tingimusil, asutati 1927. a. tõuseltsi juure sugupullide kindlustuse osakond, kus asuti kindlustama ainult sugupullijaamade pulle, selleks väljatöötatud erimääruste järele. Sellest ajast alates kuni 1938. a. olid peagu kõik sugupullijaamade pullid kindlustatud tõuseltsi juures asuvas kindlustuskassas. 1938. a. oli aga tõuselts sunnitud kindlustuskassa tegevuse lõpetama, sest uus ühistevgevuse seadus võimaldab kindlustuse alal tegutseda vaid kindlustusseltsidel. Seega tekkinud tühiku täitmise sihiga pöörduti tõuseltsi juhatusel poolt meil tegutsevate suuremate kindlustusseltside poole, et nad Seltsi pullijaamade pullide kindlustamise soodustatud tingimusil võtaks endale. Säätpoolt ei leitud võimalusi Seltsile vastu tulla. Kuna kindlustusseltsides suguloomade kindlustuse preemiamaks on kõrge ja sel puhul nad kindlustatakse vaid surma ja hädatappe juhaks, otsustati sugupullijaamade pidajate ringkondadest moodustada uus suguloomade kindlustuse selts, milline vastastikkuse kindlustusseltsina kindlustaks soodsalt veiseid õnnetuste, haiguste ja ka sugulooma osalise väärtuse kaotuse vastu. Kuna meie teistel veiste tõuseltsidel on suguloomade kindlustamisel samad raskused, kui Punasekarja Tõuseltsil, on vahepääl tekkinud mõte — asutada uus laiemal alusel töötav kindlustusselts, kes kindlustaks kõiki Eestis leiduvaid tõukarju. Sellepärast on Seltsi ringkondadest uue kindlustusseltsi asutamise eeltööd esialgu katkestatud ja ses küsimuses jäädud äraootavale seisukohale.

Vaatamata sellele, et tõuseltsi juures tegutseva kindlustuskassa preemiamaks oli odav, tegutses nim. kassa edukalt ja puudujääke ei tekkinud.

Suguloomade ost-müük

on tõuseltsil kujunenud suureks ja tähtsaks tegevusalaks. Tõuselts on keskuseks, kuhu ühelt poolt pöörduvad tõuloomade müüjad — teiselt poolt neid osta soovijad. Tõuselts on tõuloomade ostu-müügi vahetalitusel õigeks kohaks, kuna siin töötavad asjatundjad, kes teavad karjapidajaile ühtlasi nõu anda, missugune loom nendele omalt väärtuselt on sobivaim. Suguloomade ostu-müügi vahetalitusel on Seltsi tegevuse kestel tulnud tegutseda tööjõududel pääle kodumaa ka suguloomade ekspordi ja impordi alal.

Venemaale müüdud veiseid Võhmas karanteenis.

Kodumaaline suguloomade ostu-müügi vahetalitus on kõige rohkem teostunud sugupullide alal. See on kujunenud põhjusel, et sugupullijaama asutajad pöörduvad tihti sooviga Seltsi poole, et see nendele vastava pulli soovitaks. Sugulavade omanikud ja teised tõuloomade kasvatajad olles teadlikud, et tõuseltsis on nõudmisi suguloomade järele, saadavad tarvilised andmed müüdavate loomade kohta tõuseltsi. Pääle andmete kontrollimise ja tarviduse korral kohapääl pullide välimiku hindamise võib Seltsi büroo neid ostjatele soovitada.

Tõulehmade ostu-müügi vahetalitus Seltsi kaudu võrreldes pullidega on olnud väike, sest harva lähevad niisugused tõulehmad müügile, kellede vahetalituse tõuselts enda pääle võib võtta.

Samuti kui pullide, on ka pullvasikate läbikäik tõuseltsi kaudu olnud elav, sest paremates karjades on nendest ülejääk, mis Seltsi kaudu müügile läheb.

Lehmvasikate müügi vahetalitus aga Seltsi kaudu on olnud võrdlemisi väike ja üldse hääde vasikate saamine juhuslik ja raske. See on tingitud asjaolust, et paremate karjade omanikud kõige väärtuslikumad vasikad enda karja remondiks kasvatavad.

Mis puutub kodumaistesse suguloomade hindadesse, siis on need punasel tõukarjal kogu aeg püsinud kõrgeimatena, sest nõudmine on hää tõumaterjali järele kasvanud suureks. Väljaarvatud kriisiaeg, mil — nagu muudel aladelgi — hinnad erakordselt madalale langesid, on sugupullide hinnad, olenedes nende väärtusest, kõikunud 200—1000 kroonini, pullvasikate hinnad 30—700 kroonini, lehmvasikate hinnad 20—300 kroonini ja lehmade hinnad 150—500 kroonini.

Suguloomade hindade kujunemist pole tõuselts püüdnud omalt poolt mõjutada — sest üheltpoolt on tema huvides, et tõuseltsi liikmed omadest suguloomadest saaks kõrget hinda, teiselt seisukohalt — et hinnad oleks mõõdukad, mis võimaldaks laialdastel karjapidajate hulkadel tõuloomi osta ja tõukari leiaks teed igasse tallu. Sellepärast on tõuselts jäänud suguloomade ostu-müügi puhul hindade osas erapooletuks.

Suguloomade — lehmade ja pullide — ostu-müügi vahetalitusega ühenduses on Seltsil rohkesti tööd ja ka kulu, mispärast Seltsi juhatuse poolt on määratud veiste müügi vahetalituse kuluks 5% müügihinnast, mis tuleb tasuda looma müüjal. Tõuvasikate müügi puhul Seltsi kaudu pole erimaksu, väljaarvatud maks vasikatunnistustelt. Tõuseltsi poolt saadetakse sugulavade paremate karjade omanikele vasikatunnistuste raamatud ja neil tuleb tasuda iga väljaantud tunnistuse päält Seltsile üks kroon.

Välismaise suguloomade ostu-müügi

alal on tulnud Seltsil viimasel 10. tegevusaastal rohkesti tegutseda.

Imporditud Seltsi kaudu on 20. tegevusaasta jooksul Angelnist 2 pulli (1922. a.), Taanist 18 pulli ja 6 lehmullikat, nendest viimasel aastakümnel vaid 1 pull ja 5 mullikat. Tõuseltsi liikmete omal algatusel on viimasel 10. aastal Taanist ostetud 4 pulli

ja 3 tiinet lehmullikat. Taanist imporditud 8 lehmullika omanik on ETK Põltsamaa Tehaste majapidamine.

Riigimõisade valitsuse algatusel on Lätist 1935. a. ostetud 5 sugupulli. Pääle selle on Lätist ostnud 2 sugupulli I klassi sugulava omanik A. Balodis — Kaagjärvelt. Tõuloomade import Seltsi kaudu ja Seltsi liikmete omal algatusel on olnud väga tagasihoidlik ja sel alal on tulnud Seltsi tööjõududel vähe tegutseda. Seevastu sai aga võimalikuks suguloomade

Noorkarja näitus ja lüpsivõistlus Ala-Purine t.

eksport Nõukogude Liitu, mis teostus 1934.—1937. a. — seega nelja aasta jooksul. See nõudis rohkesti tõuseltsi tööjõudude kaastegevust. Eksporti teostas selleks asutatud Eesti Tõulooma Kasvatuse Ühisus. 1934. a. töötas tõuselts ekspordi puhul kaasa Ühisusega sõlmitud kokkuleppe alusel. 1935. a. alates teostati nim. Ühingus ümberkorraldusi ja sellest ajast alates on tõuselts Ühingu liige.

Venelased ostsid tõutüübilisi piimalehmi, mullikaid ja tõupulle. Esimeste hulgas oli võrdlemisi väike protsent karjakontrolli alla kuuluvaid ja tõuloomi.

Müüdavad veised pidid terved olema, sellepärast teostati ost karanteenide kaudu. Karanteenide korraldajatena töötasid võimaluse piires kaasa Seltsi tööjõud, mille eest Selts sai eritasu. Pääle selle maksis iga looma müüja looma hinnast tõuseltsi hääks 2,5 krooni. See andis Seltsile niivõrd tulusid, et ta sai omad kriisiajal tekkinud võlad tasuda ja majanduslikku olukorda tunduvalt parandada.

Venemaale müüdi üksikuil aastail loomi järgmisel arvul:

	P u n a s e k a r j a				F r i i s e	
	pulle	lehmi	mullikaid	kokku	kokku	Kokku
1934. a.	16	961	257	1234	944	2178
1935. a.	18	800	227	1045	655	1700
1936. a.	24	910	314	1248	723	1971
1937. a.	11	469	260	740	407	1147
Kokku:	69	3140	1058	4267	2729	6996

Seega eksporditi Venesse 4 a. jooksul kokku 6996 veist, kellest 61% punase tõukarja tüübilisi ja 39% friise.

Karjakontrolli all olevate ja tõuveiste eest makseti kõrgemat hinda, kui kontrollandmeteta tõutüübiliste veiste eest, mis elustas ja tekitas suuremat huvi nii karjakontrolli kui ka tõuaretuse vastu ning jääb kahetseda, et eksport 1937. aastaga lõppes. Loodame aga, et nüüd vastastikkuse abistamise pakti sõlmimise tagajärjel Nõukogude Liidu ja Eesti Vabariigi vahel suureneva kaubavahetuse puhul senisest suuremad võimalused avanevad sinna punase tõukarja müügiks.

Noorkarja näitused.

Kasvukasikate õige valik ja nende otstarbekohane söötmine ja pidamine on tähtsamaid abinõusid tõuaretuses. Et nendes noorkarja kasvatuse puutuvais küsimusis karjakasvatajatele nõu anda ja auhindadega õhutada sugukasikate eest paremini hoolitseta, on tõuseltsis 1921. a. alates järjekindlalt korraldatud noorkarja näitusi. Nende näituste ülesanne ongi noorkarja hindamisega juhtida karjapidajate tähelepanu esinevatele puudustele ja nende vältimise võimalustele. — Noorkarja hindamist näitustel on teostatud sellekohaste

määruste alusel. 1921.—1923. a. olid tõuseltsil enda määrused. 1924. a. töötati välja Põllutöoministeeriumi poolt koos veiste tõuseltsidega uued noorkarja hindamise määrused, mis ühtlased kõigi meil aretatava kolme veisetõu kohta. Need määrused olid täielikud eelmisest ja võimaldasid noorkarja näitustel täiskasvanud veiste esinemise järglaste rühmades.

1928. a. muudeti tänini viimast korda noorkarja näituste määrusi *). Määrusi lihtsustati hindamise tehnika seisukohalt, mis võimaldab hindamist kiiresti teostada, kuid seejuures muudeti nad nõudlikumaks hinnatavate veiste suhtes.

Noorkarja näituselt Laates, Pärnumaal.

Ülevaadet Seltsi poolt tema tegevusaja kestel korraldatud noorkarja näitustest pakub tabel nr. 16.

Sellest arvulisest kokkuvõttest selgub, et üksikutel ajajärgudel on olnud suuri kõikumisi nii korraldatud näituste kui ka näitustel esitatud veiste arvus, mis on olnud tingitud peamiselt sellest, kui palju tõuselts on saanud auhindadeks toetusi. Aast-aastalt on näitustel esitatud veiste väärtus tõusnud, mis selgub sellest, et näitustel on viimastel aastatel hinnatud üle 60% veistest esimese auhinnaga, kuna varemalt oli neid isegi alla 20%. Näituste noorkarja põlvnemise väärtuse tõusu tõendab asjaolu, et nende emade ja isa-emade kergeima võirasva toodangu aasta-keskmine on järje-

*) Põllumajanduslikkude näituste määrused. Põllumajanduse Peavalitsuse väljaanne. Tallinnas 1928. a.

Tabel nr. 16. Noorkarja näitused aastate järele.

Aasta	Näituste arv	Väljapanijate arv	Veiste arv	I auhind		II auhind		III auhind		Põlvnemise keskmise toodang võirsv. kg		Autasu Kr.
				Arv	%	Arv	%	Arv	%	ema	i.-ema	
1921	4	7	27	3	11,1	18	66,7	6	22,2			30.25
1922	17	63	250	108	43,2	92	36,8	37	14,8			470.50
1923	22	63	161	49	30,4	97	60,2	11	7,8			381.00
1924	17	65	171	45	26,3	71	41,5	52	30,4			779.25
1925	23	73	245	78	31,8	101	41,2	35	14,3			1559.96
1926	23	117	468	123	26,3	287	61,3	48	10,3			2218.85
1927	26	140	495	174	35,2	236	47,7	57	11,6			2109.00
1928	30	103	711	144	20,3	297	41,8	201	28,3			1976.10
1929	32	137	674	101	15,0	310	46,0	198	29,4			2106.60
1930	28	153	653	163	25,0	250	38,3	173	26,5	130,5	165,0	2056.25
1931	28	163	754	234	31,0	290	38,5	157	20,8	137,0	168,4	1986.00
1932	16	114	427	138	32,3	204	47,8	55	12,9	147,0	167,0	2115.25
1933	10	73	247	142	57,5	82	33,2	10	4,1	159,0	195,0	629.50
1934	7	42	141	45	32,0	83	58,9	7	5,0	141,4	192,2	434.00
1935	13	65	213	98	46,0	88	41,3	18	9,5	138,4	183,4	632.50
1936	18	158	467	162	34,7	234	50,1	54	11,6	148,0	192,6	2191.00
1937	15	98	267	134	50,2	98	36,7	20	7,5	156,0	192,3	1201.50
1938	18	167	493	315	63,9	129	26,2	14	2,8	166,4	203,7	2069.00
1939	13	130	381	234	61,4	130	34,1	13	3,4	171,4	206,3	1975.00
Kokku	360	1931	7245	2490	34,4	3097	42,7	1166	16,1			26921.51

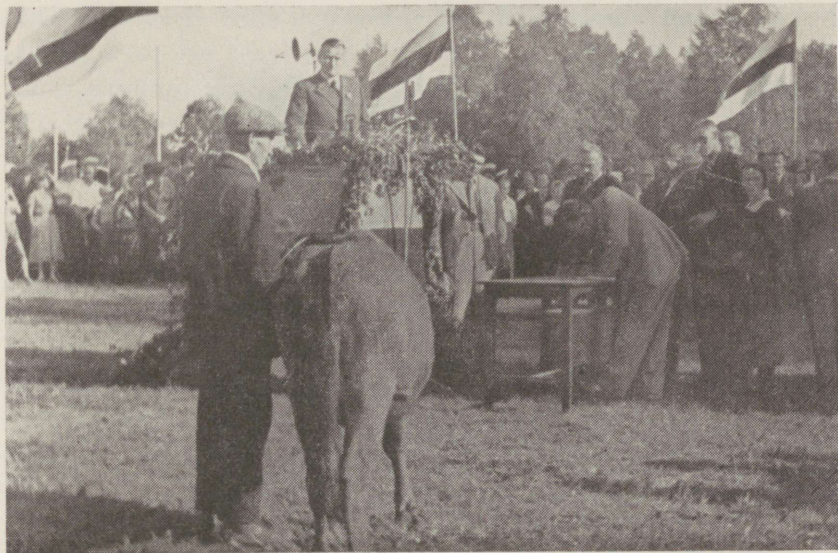
kindlalt tõusnud. 1939. a. oli see emadel 171,4 kg ja isa-emadel 206,3 kg võirasva.

Noorkarja näitusi kogu Seltsi tegevuse kestel kokku on korraldatud 360 ja nendel auhindadeks kogusummas makstud ligemale 27 000 krooni.

Noorkarja näitusi on peetud viimasel aastakümnel ainult püha-päeviti ja enamasti koos kohaliku põllumajanduse näitusega, karja-päevaga, lüpsivõistlusega jne., et nendele saada võimalikult rohkem külastajaid.

Veiste osakonnad põllumajanduse näitustel.

Päale noorkarja näituste organiseerimise on kujunenud tõuselti ülesandeks tõukarja osakondade korraldamine põllumajanduse näitustel ja nendel auhindamisest osavõtt, mis iga aasta on Seltsi tööjõududel nõudnud hulk aega ja tööd. Seltsi tegevuse esimesel aastakümnel oli sel alal eriti rohkesti tööd, sest paljud põllumeeste seltsid korraldasid iga aasta näituse veiste osakonnaga. Kuna see töö oli tõuselti tööjõududele liig koormavaks ja vähe positiivseid tulemusi

Esimene tõuveiste oksjon Järva-Jaanis 1938. a. täies hoos.

andev, sest veiste tõuaretuse töö on aeganõudev, mis ei võimalda iga aasta sellelt alalt näituse külastajaile uut ja huvitavat pakkuda. Seepärast muudeti hiljem näituse määrusi ja lubatakse põllumeeste seltside põllumajanduse näituste kavasse võtta veiste osakond, kui eelmisest veiste-osakonna korraldamisest on möödunud vähemalt 3 aastat.

Sellest ajast päale, on põllumeeste seltside põllumajanduse näitustel veiste osakondi küll vähem olnud, kuid nende korraldus on seni mõndagi jätnud soovida. Peamisteks pahedeks võib siin mainida asjaolusid, et need näitused tavaliselt sügisel hilja toime tule-

vad, näituse väljakutel enamasti puuduvad korralikud veiste ruumid ja veiste esitamise platsid ja veiste osakondadele määratakse tihti auhindadeks seevõrd vähe raha, et need karjapidajatel veiste näitusele toomisega ühenduses olevaid kulusidki ei kata.

Sellepärast on ammugi tõuseltsi ideaaliks olnud veiste erinäituste korraldamine. Esimene katse sel alal tuli toime 1938. a. juulikuul, mil korraldati Järva-Jaanis esimene veiste erinäitus koos tõuveiste oksjoniga, mis kõigiti kordaläinuteks võib pidada. Sel näitusel esinesid kõik meil aretatavad veisetõud ja ta korraldajaks oli Põllutöökoda. Neid kohti, kus ligemas ümbruses leidub kõiki meil aretatavaid veisetõugu ja kus oleks võimalik korraldada nendele erinäitusi, on vähe. Seepärast on tõuseltsil kavatsus tulevikus korraldada punase tõukarja puhtatõu raioonis punase tõukarja erinäitusi, kus ka tõuloomade oksjonid aset leiaksid.

Üldine veisekasvatuslik nõuanne

on tõuseltsi tegevuse algusest päale kuulunud Seltsi ülesannete hulka. Kõige rohkearvulisem on olnud see nõuanne, mida Seltsi tööjõud on jaganud põllumeestele omadel tööringreisudel talude lautades või hilistel õhtutundidel taludes vesteldes. Ka on õige rohkearvuline olnud karjakasvatajate kirja vahetus tõuseltsiga, mille kaudu on antud väga mitmesuguste küsimuste üle näpunäiteid. Küllalt rohkesti on olnud neidki karjakasvatajaid, kes on käinud isiklikult Seltsi büroos nõu küsimas.

Seltsi tööjõud ei ole saanud ainult piirduda otsekoheste tõuaretustööga seotud küsimustega, vaid neil on tulnud nõu anda ka veiste söötmis- ja pidamistingimuste korraldamisest, karjalautade ehituste ja remontide puhul jne. Tõuseltsi tööjõud on võimalust mööda põllumajanduse ja veisekasvatuse erikursustel, karjapäevadel, näitlikkudel kohtutel ja näitustel ettekannete ja kõnedega esinenud. Ka on nad vastavates eriajakirjades avaldanud kirjutisi karjamajanduslike päevaküsimuste üle.

Tõuselts on olnud praktikakohaks ülikooli lõpetanud agronoomidele, kes siirduvad töösse loomakasvatuse alale ja loomakarstidele, kellel Loomaarstide Koja seaduse põhjal on tõuseltsis praktiseerimine enne Kojali liikmeks vastuvõttu tarviline.

Seltsi majanduslikud võimalused.

Eespool kirjeldatud mitmesuguste tegevusalade kujunemine on tõuseltis saanud senises ulatuses teostuda, peamiselt toetuste kaudu, mida alguses — kuni 1932. aasta 1. aprillini maksti Põllutöoministeeriumilt — hiljem Põllutöökojalt. Need abirahad on enamjaolt läbikäivad erisummad — nagu sugupullijaamade abirahad ja noorkarja näituste auhindade summad, mis karjapidajatele kogu ulatuses välja makstakse. Ka maksti tõuseltsile kuni 1. okt. 1936. a. toetust tööjõudude palkadeks. Sellest ajast peale läksid tööjõud Põllutöökoja koosseisu ja saavad palga otseselt Põllutöökojalt, ilma

Sõmerpalu riigimõisa
laut.

et see käiks tõuseltis kassast läbi. N. n. üldkuludeks tõuseltisile makstud toetused, mis on mõeldud tõuraamatupidamiseks, trükis avaldamiseks ja tööjõudude sõidukuludeks, on seni olnud väikesed ja Seltsi juhatus on pidanud sellele omalt poolt lisa hankima.

Tõuseltis tulud päälle riiklikkude toetuste on seni saanud toetustena asutistelt ja ühisustelt, liikmemaksudest, veiste märkimise tasudest, vasikatunnistustest ja veiste vahetalituse puhul võetavatest maksudest.

Ülevaate tõuseltis tuludest ja kuludest viimase 10. tegevusaasta jooksul annab tabel nr. 17. Sellest selgub, et tõuseltis kassa läbikäigud on olnud väga kõikumavad. Seltsi majanduslikud võimalused

Tabel nr. 17. Eesti Punasekarja Tõuseltsi kassa läbikäigud 1929./30.—1938./39. a.

	1929/30		1930/31		1931/32		1932/33		1933/34		1934/35		1935/36		1936/37		1937/38		1938/39	
	Kr.	Sn.	Kr.	Sn.	Kr.	Sn.	Kr.	Sn.	Kr.	Sn.	Kr.	Sn.	Kr.	Sn.	Kr.	Sn.	Kr.	Sn.	Kr.	Sn.
Tulud:																				
Saldo aasta algul .	479	01	88	81	322	76	243	11	213	81	96	73	632	45	1136	99	1926	90	7076	40
Sisseastumismaksud .	53	—	45	50	38	50	23	50	19	—	23	—	24	—	73	50	95	—	105	50
Liikmemaksud . . .	769	—	562	—	648	—	404	—	328	—	331	—	335	—	754	—	815	50	919	—
Töötasud	857	50	1025	—	1292	—	1008	30	824	50	887	50	1152	31	1648	—	1774	75	2040	—
Toetused: 1. Ühisust.	360	—	790	15	470	—	1225	50	348	40	501	—	311	—	1632	—	423	—	405	—
2. Põllutöökojalt *)	18948	13	19321	—	19850	—	12548	—	11186	50	9190	—	15478	—	18404	—	20859	79	28593	—
Kirjand. ja trükit. a-l	750	30	475	75	315	55	384	45	126	10	50	25	439	60	154	55	543	14	443	15
Suguloom. müügi % %	450	50	304	90	694	45	200	75	38	25	2120	—	3221	—	6255	07	8641	21	471	90
Sugupullide kindl. a-l	400	81	483	55	788	50	630	05	498	35	821	—	478	75	674	—	1033	13	137	—
Laenu arve	982	67	3745	—	380	—	1270	—	875	—	440	—	790	—	1560	—	5840	—	—	—
Mitmesuguste tul. a-l	940	98	229	90	212	33	102	87	450	39	373	62	344	09	659	49	839	14	688	95
Läbikäik kokku	24991	90	27072	26	25012	09	18040	53	14908	30	14834	50	23206	20	32951	60	42791	56	40879	90
Kulud:																				
Tööjõud. palkadeks .	9825	—	10390	—	10100	—	5967	—	5754	—	4830	—	5960	—	5655	—	1615	—	2595	—
„ söidukuludeks	2176	29	2126	64	1883	99	1396	11	1124	25	1134	58	1424	78	2237	34	2426	90	3076	89
Juhatuse „	13	—	160	50	207	10	44	90	53	—	88	40	105	60	171	60	184	70	219	20
Büroo, post, telefon	974	82	892	43	793	82	733	72	531	10	510	90	625	36	988	31	1270	11	1251	21
Toetusi makstud:																				
1. Pullijaamadele .	5205	—	5377	50	5280	—	5065	—	4990	—	3327	—	8690	—	13182	50	18520	—	24050	—
2. Noorkarja näitust.	2117	90	2057	45	2000	—	2115	75	629	50	434	—	622	50	2167	50	1003	—	2069	—
3. Sugulavadele .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	539	—	585	—	—	—
Sugupull. kindl. a-l .	400	81	—	—	788	50	630	05	208	85	1110	90	478	75	674	—	1033	13	137	—
Autokrot. plekkide a-l	168	15	251	98	367	84	212	50	212	77	299	25	343	15	423	97	631	—	298	05
Trükitööde a-l . .	2043	02	250	—	1018	75	303	68	106	—	108	25	798	40	428	25	923	67	608	50
Põhikapitali a-l . .	53	—	45	50	38	50	23	50	—	—	42	—	1024	—	73	50	95	—	105	50
Inventari a-l . . .	43	20	18	—	12	—	—	—	—	—	—	—	43	10	1111	98	291	05	454	45
Laenu a-l	—	—	3700	90	1514	50	780	—	600	—	1360	30	806	32	1560	—	5840	—	—	—
Mitmesug. kul. a-l .	1392	90	1478	60	773	98	554	51	602	10	956	47	1147	25	1811	75	1296	60	1190	97
Saldo aasta lõpul .	88	81	322	76	243	11	213	81	96	73	632	45	1136	99	1926	90	7076	40	4824	13
Kokku	24991	90	27072	26	25012	09	18040	53	14908	30	14834	50	23206	20	32951	60	42791	56	40879	90

*) Kuni 1931./32. a. Põllutööministeeriumilt.

olid väga piiratud 1933./34. ja 1934./35. aastal, mil kassa läbikäik oli aastas vaid 14 900 krooni. Kõige suurem kassa läbikäik tõuseltsil oli 1937./38. a. — s. o. pääle kriisiaegsel hoogsal karjamajanduse tõusu ajal ja see kerkis 42 800 kroonile.

Veisekasvatuse edutamise fondi seaduse kehtima hakkamisega 1938. a. on loota, et kõikumised veisekasvatuse nõuande alale tulevate summade osas edaspidi jäävad ära ja tõuselts majanduslikult kindlustatud olukorras saab senisest edukamalt tegutseda.

EESTI OMAVALITSUSTE JA
ÜHISTEGELISTE ASUTISTE
KINDLUSTUS- AKTSIASELTS

„OMA“

Kodumaa suuremaid ja võimsamaid
kindlustusettevõtteid.

- ● Põhikapital ja tagavarad üle Kr. 1.125.000.—
- ● Väljamakstud kahjutasusid üle Kr. 2.800.000.—

Pea kontor: Tartus, omas majas,
Riia 35, telefoni kodukeskjaam 41-60.

Eesti Punasekarja Tõuselts

Tartu, Riia tn. 49, telefon 23-81.

Soovitab oma kirjastusel ilmunud järgmisi
raamatuid ja trükitöid:

Eesti punasekarja tõuraamatuid . . . II–VII, hinnaga Kr.1–3.—

Paarituskvititungide raamatuid . . . 50 lehte à 75 senti,
100 „ à Kr. 1.50.

Sugupullijaamade kuulutuste planke à 5 snt.

Vasikatunnistuste raamatuid.

Kanni aiaga kodu paradiisiks!

Nõudke aia asutamiseks ja täiendamiseks:

ETK Põltsamaa puukooli vilja- ja marjapõõsaste istikuid,

aia ja koduümbruse kaunistamiseks ETK ilupuude, põõsaste ja püsilillede istikuid.

ETK puukooli saadused on leidnud igalpool lugupidamist ja hindamist.

ETK Põltsamaa puukool, Põltsamaal.

Viljandi Eesti Põllum. Seltsi Kaubanduse osak.

Viljandis, Tallinna tn. 3, tel. 6 ja 3-23, postkast 37.

Suurim tarvitajate varustaja Viljandimaal

Peakaupluse juures

E. O. ja Ü. A. kindlustus

A-S. „OMA“

Viljandi peaesindus.

Harukauplused:

Kärstnas, tel. 8.

Oiul, tel. Tännassilma 6-I.

Kõpus, tel. 5.

Tarvastus, tel. Mustla 20.

Õisus, tel. 8.

Ühing „Eesti Lihaekspord“

Peakontor :

Tallinnas, Tartu maantee nr. 101, Kodukeskjaam 478-54.

Eksporttapamajad ja vorstivabrikud		
TALLINNAS	TARTUS	VÖRUS

Ostab : piiramata arvul peekoni- ja pekisigu, veiseid, vasikaid, lambaid, looma-, vasika- ja lamba- nahku.

Müüb : igasuguseid tapamaja- ja vorstivabriku saadusi, liha- ja aedvilja konserve, seepi ja hõberebastenahku.

Väikemüügi kauplused

„LIHATSENTRAALIDE“ nime all.

Meie saadused kannavad kaubamärki

Põllumajanduse Pank

Tartus, Suurturg nr. 9, omas majas.

Telefon 40-50.

OSAKOND: VALGAS, KESK NR. 8

Telefon 56.

**Toimetab kõiki panga
operatsioone.**

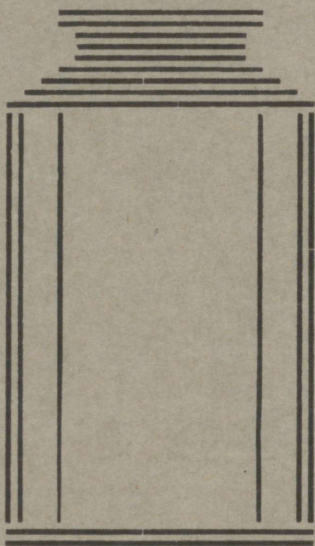
Panga liikmeks on põllumehed, põllumajandus-
likud ühisused ja omavalitsused.

Juhatus.

O-Ü. „EESTI PIIM“

Tallinn, Pärnu mnt. 26.

Telef. 437-90
421-38

teostab piimasaaduste eksporti,
maksab nende eest päevakohaseid hindu.

Müüb piimajahutus-aparaate.

Piimaühingutele:

koorelahutajaid,
võimasinaid,
plaatpastööre,
osutkaale,
külmetusmasinaid,
aurukat laid,
aurumasinaid,
jne.

Talupidajaile:

piimaveokanne,
kurnasid,
kurnavatti,
jne.

pakub minimaalsete vahetalituskuludega

Piimaühingute Keskliit

„VÕIEKSPORT“

Tallinnas, Suur Karja tn. nr. 23.